

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**ÜMMÜ EYMEN
- NAKLETTİĞİ VE HAKKINDA NAKLEDİLEN
HADİS RİVAYETLERİ -**

BÜŞRA AYŞE BOZTEPE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. HURİYE MARTI**

KONYA - 2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Büşra Ayşe BOZTEPE		
	Numarası	17810601132		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Ümmü Eymen - Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadis Rivayetleri -			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Büşra Ayşe BOZTEPE

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Büşra Ayşe BOZTEPE		
	Numarası	17810601132		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Huriye MARTI		
Tezin Adı	Ümmü Eymen - Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadis Rivayetleri -			

Ümmü Eymen aslen Habeşistanlıdır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ailesine hizmet etmiş, Rasûlullah (s.a.v) doğduktan sonra ise ona dadılık yapmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) evlendiği zaman Ümmü Eymen'i âzât etmiş ve onu Ubeyd b. Zeyd ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Eymen b. Ubeyd dünyaya gelmiştir. Ubeyd b. Zeyd'in vefatından sonra ise Rasûlullah (s.a.v.) onu Zeyd b. Hârise ile evlendirmiştir. Bu evlilikten ise Üsâme b. Zeyd dünyaya gelmiştir. Ümmü Eymen, İslâm dinini ilk kabul edenlerdendir. Habeşistan ve Medine'ye hicret etmiştir. Savaşlara katılan kadın sahâbîlerden de birisidir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından beş-altı ay sonra veya Hz. Osman hilâfeti döneminde vefat etmiştir.

Ümmü Eymen Rasûlullah'tan (s.a.v.) yedi hadis rivayet etmiştir. Rivayet ettiği hadislere Sünen-i İbn Mâce, el-Müsned ve diğer hadis kitaplarında rastlanmaktadır. Kütüb-i Tis'a'da Ümmü Eymen hakkında nakledilen rivayetlerin sayısı ise on altıdır. Bu rivayetler konusuna göre sınıflandırıldığında altı farklı rivayete ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ümmü Eymen, Hz. Muhammed, hadis, rivayet.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Büşra Ayşe BOZTEPE		
	Student Number	17810601132		
	Department	Basic İslamic Sciences / Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Huriye MARTI		
Title of the Thesis/Dissertation	Umm Ayman And The Reports Narrated By And About Her			

Umm Ayman is originally from Abyssinia. She served the family of the Prophet Muhammad (s.a.v.) and became a nanny for the Prophet Muhammad (s.a.v.) after he was born. When the Prophet Muhammad (s.a.v.) got married, he freed Umm Ayman and wedded her to Ubayd b. Zayd. From this marriage, Ayman b. Ubayd was born. After Ubayd b. Zayd's death, the Prophet Muhammad (s.a.v.) wedded Umm Ayman to Zayd b. Harise. From this marriage, Usama b. Zayd was born. Umm Ayman was one of the first to accept Islam. She emigrated to Abyssinia and Medina. She is one of the female companions who participated in the wars. She died five or six months after the death of the Prophet Muhammad (s.a.v.) or during the caliphate of Osman.

Umm Ayman narrated seven hadiths from the Prophet Muhammad (s.a.v.). The hadiths she narrated are found in Sunan-i Ibn Majah, al-Musnad and other hadith books. The number of narrations about Umm Ayman in Kutub-i Tis'a is sixteen. When these narrations are classified according to their subject, six different narrations are reached.

Keywords: Umm Ayman, the Prophet Muhammad, Hadith, Narration.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖN SÖZ	iv
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI, METODU VE KAYNAKLARI	1
3. ÜMMÜ EYMEN'İN HAYATI	4
3.1. Nesebi ve Doğumu	4
3.2. Memleketi, Ailesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ailesine İntikali	7
3.3. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Dadılık Yapması	8
3.4. Evliliği.....	10
3.5. Çocukları.....	15
3.6. İslâmiyeti Kabulü ve Hicreti	20
3.7. Katıldığı Savaşlar	22
3.8. Rasûlullah'a (s.a.v.) Verdiği Değer	24
3.9. Vefatı	25
4. ÜMMÜ EYMEN'İN ŞAHSİYETİ	27
4.1. Ahlâki Şahsiyeti.....	27
4.2. İlmî Şahsiyeti.....	28
4.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ümmü Eymen'e Verdiği Değer.....	30

BİRİNCİ BÖLÜM ÜMMÜ EYMEN'İN NAKLETTİĞİ RİVAYETLER

1.1. Beyaz Undan Ekmek Yapılması ile İlgili Hadis.....	35
1.1.1. Rivayetin Senedi ve Ricâli	36

1.1.2.	Rivayetin Metni	42
1.2.	Namazın Kasten Terk Edilmemesi ile İlgili Hadis	45
1.2.1.	Rivayetin Senedi ve Ricâli	48
1.2.2.	Rivayetin Metni	58
1.3.	Hayızlı Kadının Mescitten Bir Şey Alması ile İlgili Hadis	61
1.3.1.	Rivayetin Senedi ve Ricâli	63
1.3.2.	Rivayetin Metni	71
1.4.	Yanlışlıkla Bevlın İçilmesi ile İlgili Hadis	73
1.4.1.	Rivayetin Senedi ve Ricâli	75
1.4.2.	Rivayetin Metni	86
1.5.	Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kızı Fâtıma ve Hz. Ali'yi Evlendirmesi ile İlgili Hadis	87
1.5.1.	Rivayetin Senedi ve Ricâli	91
1.5.2.	Rivayetin Metni	97
1.6.	Hırsızın Elinin Kesilmesi ile İlgili Hadis	98
1.6.1.	Rivayetin Senedi ve Ricâli	101
1.6.2.	Rivayetin Metni	106
1.7.	Siyahîlerle İlgili Hadis	107
1.7.1.	Rivayetin Senedi ve Ricâli	109
1.7.2.	Rivayetin Metni	114

İKİNCİ BÖLÜM

ÜMMÜ EYMEN HAKKINDA NAKLEDİLEN RİVAYETLER

2.1.	Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmü Eymen'e Hurma Bahçelerini Vermesi İle İlgili Hadis	118
2.2.	Torunu Haccâc b. Eymen İle İlgili Hadis	123
2.3.	Rasûlullah'a (s.a.v.) İçecek İkram Etmesi İle İlgili Hadis	124

2.4. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Vefatından Sonra Vahyin Kesilmesine Ağlaması İle İlgili Hadis	125
2.5. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Torununun Vefatına Ağlaması İle İlgili Hadis	130
2.6. Avret Yerlerinin Örtülmesi Gerektiği İle İlgili Hadis	131
SONUÇ	134
BİBLİYOGRAFYA.....	137

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Ümmü Eymen'in rivayet ettiği hadislerin kaynaklara göre dağılımı.....	34
Tablo 2.1. Ümmü Eymen hakkında nakledilen hadis rivayetlerinin kaynaklara göre dağılımı.....	116
Tablo 2.2. Ümmü Eymen hakkında nakledilen hadis rivayetlerinin konusuna göre dağılımı.....	117

KISALTMALAR

b.	: Bin, ibn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
çev.	: Çeviren
ÇÜİF	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ed.	: Editör
FÜİF	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
h.	: Hicrî
HÜİF	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
hz.	: Hazreti
m.	: Milâdî
MÜ	: Marmara Üniversitesi
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
OMÜİF	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
r.a.	: Radiyallahu anh
r.anha	: Radiyallahu anhâ
RTEÜ	: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallalâhu Aleyhi ve Sellem
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
sy.	: Sayı
t.y.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyânet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok

ÖN SÖZ

Kur'an-ı Kerîm'de belirtildiği üzere, Rasûlullah (s.a.v.) yaşayışıyla, sözleriyle, davranışlarıyla kısaca her konuda bize en güzel örnektir. Onun yaşam tarzı bizim hayat rehberimizdir. Sahâbe nesli de bu anlayışla hareket ederek Rasûlullah'ın (s.a.v.) yaşam tarzının sonraki nesillere aktarılması konusunda büyük gayretler sarf etmişlerdir. Sahâbe ve sahâbenin yetiştirdiği tâbiîn nesli sayesinde Rasûlullah'ın sözleri, davranışları kaydedilmiş, böylece sünnetin muhafazası sağlanmıştır.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) her söylediğini ezberleyen, her yaptığını hatırında tutan sahâbe neslinin, sünnetin muhafazasında hayatî bir rolünün olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktada kadın sahâbîlerin etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) en yakınlarından olan Ümmü Eymen de hadis ilmine hizmet eden ve sünnetin hafızalardan satırlara aktarılmasına katkı sağlayan kadın sahâbîlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ümmü Eymen, aslen Habeşistanlıdır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) ailesinin hizmetçisi olarak görev yapmış, Peygamberimizin (s.a.v.) annesi Âmine vefat etmeden önce ve sonrasında Rasûlullah'a (s.a.v.) dadılık yapmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) ilk evliliğini gerçekleştirdiği zaman kendisi için anne konumundaki bu kadını özgürlüğüne kavuşturmuş ve evlendirmiştir. Ümmü Eymen, yaşadığı süre zarfında Rasûlullah'tan (s.a.v.) işittiği hadisleri rivayet etmiştir. Onun rivayetlerine hadis kitaplarında rastlanılmaktadır. Hz. Osman (r.a.) hilafeti döneminde de vefat etmiştir.

Ümmü Eymen'in hayatı, şahsiyeti, naklettiği ve hakkında nakledilen rivayetler üzerine olan bu çalışma; giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmamızın konusu, önemi, amacı, metodu ve kaynakları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Ümmü Eymen'in hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgi verilmiş ve Ümmü Eymen tanıtılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde Ümmü Eymen'den nakledilen hadisler aktarılmış ve bu hadislerin senedi, ricâli, metni incelenmiş, hadislerle ilgili sıhhat değerlendirmelerine yer verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Ümmü Eymen hakkında nakledilen rivayetler Kütüb-i Tis'a ile sınırlandırılarak aktarılmıştır.

Çalışmamız boyunca vakitlerini ayırarak bize destek olan danışmanımız Prof. Dr. Huriye MARTI'ya ve çalışmayı hazırlarken istifade ettiğimiz kitap, makale ve tezlerin sahibi değerli hocalarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

BÜŞRA AYŞE BOZTEPE

KONYA - 2021

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Çalışmamız, Asr-ı Saâdet'te yaşamış kadın sahâbîlerden birisi olan, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) çocukluk ve gençliğinde ona anne şefkatiyle dadılık eden, peygamber olarak gönderilmesinden sonra da her daim yanında yer alarak kendisine destek olan Ümmü Eymen'in rivayetleri üzerinedir.

Hadis rivayetinde kadın sahâbîlerin önemli bir konuma sahip olduğu aşikârdır. Nitekim Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inden olan Hz. Âişe, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Ümmü Habîbe, Hz. Hafsa, Hz. Meymûne, Hz. Sevde, Hz. Ümmü Hânî gibi birçok kadın sahâbînin rivayetleri temel hadis kitaplarında mevcuttur. Ümmü Eymen de bu bağlamda ismi zikredilmesi gereken kadın sahâbîlerdendir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinin intikalinde aktif bir rol oynadığına inandığımız birçok kadın sahâbî ismi sayılabilir. Bu Müslüman kadınların tanıtılması ve hadis rivayetindeki yerlerinin tespit edilmesi hadis ilmine ilişkin önemli konulardandır. Nitekim Hz. Âişe, Hz. Ümmü Habîbe, Hz. Sevde, Hz. Ümmü Hânî gibi bazı kadın sahâbîlerin hadisçiliği üzerine çalışmaların yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak Rasûlullah'tan (s.a.v.) hadis rivayet eden kadın sahâbîlerden birisi olan Ümmü Eymen'in rivayetleri üzerine müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle diğer kadın sahâbîler gibi Ümmü Eymen'in de hadis rivayetindeki yerinin tespiti açısından çalışmamız önem arz etmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI, METODU VE KAYNAKLARI

Çalışmamızın amacı, Ümmü Eymen'den nakledilen hadis rivayetlerinin ve Kütüb-i Tis'a'da Ümmü Eymen hakkında nakledilen rivayetlerin tespit edilmesi ve Ümmü Eymen'in hadis ilmindeki konumunun gösterilmesidir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırma ile ilgili bilgi verdikten sonra Ümmü Eymen tanıtılmış, onun hayatı ve şahsiyeti birtakım başlıklar altında ele alınarak genel hatlarıyla açıklanmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde ise esas konumuzu teşkil eden Ümmü Eymen'in rivayetleri kısmına geçilmiştir. Bu bölümde öncelikle Ümmü Eymen'in rivayet ettiği hadislerin sayısı tespit edilmiş ve bu rivayetlerin kaynaklara göre dağılımı gösterilmiştir. Sonrasında her bir rivayet tek tek ele alınmıştır. Bu rivayetlerin ele alınmasında ise şu metod takip edilmiştir: Ümmü Eymen hadisinin aktarılmasından sonra hadisin Kütüb-i Tis'a'da farklı bir sahâbe kanalıyla nakledilen tariklerine de yer verilmiştir. Ardından rivayetin senedi ve ricâli, rivayetin metni olmak üzere iki başlık altında rivayet incelenmiştir. Rivayetin senedi ve ricâli başlığında Ümmü Eymen rivayetinin bütün tarikleri ve bu tariklerdeki râvîlerin güvenilirlik durumları izah edilmiştir. Bu bölümde bütün tariklere ve ulaşabildiğimiz kadarıyla rivayetin senediyle nakledildiği hadis kitaplarına çalışmada yer vermeye gayret edilmiştir. Ayrıca hadisin isnadı ile ilgili değerlendirmeler aktarılmış ve sıhhat derecesi açıklanmıştır. Rivayetin metni başlığında ise Ümmü Eymen'den nakledilen rivayetlerin metni ile ilgili farklılıklar ve ortak noktalara, rivayetin metninde geçen ve izahına ihtiyaç duyulan garîb ve mübhem lafızlara işaret edilmiştir. Bunun haricinde rivayetin ilgili kaynakta hangi konu başlığı altında aktarıldığı bilgisine ve rivayetle ilgili öne çıkan birtakım hususlara da değinilmiştir.

Naklettiği rivayetlerden sonra çalışmamızın ikinci bölümünde Ümmü Eymen hakkında nakledilen hadis rivayetleri zikredilmiştir. Ancak bu bölümdeki rivayetler çalışmamızın konusunu çok fazla uzatacağı için Kütüb-i Tis'a ile sınırlandırılmıştır. Bu bölüme de rivayetlerin sayısının tespit edilmesiyle başlanmış, sonra bu rivayetlerin kaynağına ve konusuna göre dağılımları tablolar üzerinden gösterilmiştir. Ardından aynı olay ve konudan bahseden rivayetler bir başlıkta toplanarak aktarılmıştır. Aynı konudan bahsetmekle birlikte metinlerinde bazı farklılıklar bulunan rivayetler de mümkün olduğunca nakledilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızı hazırlarken giriş kısmında Tarih ve Tabakat kitaplarından, kitap, makale ve tezlerden ayrıca ansiklopedi maddelerinden istifade edilmiştir. İbn Sa'd (230/845) *et-Tabakât*, İbn Kuteybe (276/889) *el-Maârif*, Taberî (310/923) *et-Târîh*, İbn Abdilber (463/1071) *el-İstîab*, İbnü'l-Esîr (630/1233) *Üsdü'l-Gâbe*, Mizzî (742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl*, Zehebî (748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* ve

Târîhu'l-İslâm, İbn Kesîr (774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye* ve İbn Hacer (852/1449) *el-İsâbe* çoğunlukla faydalandığımız ana kaynaklar arasında sayılabilir.

Çalışmamızın birinci ve ikinci bölümünde ise Kütüb-i Tis'a ve Ümmü Eymen'in rivayetlerinin nakledildiği diğer hadis kitapları başta olmak üzere kitap, tez, makale ve ansiklopedi maddelerinden faydalanılmıştır.

Kütüb-i Tis'a dışında istifade ettiğimiz kaynaklar şunlardır:

- *Nüshatü Ebî Müshir* (218/833)
- *Kitâbü'z-Zühd - Nuaym b. Hammâd* (228/843)
- *el-Müsned - İshâk b. Râhûye* (238/853)
- *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd* (249/863-64)
- *el-Âhâd ve'l-Mesânî - İbn Ebî Âsım* (287/900)
- *Ta'zîmü Kadri's-Salât – Mervezî* (294/906)
- *es-Sünenü'l-Kübrâ – Nesâî* (303/915)
- *el-Mu'cemu'l-Kebîr – Taberânî* (360/971)
- *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn - Hâkim en-Nîsâbûrî* (405/1014)
- *es-Sünenü'l-Kübrâ – Beyhakî* (458/1066)
- *İthâfü'l-Hiyere – Bûsîrî* (840/1436)
- *el-Metâlibü'l-Âliye - İbn Hacer* (852/1449)

İbn Hacer ile öğrencisi Bûsîrî'nin zevâid çalışmalarında Ümmü Eymen rivayetleri nakledildiği için diğer kaynaklardan farklı bir senetle nakledilmemiş olsa dahi kaynak göstermek ve rivayetle ilgili değerlendirmelerine yer vermek amacıyla bu iki kitaptan da istifade edilmiştir.

Hadis râvîlerinin güvenilirlik durumlarını açıklamak için Cerh-Ta'dîl kitaplarından da yararlanılmıştır. Buhârî (256/870) *et-Târîhu'l-Kebîr*, İclî (261/875) *Târîhu's-Sikât*, Ukaylî (322/934) *ed-Du'afâ*, İbn Ebî Hâtim (327/938) *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, İbn Hibbân (354/965) *es-Sikât* ve *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, Mizzî (742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl*, Zehebî (748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* ve *Tezkiretü'l-Huffâz*, İbn Hacer (852/1449) *Tehzîbü't-Tehzîb* ricâle dair faydalandığımız kaynaklar arasındadır.

Bunlara ek olarak çalışmamız esnasında Cevâmiu'l-Kelim programını çokça kullandık. Hadislerin isnadına ilişkin açıklamalarda bu programdaki değerlendirmelerden faydalanılmıştır.

Hadislerin isnatları ve metinleri ile ilgili Heysemî (807/1405) *Mecmau'z-Zevâid*, İbnü'l-Cevzî (597/1201) *el-Mevzûât*, Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis* gibi kitaplardan âlimlerin görüşlerini aktarmak amacıyla istifade edilmiştir. Ayrıca bazı durumlarda muhakkiklerin görüşleri de aktarılmıştır.

3. ÜMMÜ EYMEN'İN HAYATI

Ümmü Eymen'in naklettiği rivayetlerin tespitinden ve incelenmesinden önce hayatı hakkında genel bir bilgi vermemiz faydalı olacaktır. Bu bölümde; nesebi ve doğumu, memleketi ve ailesi, Hz Muhammed'in (s.a.v.) ailesine intikali, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) dadılık yapması, evliliği, çocukları, İslâmiyet'i kabulü ve hicreti, katıldığı savaşlar, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) verdiği değer ve vefatı başlıkları altında hayatı anlatılmaya çalışılacaktır.

3.1. Nesebi ve Doğumu

Ümmü Eymen'in¹ tam adı, Bereke binti Sa'lebe b. Amr b. Hısn b. Mâlik b Seleme b. Amr b. Nu'mân'dır.²

¹ Biyografisi için bkz. İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk.Ali Muhammed Ömer, I-XI, Mektebetü'l-Hânicî, Kahire, 2001, c.X, s.212-215; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim, *el-Maârif*, thk.Servet Ukkâşe, Dâru'l-Maârif, Kahire, h.1119, s.144-145; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk.Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, I-XI, Dâru'l-Maarif, Kahire, 1967, c.XI, s.615-616; İbn Ebî Hâtim, Ebû

Ümmü Eymen'in ismi hakkında bilgi verdikten sonra kendisi için kullanılan künye, lakap ve nisbetleri de ifade etmemiz gerekmektedir. Kaynaklarda Ümmü Eymen, Ümmü'z-Zıbâ ve Ümmü Üsâme şeklinde üç tane künyesi olduğundan söz edilmektedir.³ Bununla birlikte ilk oğlu Eymen b. Ubeyd'i dünyaya getirdikten sonra Ümmü Eymen künyesini almış ve bu künye ile meşhur olmuştur.⁴ Ümmü'z-Zıbâ künyesi hakkında kaynaklarda ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Ümmü Üsâme şeklinde künyelenmesi ise ikinci oğlunu dünyaya getirmesinden sonradır.

Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk.Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimî, I-IX, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1952, c.IX, s.461; İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed, *Târîhu's-Sahâbe Ellezîne Ruviye Anhüm el-Ahbâr*, thk.Bûrân ed-Dannâvî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s.49; İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk.Muhammed Abdülmüid Han, I-X, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1973, c.III, s.39; Ebû Nuaym el-İsfâhânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, c.II, s.67-68; İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstîâb fî Marifeti'l-Ashâb*, thk.Ali Muhammed el-Becavî, I-IV, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1992, c.IV, s.1793-1795; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed, *Sıfatü's-Safve*, thk.Mahmud Fâhûrî-Muhammed Revvas Kal'acî, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1985, c.II, s.54-55; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk.Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Ata, I-XIX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, c.IV, s.340-341; İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn, *el-Muhtâr min Menâkıbi'l-Ahyâr*, thk.Me'mun Sağırcı-Adnan Abdurabbih-Muhammed Edîb Câdir, I-VI, Merkezu Zayed, Ayn, 2002, c.V, S.201-203; İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn, *el-Kâmil fî Târîh*, thk.Ömer Abdüsselâm Tedmürî, I-XI, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 2012, c.I, s.423; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Marifeti's-Sahâbe*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2012, s.1483, 1598; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri, *Tehzîbü' Esmâ ve'l-Lugât*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y, c.II, s.357-358; Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'i'r-Ricâl*, thk.Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1982-1992, c.XXXV, s.329-331; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, I-LII, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1990, c.III, s.48-49; Zehebî, *el-Kâşif fî Marifeti men lehü Rivâye fî'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Muhammed Avvâme-Ahmed Muhammed Nemir Hatîb, I-II, Dâru'l-Kible-Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Cidde, 1992, c.II, s.520; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût, I-XXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1981-1985, c.II, s.223-227; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, thk.Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru'l-Hicr, y.y, 1997, c.III, s.406-407, c.VIII, s.284-287, c.IX, s.490-491; İbn Hacer el-Askalanî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk.Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmet Abdülmevcûd, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, c.VIII, s.358-362; Ömer Rızâ Kehhâle, *A'lâmu'n-Nisâ fî Âlemeyi'l-Arab ve'l-İslâm*, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2008, c.I, s.127-128; Muhammed Altuncî, *Mu'cemü A'lâmi'n-Nisâ*, Dâru'l-İlm, Beyrut, 2001, s.33; Muhammed Ali Kutub, *Mevsûatü Ricâlün ve Nisâün Havle'e-Rasûl*, Müessesetü'l-Muhtar, Kahire, 2004, s.250-260; Hayati Ülkü, *Ashâbi Kirâmın Meşhurları*, Sebat Neşriyat, İstanbul, 1982, s.793-795; Mehmed Emre, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbeler*, Çelik Yayınevi, İstanbul, t.y, s.202-205; Abdülazîz Şennavî, *Sahâbe Hayatından Tablolara*, çev.Taceddin Uzun, I-III, y.y, İstanbul, t.y, c.III, s.318-322; Ayşegül Dadan, *Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti*, Yüksek Lisans Tezi, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009; Mehmet Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbiler*, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991, s.151-154; Bünyamin Erul, "Ümmü Eymen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, c.XLII, s.317.

² İbn Abdilber. *el-İstîab*, IV/1793; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1483; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/329; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/358.

³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1483; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/329.

⁴ İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1794; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1483.

Kendisi için kullanılan lakaplar ise “Mevlâtü Rasûlillah”, “Emetullah”, “Hâzinetü Rasûlillah” ve “Hâdimü Rasûlillah”tır. Ümmü Eymen, “Rasûlullah’ın (s.a.v.) âzâtlı kölesi” anlamında “Mevlâtü Rasûlillah” şeklinde tanıtılmakta ve bazı kaynaklarda biyografisi “Rasûlullah’ın (s.a.v.) mevlâları” başlığı altında zikredilmektedir.⁵ Emetullah, “Allah’ın kulu” anlamında onun için kullanılan bir diğer lakaptır.⁶ Ümmü Eymen; Hz. Muhammed (s.a.v.) doğduktan sonra ona dadılık yapmış, Hz. Hatice (r.anha) ile evlenene kadar ve sonrasında onun hep yanında olmuştur. Bundan dolayı “Rasûlullah’ın dadısı” anlamında “Hâzinetü Rasûlillah” lakabı hemen hemen bütün kaynaklarda yer almaktadır.⁷ Ayrıca Hz. Muhammed’e (s.a.v.) hizmet edenler arasında zikredilenlerden birisi⁸ de o olduğu için kendisine “Hâdimü Rasûlillah” denilmiştir.⁹ Habeş asıllı olduğu için “el-Habeşiyye” nisbesini aldığı da bilinmektedir.¹⁰

Ümmü Eymen’in doğum tarihi hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi yer almamaktadır. Ancak Rasûlullah’ın (s.a.v.) annesi Âmine vefat ettiği zaman yaşça küçük, genç bir kız olduğu ifade edilmektedir.¹¹ Bununla birlikte bazı tarihçiler, Ümmü Eymen’in Kâbe’ye saldıran Ebrehe ordusunun esirlerinden biri olduğunu ve Abdülmuttalib tarafından ordunun esirleri arasından alındığını zikretmektedir.¹² Fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi ne doğum tarihi ne de doğum yeri ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Ümmü Eymen’in nesebi ve doğumu hakkında bilgi verdikten sonra memleketi, ailesi ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ailesine intikali hakkında da kısaca bilgi vermemiz gerekmektedir.

⁵ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.144; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, II/150; Nevevî, *Tehzîbü’l-Esmâ*, I/28.

⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX/461.

⁷ İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, II/150; Zehebî, *el-Kâşif*, II/520.

⁸ Kastallânî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *İlâhî Rahmet Hz. Muhammed*, çev.Şair Abdülbâki, I-II, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1984, c.I, s.240.

⁹ İbn Abdilber, *el-İstâb*, IV/1793; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, s.1483;

¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX/461; Nevevî, *Tehzîbü’l-Esmâ*, II/358.

¹¹ Kutub, *Mevsûat*, s.250.

¹² Nevevî, *Tehzîbü’l-Esmâ*, II/358.

3.2. Memleketi, Ailesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ailesine İntikali

Ümmü Eymen'in memleketi Habeşistan'dır.¹³ Birçok kaynakta Habeşistanlı olduğu bilgisine yer verilmesine rağmen Habeşistan'dan Mekke'ye ne zaman geldiği veya getirildiği konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mekke'de doğmuş olma ihtimali de bulunmakla birlikte bazı tarihçilere göre Ümmü Eymen, Ebrehe'nin ordusunun esirlerinden birisidir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dedesi Abdülmüttalib tarafından, o esirler arasından alınmıştır.¹⁴

Abdülmüttalib'in kölesi olan Ümmü Eymen, miras yoluyla Rasûlullah'ın (s.a.v.) babası Abdullah'a intikal etmiştir. O vefat ettiğinde ise Hz. Muhammed'e (s.a.v.) beş deve, biraz koyun ve bir de Ümmü Eymen miras olarak kalmıştır.¹⁵ Ancak bazı kaynaklarda onun Rasûlullah'a (s.a.v.) annesinden miras kaldığı,¹⁶ bazılarında ise Hz. Hatice'nin kız kardeşinin kölesi olduğu, daha sonra Rasûlullah'a (s.a.v.) hediye edildiği belirtilmektedir.¹⁷

Zehebî ise Ümmü Eymen'in Rasûlullah'a (s.a.v.) babasından miras kaldığını söylemektedir.¹⁸ Ayrıca Ümmü Eymen'in Rasûlullah'ın (s.a.v.) doğumundan itibaren yanında olduğunu ifade eden rivayetlere bakılacak olursa ona miras yoluyla geçtiği görüşü daha isabetli olacaktır.¹⁹

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir süre sonra Ümmü Eymen'i özgürlüğüne kavuşturmuştur.²⁰ Nitekim hediye ve ganimet gibi çeşitli sebeplerle birçok köleye sahip olan Rasûlullah (s.a.v.) kölelerinin hepsini âzâd etmiş, müslümanlara da bunu tavsiye etmiştir.²¹ Rasûlullah (s.a.v.), Ümmü Eymen'i âzâd ettikten sonra Ubeyd b. Zeyd ile o vefat ettiğinde ise Zeyd b. Hârise ile evlendirmiştir. Ümmü Eymen'in ilk

¹³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, IX/461; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1598; Zehebî, *Siyer*, II/223.

¹⁴ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, II/358.

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, XI/212; Taberî, *Târîh*, XI/615; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, II/244; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, II/50.

¹⁶ İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1793; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

¹⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1598.

¹⁸ Zehebî, *Siyer*, II/223.

¹⁹ Erul, "Ümmü Eymen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XLII, s.317.

²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

²¹ Sümeyye Eker, "Hz. Peygamber'in İltifat Ettiği Bazı Hanım Sahâbiler ve İltifat Şekilleri", *İstem*, 2016, sy.27, s.158.

evliliğinden Eymen, ikinci evliliğinden Üsâme dünyaya gelmiştir.²² Evliliği ve çocukları başlığı altında bu kişiler hakkında daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

Kaynaklarda Ümmü Eymen'in anne ve babası hakkında fazla bir bilgiye rastlayamadık. Babasının isminin Sa'lebe olduğu bilinmekle birlikte²³ annesinin ismi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Ümmü Eymen'in memleketi, Rasûlullah'a (s.a.v.) intikal edişi ve ailesi hakkında kaynaklarda geçenleri kısaca naklettik. Rasûlullah'ın (s.a.v.) ailesine hizmet eden Ümmü Eymen, Rasûlullah (s.a.v.) büyüünceye kadar ona dadılık yapmıştır. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) dadılık yapması başlığı altında ise bu konu hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

3.3. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Dadılık Yapması

Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumundan itibaren bakımını üstlenmiş ve bu konuda Âmine'ye yardımcı olmuştur. Nitekim Âmine, Rasûlullah'ın (s.a.v.) dayıları Neccaroğullarını veya bir diğer rivayete göre vefat eden eşi Abdullah'ın kabrini ziyaret etmek için Medine'ye seyahat ettiğinde, Ümmü Eymen de ona refakat etmiştir.²⁴ Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte ziyaretlerini tamamlayıp Mekke'ye dönüş yoluna çıktıklarında ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) annesi rahatsızlanmış ve Ebvâ'da²⁵ vefat etmiştir.²⁶

Kaynaklarda nakledilen bir diğer rivayette Abdülmüttalib'in Neccaroğullarını ziyaret ettiği ve Âmine'yi de yanında götürdüğü ifade edilir.²⁷ Âmine'nin döndükten sonra Mekke'de vefat ettiği ve Ebû Zer mahallesine defnedildiği de nakledilmektedir.²⁸ Ancak Belâzürî (279/892-93) bu bilginin doğru olmadığını ifade

²² İbn Sa'd, *Tabakât*, X/212; Taberî, *Târîh*, XI/615-616; İbn Abdilber. *el-İstîab*, IV/1793; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

²³ İbn Abdilber. *el-İstîab*, IV/1793.

²⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I/423.

²⁵ Ebvâ: Medine'de bir köy.(İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.150)

²⁶ Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk.Süheyl Zekkâr-Riyad Ziriklî, I-XIII, Dâru Fikr, Beyrut, 1997, c.I, s.103; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I/423; Altuncî, *Mu'cem*, s.33.

²⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/103.

²⁸ Belâzürî *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/104; Taberî, *Târîh*, II/165-166.

etmiştir.²⁹ İbnü'l-Esîr de (630/1233) Âmine ve Ümmü Eymen'in Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber ziyaret ettiklerini ifade eden rivayetin daha sahih olduğunu belirtmektedir.³⁰

Rasûlullah'ın (s.a.v.) annesi Âmine'nin vefatından sonra Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bağına basmış ve ona destek olmuştur. Annesini kaybeden bir çocuğun yaşadığı acıyı şefkat ve iyiliğiyle bir nebze olsun hafifletmeye çalışmış ve Allah Rasûlü'nü koruyup kollamıştır. Âmine'nin kabrine defnedilmesinden sonra da Rasûlullah'ı (s.a.v.) Mekke'ye götürmüş ve dedesi Abdülmüttalib'e teslim etmiştir.³¹

108 yaşına ulaşmış olan Abdülmüttalib, henüz altı yaşında iken anne ve babasını kaybetmenin acısını yaşayan torununa büyük bir muhabbet ve ilgi göstermiştir. Bundan sonrasında Rasûlullah'ın (s.a.v.) bakımını dedesi Abdülmüttalib üstlenmiştir.³² Ancak Abdülmüttalib de, torununu Ümmü Eymen'in gözetimine bırakmış ve ona elinden geldiğince özen göstermesini öğütleyerek "Ey Bereke, oğlumu ihmal etme." demiştir.³³

Rasûlullah (s.a.v.) dedesinin yanındayken de Ümmü Eymen onu koruyup gözetmiştir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) annelik yapmış ve annesinin yokluğunu unutturmaya çalışmıştır. Bütün şefkat, merhamet ve sevgisini Rasûlullah'a (s.a.v.) yöneltmiş, onun bakımını yerine getirmiş ve yanından hiç ayrılmamıştır. Abdülmüttalib vefat edip de Rasûlullah, (s.a.v.) amcası Ebû Talib'in yanına taşındığında da aynı durum devam etmiştir.³⁴ Ümmü Eymen, Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber Ebû Talib'in evine taşınmış ve Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Hatice'nin (r.anha) yanına gidene kadar ona eşlik etmiştir.³⁵

Ümmü Eymen ile ilgili nakledilen bir diğer bilgi, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sütannesi olması hakkındadır. İbn Kesîr (774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de, Hz.

²⁹ Belâziürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/104.

³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I/423.

³¹ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.150; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, II/50.

³² Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev.Salih Tuğ, I-II, Yeni Şafak Yayınları, Ankara, 2003, c.I, s.42-43.

³³ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, II/274; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/431.

³⁴ Kutub, *Mevsûat*, s.250.

³⁵ Altuncî, *Mu'cem*, s.33.

Muhammed'in (s.a.v.) dadılığını ve sütanneliğini yapanlar başlığı altında Ümmü Eymen'i de zikretmekte, Ümmü Eymen'in Rasûlullah'a (s.a.v.) hem dadılık yaptığını hem de onu emzirdiğini ifade etmektedir.³⁶

İbn Kesîr'den nakledilen bu rivayetle ilgili olarak Mehmet Şeker, "Ümmü Eymen'in o sırada henüz on dört veya on beş yaşlarında, evlenmemiş genç bir kız olduğunu ve Rasûlullah'ı (s.a.v.) emzirmesinin mümkün olmadığını" söylemektedir.³⁷ Rasûlullah (s.a.v.) doğduğunda Ümmü Eymen'in yaşça küçük, genç bir kız olduğunu ifade eden rivayetleri aktarmıştık. Dolayısıyla onun sütanesi olamayacağını ifade eden görüşün daha isabetli olduğu görülmektedir. Kaynakların birçoğunda sütanesi olması ile ilgili herhangi bir rivayete yer verilmemesi de bu durumu destekleyen bir husus olarak düşünülebilir.

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) annelik yapan Ümmü Eymen, daha önce de ifade ettiğimiz gibi Rasûlullah (s.a.v.) tarafından evlendirilmiştir. Evliliği başlığı altında ise, bu konu hakkında bilgi verilecek ve eşleri tanıtılmaya çalışılacaktır.

3.4.Evliliği

Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından âzâd edildikten sonra hür bir kadın hüviyetine kavuşan Ümmü Eymen'in iki kez evlendiği bilinmektedir. İlk olarak Ubeyd b. Zeyd ile onun vefatından sonra ise Zeyd b. Hârise ile evlenmiştir. Her ikisinde de Rasûlullah (s.a.v.) tarafından evlendirildiği ifade edilmektedir.³⁸

Rasûlullah (s.a.v.) kendi çocukları haricinde birçok kimseyi evlendirmiş veya evlenmelerine destek olmuştur. Bazen emir bazen de tavsiye yoluyla evlendirdiği kişiler kaynaklarda ifade edilmektedir. Allah Rasûlü'nün bu konudaki amacı, toplumun huzurunu ve neslin devamını sağlamak olabileceği gibi başka birtakım gayeleri de ihtiva edebilir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) "*İçinizdeki bekârları, köle ve*

³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/406.

³⁷ Mehmet Şeker, "Hz. Peygamber'in Anneleri", *Kur'ân'da Aile Sempozyumu*, 10-11 Aralık 2010 Soma, ed.Hüseyin Yaşar, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2012, s.6.

³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/212; Taberî, *Târîh*, XI/615-616; İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1793; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, II/54; İbnü'l-Esîr, *Ebü's-Seâdât*, *el-Muhtâr*, V/201; Zehebî, *Siyer*, II/224.

cariyelerden durumu uygun olanları evlendirin.”³⁹ âyeti gereğince evlenmeyi ve evlendirmeyi teşvik etmiştir.⁴⁰ Bu bağlamda Ümmü Eymen de Rasûlullah’ın (s.a.v.) evlendirdiği hanım sahâbîlerden birisidir.

Ümmü Eymen, miras bırakılan ve mirasçılar arasında paylaşılan bir köle iken Allahu Teâlâ’nın lütfu ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) onu âzâd etmesi sayesinde kıymeti büyük hür bir kadın olmuştur. Öyle ki evlenmiş, kendi ailesini kurmuş ve kendisine nispet edilen çocuklara sahip olmuştur.

Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Hatice (r.anha) ile evlendiği zaman, Ümmü Eymen’i âzâd etmiş ve Ubeyd b. Zeyd ile evlendirmiştir.⁴¹ Ümmü Eymen’in evliliği hakkında bilgi verirken bu şahsın hayatından da bahsetmemiz gerekmektedir.

3.4.1. Ubeyd b. Zeyd

Ubeyd b. Zeyd b. Hâris el-Hazrecî aslen Medineli olup Hazreç kabilesindedir.⁴² Kaynaklarda kendisi hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Ümmü Eymen’in biyografisi anlatılırken onun hakkında da bilgi verilmektedir.

Kaynaklarda ifade edildiğine göre Ubeyd b. Zeyd, Medine’den Mekke’ye geldiğinde, Ümmü Eymen ile evlenmiştir.⁴³ Rasûlullah’ın (s.a.v.) ikisini Mekke’de evlendirdiği⁴⁴ ve bu evliliğin nübüvvetten önce gerçekleştiği⁴⁵ ifade edilmektedir.

Ümmü Eymen Ubeyd b. Zeyd ile evlendikten sonra Medine’ye taşınmış ve eşi ile beraber orada yaşamaya başlamıştır. Bu evlilikten Eymen adında bir çocukları

³⁹ en-Nûr 24/32.

⁴⁰ Reşadet Ahmedov, “Hz. Peygamber’in Evlendirdiği Kişiler ve Evlendirilme Amaçları”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2017, c.III, sy.1, s.28-29.

⁴¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/212; Taberî, *Târîh*, XI/615-616; İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1793; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, II/54; İbnü’l-Esîr, *Ebü’s-Seâdât*, *el-Muhtâr*, V/201; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

⁴² İbn Sa’d, *Tabakât*, X/212; Taberî, *Târîh*, XI/616; İbnü’l-Esîr, *Ebü’s-Seâdât*, *el-Muhtâr*, V/201.

⁴³ Kutub, *Mevsûat*, s.250-251.

⁴⁴ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.144.

⁴⁵ İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, II/54; İbnü’l-Esîr, *Ebü’s-Seâdât*, *el-Muhtâr*, V/201;

olmuştur. Ancak Ubeyd b. Zeyd vefat edince Ümmü Eymen oğluyla birlikte Mekke'ye geri dönmüştür.⁴⁶

Ubeyd b. Zeyd'in vefatından sonra, Allah Rasûlü Ümmü Eymen için o zamanlar genç bir delikanlı olan Zeyd b. Hârise'yi eş olarak seçmiş ve Ümmü Eymen'i onunla evlendirmiştir.⁴⁷

3.4.2. Zeyd b. Hârise

Tam adı Zeyd b. Hârise⁴⁸ b. Şerahîl b. Abdüluzzâ b. İmrü'l-Kays b. Âmir b. Nu'man b. Âmir b. Abdüvüdd b. Avf b. Kinâne b. Avf b. Uzre b. Zeyd el-Lât b. Rufeyde b. Sevr b. Kelb'tir.⁴⁹ Rasûlullah'ın (s.a.v.) mevlasıdır.⁵⁰ Babasının adı Hârise b. Şerâhil, annesinin adı Sü'dâ binti Sa'lebe'dir.⁵¹ Zeyd b. Hârise Yemen kabilelerinden birisi olan Kelb kabilesine mensuptur. Künyesi Ebû Üsâme, lakabı "Hubbi Rasûlillah"tır.⁵²

Zeyd b. Hârise henüz küçük bir çocukken annesinin yanından kaçırılmış ve Ukaz çarşısında dört yüz dirheme satılmıştır. Bu küçük çocuğu Hâkim b. Hizam, halası Hatice binti Huveylid için almıştır.⁵³ Hz. Hatice (r.anha) Rasûlullah (s.a.v.) ile evlendiği zaman, onu Rasûlullah'a (s.a.v.) hediye etmiş, Hz. Muhammed (s.a.v.) ise Zeyd'i âzâd etmiştir. Ancak küçük bir çocuk olduğu için yanından ayırmamıştır. Zeyd sekiz yaşına geldiğinde ise onu evlat edinmiştir.⁵⁴

⁴⁶ Kutub, *Mevsûat*, s.250-251.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/212; Taberî, *Târîh*, XI/615-616; İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1793; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-Safve*, II/54; İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât, *el-Muhtâr*, V/201; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

⁴⁸ Biyografisi için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III/38-44; Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr, *Kitâbü't-Tabakât*, thk.Ekrem Ziya Umerî, Matbaatü'l-Ânî, Bağdat, 1967, s.6; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.144; İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/542-547; İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu Fühûmi Ehli'l-Eser fi Uyûni't-Târîh ve's-Siyer*, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 1997, s.87-89; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.426-428; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/202-203; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI/448-449; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/494-498; Kutub, *Mevsûat*, s.249-250; Ülkü, *Ashâbi Kirâmın Meşhurları*, s.848-850.

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/38.

⁵⁰ Halîfe b. Hayyât, *Tabakât*, s.6; İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/542.

⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/38-39; İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/542; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/494.

⁵² İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/542,546.

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/39; İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/543; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s.87; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/495;

⁵⁴ İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/543.

Kaynaklarda nakledildiğine göre Zeyd'in babası Hârise, oğlunun sağ salim Mekke'de olduğu haberini alınca kardeşi ile beraber Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelmiş ve Rasûlullah'tan (s.a.v.) fidye karşılığı oğlunu serbest bırakmasını istemiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), acılı babanın teklifini geri çevirmemiş ancak seçim şansını Zeyd'e bırakmak istediğini ve Zeyd kendilerini seçerse hiçbir şey istemeden onu serbest bırakabileceğini söylemiştir. Hz. Muhammed'i (s.a.v.) çok seven ve onun yanında kalmayı bir lütuf olarak gören Zeyd b. Hârise ise "Ben sadece seni seçiyorum, sen benim için hem baba hem amca yerindesin." diyerek Rasûlullah'ı (s.a.v.) tercih etmiştir.⁵⁵

Rasûlullah (s.a.v.) Zeyd'in bu sözleri üzerine "Zeyd benim mirasçımdır. Ben de ona mirasçiyım." buyurmuş ve Zeyd b. Hârise'yi evlat edindiğini duyurmuştur. Bunun üzerine Hârise gönül ferahlığıyla ülkesine dönmüştür.⁵⁶ Nakledilen olaydan sonra "Çocukları babalarının ismiyle çağırın."⁵⁷ âyeti ininceye kadar Zeyd'in, Zeyd b. Muhammed şeklinde Rasûlullah'a (s.a.v.) nispet edilerek çağrıldığı bilinmektedir.⁵⁸

İlk Müslüman köle olan⁵⁹ Zeyd b. Hârise, Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı içerisinde Kur'an'da ismi açıkça zikredilen tek sahâbîdir.⁶⁰ İslâm'ın ilk yıllarında Rasûlullah (s.a.v.) Zeyd'i amcası Hz. Hamza (r.a.) ile daha sonra ise Üseyd b. Hudayr ile kardeş yapmıştır.⁶¹

Kaynaklarda kısa boylu, basık burunlu, koyu tenli bir kimse olduğundan bahsedilmektedir.⁶² Bazı kaynaklarda ise kızıl⁶³ ve beyaz tenli⁶⁴ olarak tanımlanmaktadır.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/39-40; İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/544-545; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.427; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/495-496.

⁵⁶ İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/545; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s.88; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.427.

⁵⁷ Ahzâb 33/5.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/41; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.144; İbn Abdilber, *el-İstîab*, II/543; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/494.

⁵⁹ İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s.88; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI/448.

⁶⁰ Ahzâb sûresi 37. Âyette ismi geçmektedir. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s.88; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.427; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI/449.

⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/42.

⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, III/43; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s.88.

⁶³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.428.

Zeyd b. Hârise pek çok sefere katılmış, yedi seriyeye komutanlık yapmıştır. Komutanlık yapmadığı zamanlarda ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) vekili olma görevini üstlenmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı arasında zikredilen okçulardan biri olduğu da belirtilmektedir.⁶⁵

Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından yetiştirilen Zeyd, yine onun tarafından evlendirilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) evlatlığı Zeyd b. Hârise için eş olarak “*Cennet ehlinden bir kadınla evlenmek kimi mutlu edecekse Ümmü Eymen ile evlensin.*”⁶⁶ hitabına mazhar olan kıymetli dadısı Ümmü Eymen'i seçmiştir. Zeyd ve Ümmü Eymen'in evliliğinden Üsâme dünyaya gelmiştir.⁶⁷ İkisi evlendiğinde Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Eymen'den daha küçük olduğu, bu evliliğin nübüvvetten sonra gerçekleştiği ve Ümmü Eymen'in ilk oğlunu da yanlarına alarak Medine'de yaşadıkları belirtilmektedir.⁶⁸

Kaynaklarda Zeyd b. Harise'nin Rasûlullah'ın (s.a.v.) halasının kızı Zeyneb binti Cahş ile evlendiğinden de bahsedilmektedir. Ancak Zeyd ve Zeyneb anlaşamamış ve ayrılmışlardır. Allahu Teâla'nın emri ile Hz. Muhammed (s.a.v.) Zeynep binti Cahş ile evlenmiş ve cahiliye âdeti olan evlatlığının eski eşi ile evlenme yasağı ortadan kaldırılmıştır.⁶⁹

Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Gülsüm binti Ukbe, Dürre binti Ebû Leheb ve Hind Binti Avvâm ile evlendiği ve Ümmü Eymen'den Üsâme, Ümmü Gülsüm binti Ukbe'den ise Zeyd ve Rukiyye olmak üzere üç çocuğunun olduğu bilinmektedir.⁷⁰

Mûte savaşında Allah Rasûlü tarafından görevlendirilen üç komutandan birisi Zeyd b. Hârise'dir. Ancak Zeyd, bu savaş esnasında mızrakla yaralanmış ve şehit edilmiştir. H. 8. yılın Cemâziyelevvel ayında Şam topraklarında şehit olan Zeyd b. Hârise'nin şehâdet haberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ulaştığında Rasûlullah (s.a.v.)

⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.428; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/253.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/43.

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/213; Zehebî, *Siyer*, II/224.

⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/213; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

⁶⁸ Kutub, *Mevsûat*, s.250-251.

⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/41; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.427; Kutub, *Mevsûat*, s.258-259.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/43; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/496; Kutub, *Mevsûat*, s.259.

çok üzülmüş ve Zeyd'in namazını kıldıktan sonra "Allah'ım Zeyd'i bağışla." diye dua etmiştir. Bu duasını üç defa tekrarladığı da nakledilmektedir.⁷¹

Kaynaklarda nakledilen bir diğer rivayete göre ise, Zeyd'in ölüm haberi ulaştığında kızı ağlamış, bunun üzerine Rasûlullah da (s.a.v.) gözyaşı dökmüş ve "Bu sevgilinin sevgilisine olan özlemidir." buyurmuştur.⁷² Ayrıca Ca'fer b. Ebî Talib ve Zeyd b. Hârise'nin şehâdet haberi üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.), "Benim konuştuğum ve muhabbet ettiğim iki kardeşim" dediği ve gözyaşı döktüğü nakledilmektedir.⁷³

Rasûlullah (s.a.v.) tarafından evlat edinilen Zeyd b. Hârise ölene kadar onun yanından hiç ayrılmamıştır. Hz. Muhammed de (s.a.v.) onu çok sevmiş öyle ki Zeyd "Hibbu Rasûlillah" lakabı ile tanınır olmuştur. Bu kıymetli sahâbî Rasûlullah (s.a.v.) tarafından evlat edinilmesinden, Mûte'de şehit edilmesine kadar adeta bir gölge gibi Rasûlullah'ı (s.a.v.) takip etmiş ve her zaman onun yakınında olmuştur.⁷⁴

Zeyd b. Hârise'den Enes b. Mâlik (93/711-12), Berâ b. Âzib (71/690), İbn Abbas (68/687-88) ve oğlu Üsâme b. Zeyd gibi kimseler hadis rivayet etmiştir. Ayrıca tâbîinden bir topluluğun da ondan mürsel olarak hadis rivayet ettiği belirtilmektedir.⁷⁵

Ümmü Eymen'in eşlerinin tanıtılmasından sonra oğulları hakkında bilgi verilecektir.

3.5.Çocukları

Ümmü Eymen'in iki kez evlilik yaptığını, ilk evliliğinden Eymen, ikinci evliliğinden ise Üsâme olmak üzere iki çocuğunun olduğunu ifade etmiştik. Küçük yaşta Rasûlullah'a (s.a.v.) dadılık yapan Ümmü Eymen, kendi çocukları için de iyi bir anne olmuş ve onları İslâm ahlâkı üzere yetiştirmiştir. Rasûlullah'a (s.a.v.) dadılık yapan bu kıymetli kadının yetiştirdiği çocukları da tanıtmamız gerekmektedir.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III/44.

⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, III/44.

⁷³ İbn Abdilber, *el-İstâb*, II/546; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.428.

⁷⁴ Kutub, *Mevsûat*, s.249,256.

⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/498.

3.5.1. Eymen b. Ubeyd

Tam adı Eymen b. Ubeyd⁷⁶ b. Zeyd b. Amr b. Bilâl b. Ebî'l-Harbâû b. Kays'dır.⁷⁷ Eymen b. Ubeyd el-Habeşî Rasûlullah'ın (s.a.v.) mevlâsıdır.⁷⁸ Daha önce de ifade edildiği gibi annesi Ümmü Eymen, babası Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî'dir. Üsâme b. Zeyd ile anne tarafından kardeş olduğu ve Üsâme'den büyük olduğu bilinmektedir.⁷⁹

Eymen b. Ubeyd, Rasûlullah'a (s.a.v.) hizmet edenler arasındadır.⁸⁰ Büyük ve meşhur bir sahabî olan Eymen'in, Haccac b. Eymen⁸¹ ve Cübeyr⁸² adında iki oğlu olduğundan da bahsedilmektedir. Ayrıca onun Huneyn savaşına katılanlardan birisi olduğu ve h. 8. yılda yapılan bu savaşta şehit edildiği bilinmektedir.⁸³

Kaynaklarda hırsızın elinin kesilmesi ile ilgili bir hadisin Eymen b. Ubeyd'den rivayet edildiği ancak hadisin mürsel olduğu, hadisi rivayet eden Atâ b. Ebî Rebâh (114/732) ve Mücâhid b. Cebr'in (103/721) Eymen b. Ubeyd'e ulaşamadığı belirtilmektedir.⁸⁴ Ahmed b. Hanbel de (241/855) Eymen b. Ubeyd'in Mücâhid doğmadan Huneyn'de şehit olduğunu, bu yüzden de söz konusu hadisi rivayet etmesinin mümkün olmadığını söylemektedir.⁸⁵ Ümmü Eymen'den de nakledilen bu hadis-i şerîf hakkında tezin birinci bölümünde daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

⁷⁶ Biyografisi için bkz. İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.164; İbn Abdilber, *el-İstîab*, I/128-129; İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, thk. Amr b. Garame el-Ömerî, I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995, c.IV, s.257-259; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/130; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Dâiretü'l-Maârif en-Nizâmiyye, Haydarâbâd, h.1325-1327, c.I, s.395; Kastallânî, *İlâhî Rahmet*, I/240.

⁷⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, IV/257.

⁷⁸ İbn Abdilber, *el-İstîab*, I/128; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/28.

⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, I/395.

⁸⁰ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/130; Kastallânî, *İlâhî Rahmet*, I/240.

⁸¹ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/130.

⁸² İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.144.

⁸³ Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd, *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk.Marsden Jones, I-III, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984, c.III, s.922; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.164; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I/464; Taberî, *Târîh*, III/81; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I/137; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I/576.

⁸⁴ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/130.

⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Kitâbü'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, thk.Vasiyyullah b. Muhammed Abbâs, I-IV, Dâru'l-Hânî, Riyad, 2001, II/383.

3.5.2. Üsâme b. Zeyd

Tam adı Üsâme b. Zeyd⁸⁶ b. Hârise b. Şerâhil b. Abdülzâ b. Zeyd b. İmru'l Kays b. Âmir b. Nu'man b. Abdüvüdd b. Avf b. Kinâne b. Bekr b. Avf b. Uzre b. Zeyd b. el-Lât Rufeide b. Sevr b. Kerb b. Vebera el-Kelbî'dir.⁸⁷ Üsâme Mekke'de doğmuş ve İslâm üzere yetişmiştir.⁸⁸ Daha önce de ifade edildiği üzere annesi Ümmü Eymen, babası Zeyd b. Hârise'dir. Üsâme b. Zeyd Rasûlullah'ın (s.a.v.) mevlâsıdır.⁸⁹

Üsâme için kullanılan künyeler; Ebû Zeyd, Ebû Yezîd ve Ebû Hârîce'dir.⁹⁰ Lakabı "Rasûlullah'ın (s.a.v.) sevdiği kişi" anlamında "Hibbû Rasûlillah"⁹¹ ve "Rasûlullah'ın (s.a.v.) sevdiği kişinin sevgili oğlu" anlamında "Hibbû İbni'l-Hib"dir.⁹²

Rasûlullah (s.a.v.) evlatlığı Zeyd'i çok sevmiş, öyle ki Zeyd, "Hibbû Rasûlillah" lakabı ile tanınır olmuştur. Yine Zeyd b. Hârise ile evlendirdiği dadısı Ümmü Eymen de Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kıymet verilen bir hanımdır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) evlatlığı Zeyd ve dadısı Ümmü Eymen'e olan sevgisi oğulları Üsâme'ye intikal etmiştir. Üsâme de Rasûlullah'ın (s.a.v.) sevdiği kişilerin sevgili oğlu olma şerefine nail olmuştur.

Kaynaklarda Allah Rasûlü'nün Üsâme'ye olan sevgisini gösteren birçok rivayet nakledilmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) torunu Hasan'ı bir dizine Üsâme'yi ise diğer dizine oturttuğu ve "*Allah'ım, ben onları seviyorum sen de onlara merhamet et.*" diye dua ettiğini aktaran rivayet bunlardan birisidir. Yine Rasûlullah'ın (s.a.v.) bineğinin arkasına Üsâme'yi sık sık bindirdiği, Mekke'nin

⁸⁶ Biyografisi için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/57-67; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.145; Taberî, *Târîh*, XI/530-531; İbn Abdilber, *el-İstîab*, I/75-77; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/306-307; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.28-30; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/113-115; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/251-254; İbn Hacer, *Tehzîb*, I/208; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/202-203; Kutub, *Mevsûat*, s.252-255; Ülkü, *Ashâbı Kirâmın Meşhurları*, s.781-784..

⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/202.

⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/57; Taberî, *Târîh*, XI/530.

⁸⁹ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s.145; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.28; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/113; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/251; İbn Hacer, *Tehzîb*, I/208.

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.28; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/113.

⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/57; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.28.

⁹² İbn Abdilber, *el-İstîab*, I/75; İbn Hacer, *Tehzîb*, I/208; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/202.

fethedildiği gün Rasûlullah (s.a.v.) Kâbe'ye girdiğinde de bineğinde Üsâme'nin olduğu ifade edilmektedir.⁹³

Üsâme b. Zeyd, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından genç yaşta komutan olarak görevlendirilmiştir. Ashab'tan bazıları Üsâme'nin komutanlığına karşı çıktığında ise Rasûlullah (s.a.v.) "*Babası Zeyd b. Hârise gibi Üsâme de komutanlığa layıktır ve o ikisi benim nezdimde insanların en sevimsilerindedir.*" buyurmuştur.⁹⁴

Basık burunlu ve siyah tenli bir kişi olarak tanıtılan⁹⁵ Üsâme b. Zeyd nübüvvetten sonra ilk iman edenlerdendir.⁹⁶ Babası Zeyd b. Hârise ile birlikte Medine'ye hicret ettiği de nakledilmektedir.⁹⁷

Üsâme b. Zeyd ile ilgili nakledilen bir diğer rivayet "lâ ilâhe illallah" diyen birisini öldürmesi hakkındadır. Üsâme, ilk savaş tecrübesinden sonra Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelmiş ve kavmi yenilgiye uğrattıklarını, savaşırken "lâ ilâhe illallah" dediği halde köşeye sıkıştırdığı bir adamı mızrakla öldürdüğünü Rasûlullah'a (s.a.v.) anlatmıştır. Bunun üzerine Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) yüzü değişmiş, "*Yazıklar olsun ey Üsâme, 'lâ ilâhe illallah' diyen birisini nasıl öldürürsün?*" demiş ve aynı cümleyi iki kez tekrar etmiştir. Sonrasında Üsâme b. Zeyd bu olay hakkındaki pişmanlığını şu sözleriyle dile getirmektedir: "Rasûlullah'ı (s.a.v.) hak üzere gönderen Allah'a yemin ederim ki, o gün İslâm'ı yeni kabul etmiş bir kimse olmayı arzu ettim. Bundan sonra da 'lâ ilâhe illallah' diyen hiç kimseyi öldürmedim."⁹⁸ Nitekim Üsâme b. Zeyd kendisinin de söylediği gibi bu olaydan çok etkilenmiş ve Hz. Ali (40/661) ile Hz. Muaviye (60/680) arasındaki anlaşmazlıkta herhangi bir tarafta yer almamıştır.⁹⁹

Hayatının çocukluk ve gençlik dönemlerini Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında geçiren Üsâme, sahâbe arasında önemli bir konuma sahipti. Kahraman, mert ve cesur kişiliğinin yanısıra düşünceli bir evlat olduğu da anlaşılmaktadır. Zira anne ve babasını çok sevdiği ve babası şehit olduktan sonra her yıl onun için kurban

⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/57-59.

⁹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/60-61.

⁹⁵ İbn Abdilber, *el-İstâb*, I/75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.29; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/253.

⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/251.

⁹⁷ Taberî, *Târîh*, XI/530.

⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/63; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.29.

⁹⁹ Kutub, *Mevsûat*, s.253.

kestirdiği, annesi Ümmü Eymen için de bahçesinde bulunan ağaçların meyvesini toplayıp ihtiyacı olanlara dağıttığı nakledilmektedir.¹⁰⁰

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Rasûlullah (s.a.v.) Üsâme'yi çok sevmiş ve onu kendi ailesinin bir ferdi olarak kabul etmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ashâbından bazı kimseler de bunu bildiği için Üsâme'ye özel bir kıymet vermişlerdir. Hz. Ömer'in (r.a.) ilk muhacirlerin oğullarına maaş bağlaması ile ilgili nakledilen hadise buna örnek olarak verilebilir. Nitekim Hz. Ömer, Üsâme b. Zeyd'e, kendi oğlu Abdullah b. Ömer'den daha fazla aylık vermiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer, kendisinden küçük olan ve hem savaflara katılma hem de hicret bakımından kendisine bir üstünlüğü olmayan Üsâme'ye neden daha fazla maaş verdiğini sormuştur. Hz. Ömer ise "Böyle yaptım çünkü Rasûlullah (s.a.v.) Zeyd b. Hârîse'yi senin babandan, oğlu Üsâme b. Zeyd'i de senden daha çok severdi." demiştir.¹⁰¹

Kaynaklarda Üsâme b. Zeyd'in pek çok evlilik yaptığından bahsedilmektedir. Hind binti Fakîh, Dürre binti Adiy, Fâtıma binti Kays, Ümmü'l-Hakîm binti Utbe, Berze binti Rib'i ve Zeyneb binti Hanzala eşleri arasında nakledilmektedir. Ayrıca Muhammed, Hind, Cübeyr, Zeyd, Âişe, Hasan ve Hüseyin kendisine nispet edilen çocuklarıdır.¹⁰²

Rasûlullah, (s.a.v.) vefatından kısa bir süre önce Üsâme'yi Şam'a gitmek üzere olan bir orduya komutan yapmıştır. Üsâme'nin bu sırada on sekiz ya da on dokuz yaşında olduğu nakledilmektedir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefat haberi ulaşınca Üsâme ordusu Medine'ye dönmüş ve Hz. Ebûbekir döneminde tekrar yola çıkmıştır.¹⁰³

Üsâme b. Zeyd Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra Vadilkura'ya yerleşmiş, bir süre orada ikamet ettikten sonra Medine'ye geri dönmüştür. Bununla birlikte vefatından sonra Medine'ye getirildiği de söylenmektedir.¹⁰⁴ Kaynaklarda h. 58 veya

¹⁰⁰ Ülkü, *Ashâbı Kirâmın Meşhurları*, s.784.

¹⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/64-65; İbn Abdilber, *el-İstâb*, I/76; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.29.

¹⁰² İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/66.

¹⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/61-62; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.29; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/251-252.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/66; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/307; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/203.

h. 59 yılında, Muaviye hilafeti döneminde vefat ettiği nakledilmektedir.¹⁰⁵ İbn Abdilber (463/1071) ise h. 54 yılında vefat ettiğini ve bu görüşün daha isabetli olduğunu söylemektedir.¹⁰⁶

Sahâbeden Ebû Hüreyre (58/678), Abdullah b. Abbas; tabîinden Ebû Osman en-Nehdî (100/718-19), Ebû Vâil (82/701) gibi kimseler kendisinden hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁷

Ümmü Eymen'in çocuklarının tanıtılmasından sonra Müslüman olması, Habeşistan ve Medine'ye hicreti hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca hicret ederken yaşadıkları kaynaklarda nakledildiği kadarıyla anlatılmaya çalışılacaktır.

3.6.İslâmiyeti Kabulü ve Hicreti

Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'tan (c.c.) başka ilah olmadığına ve kendisinin O'nun peygamberi olduğuna dair insanları uyardığı zaman, Ümmü Eymen, onu ilk tasdik edenlerden birisi olmuştur.¹⁰⁸ Nitekim Hz. Hatice'den (r.anha) sonra kadınlardan ilk iman edenin Ümmü Eymen olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁹ Rasûlullah'ın (s.a.v.) dadısı olarak küçüklüğünden itibaren onun yanında olan ve birtakım nebevî işaretlere de şahit olan Ümmü Eymen'in, sahâbeden birçok kimseden önce İslâm'a girmiş olmasında da yadırganacak bir durum yoktur.

İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olan erkek ve kadınlar Kureyşli müşriklerin işkence ve eziyetlerine maruz kalmışlardır. Ümmü Eymen de ilk Müslüman kadınlardan biri olması sebebiyle bu eziyetlerden nasibini almış ve birçok sıkıntı yaşamış, bunun üzerine hicret etmek zorunda kalmıştır. Ümmü Eymen, Habeşistan ve Medine'ye ilk hicret edenlerden birisi ve saygın bir muhacirdir.¹¹⁰

Ümmü Eymen'in Habeşistan'a hicret etmesi hakkında kaynaklarda ayrıntılı bir bilgi yer almamaktadır. Ancak onun Habeşistan ve Medine'ye olmak üzere iki

¹⁰⁵ İbn Abdilber, *el-İstîab*, I/77; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.29.

¹⁰⁶ İbn Abdilber *el-İstîab*, I/77.

¹⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/203.

¹⁰⁸ İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât, *el-Muhtâr*, V/201; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1598.

¹⁰⁹ Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbîler*, s.153.

¹¹⁰ Altuncî, *Mu'cem*, s.33

kez hicret ettiği bilgisine yer verilmektedir.¹¹¹ Bununla birlikte İbn Hacer, Ümmü Eymen'in Habeşistan'a hicretinin sadece bir görüş olduğunu, onun Rasûlullah'a (s.a.v.) hizmet ettiğini ve Rasûlullah (s.a.v.) tarafından mevlâsı Zeyd b. Hârise ile evlendirildiğini, Zeyd'in ise Habeşistan'a hicret etmediğini söylemektedir. Yine o günlerde Rasûlullah'a (s.a.v.) hizmet eden hiç kimsenin Habeşistan'a hicret etmediğini ilave etmektedir. İbn Hacer'e göre Habeşistan'a hicret eden Ümmü Habîbe'ye hizmetçilik yapan Bereke el-Habeşiyye'dir.¹¹²

Ümmü Eymen Medine'ye hicret eden muhacirlerin de büyüklerindedir.¹¹³ Kaynaklarda ifade edildiğine göre Hz.Muhammed (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde eşleri ve kızları Mekke'de bulunmaktaydı. Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye yerleştikten sonra onları getirmesi için Zeyd b. Hârise ve Ebû Râfi'yi görevlendirmiştir. Zeyd b. Hârise, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kendisine verilen bu görev için Mekke'ye geldiğinde, eşi Ümmü Eymen'i ve oğlu Üsâme b. Zeyd'i de yanına almış ve birlikte Medine'ye hicret etmişlerdir.¹¹⁴

İlk muhacirlerden olan¹¹⁵ Ümmü Eymen'in hicreti ile ilgili kaynaklarda nakledilen bir diğer bilgi Ravha yakınlarında başına gelen hadisedir. Nakledildiğine göre Ümmü Eymen, Mekke'den Medine'ye hicret etmek için yedi yaşındaki oğlu Üsâme ile beraber yola çıkmıştı.¹¹⁶ Gidecekleri yol uzun, sıcaklık ise şiddetliydi. Oruçlu olan Ümmü Eymen'in yanında herhangi bir yiyecek ya da içeceği de yoktu. Susuzluğun şiddetinden neredeyse ölecek duruma gelen Ümmü Eymen Ravha yakınlarında mola verdiği anda yaşadığı olayı şu şekilde anlatmaktadır: “Güneş battığı zaman başımın üzerinde bir şey olduğunu hissettim. Kafamı kaldırdım ve bir de baktım ki gökten beyaz bir ipele sarkıtılmış bir kova asılı halde duruyor. O kova bana yaklaştırıldı ve ben de onu alıp susuzluğumu giderene kadar kovadan su içtim. Bu

¹¹¹ İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1793; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1598; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/329; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX/491.

¹¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/47.

¹¹³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/48.

¹¹⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/317; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV/499; Muhammed Yûsuf Kandehevî, *Hayâtu's-Sahâbe*, thk.Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999, c.I, s.446-447.

¹¹⁵ Zehebî, *Siyer*, II/224.

¹¹⁶ Kutub, *Mevsûat*, s.251.

olaydan sonra hiç susuzluk yaşamadım. Oruçlu iken öğle sığağında susuz kaldım. Ama susuzluk çekmedim. Sıcak bir günde oruç tutsam dahi susamadım.”¹¹⁷

Beyhakî, bu hadiseyi “Ümmü Eymen’in hicret ederken yaşadığı keramet” başlığı altında nakletmektedir.¹¹⁸ Zehebî de Ümmü Eymen’in biyografisini anlatırken bu rivayete yer vermiş ve râvilerinin güvenilir olduğunu ancak isnadında kopukluk olduğunu söylemiştir.¹¹⁹

Ümmü Eymen’in İslâmiyeti kabulü, Habeşistan ve Medine’ye hicreti hakkında kaynaklarda nakledildiği kadarıyla bilgi verdik. İlk Müslümanlardan ve muhacirlerin büyüklerinden olan bu kıymetli kadın aynı zamanda savaşlara katılan cesur bir mücahide idi. Katıldığı savaşlar başlığı altında ise bu konu hakkında bilgi verilecektir.

3.7.Katıldığı Savaşlar

Allah yolunda cihad, sadece erkeklere farz kılınmış ve Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde düşmanla savaşma noktasında kadınlara bir sorumluluk yüklenmemiştir. Ancak bazı durumlarda kadınların yardımına ihtiyaç duyulmuş ve bunun üzerine kadınlar hem cephe gerisinde birtakım görevleri yerine getirmiş hem de savaşlara fiilen katılarak düşmanla savaşmıştır. Müslüman kadınların savaşlarda yer almalarına dair ilk örnekler ise Uhud savaşında görülmektedir.¹²⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde savaşa katılan kadın sahâbîler yaralıları tedavi etmiş, askerlere su dağıtmış, etrafa atılan okları toplamış ve hayvanların bakımı ile ilgilenmişlerdir. Aynı zamanda yaralı askerleri teselli ederek acılarını

¹¹⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/213; İbnü’l-Cevzî, *Sifatü’s-Safve*, II/54-55; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359; Kutub, *Mevsûat*, s.251.

¹¹⁸ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *Delâilü’n-Nübüvve ve Ma’rifetü Ahvâli Sâhibi’s-Şerîa*, thk.Abdülmü’tî Kal’acî, I-VII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1988, c.VI, s.125.

¹¹⁹ Zehebî, *Siyer*, II/224.

¹²⁰ Zekeriya Akman, “Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın”, *FÜİF Dergisi*, 2012, c.XVII sy.2, s.257-258.

hafifletmeye çalışmışlardır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) hayatı tehlikeye girdiği anda onu korumaktan da çekinmemişlerdir.¹²¹

Ümmü Eymen savaflara katılan ve savaflarda yardımı dokunan kadın sahâbîlerden birisidir. Nitekim o, savaş meydanlarında yer alarak cihadın faziletine erişmeyi arzu etmiştir.¹²² Kaynaklarda Ümmü Eymen'in Uhud, Hayber ve Huneyn savaşına katıldığı ifade edilmektedir.¹²³

3.7.1. Uhud Savaşı

Ümmü Eymen, Uhud savaşında yaralıların tedavi edilmesine ve askerlere su dağıtılmasına yardım etmiştir.¹²⁴

Kaynaklarda Uhud savaşına katılması ile ilgili şöyle bir bilgi verilmektedir. Nakledildiğine göre, Uhud savaşı devam ederken sahâbîlerden bazıları Medine'ye eşlerinin yanına gelmişlerdi. Bunun üzerine Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) savaş meydanında bırakıp gelen bu kişileri şehrin girişinde karşılamış, yüzlerine toprak fırlatmış ve "Sen iğ¹²⁵ ile yün doku. Kılıcını ise bana getir." diyerek onlara kızmıştır.¹²⁶ Ümmü Eymen'in Uhud savaşından kaçanlara kızması ile ilgili nakledilen bu hadise onun kahramanlığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Uhud savaşı esnasında başına gelen diğer bir hadise ise, savaş meydanında müşriklerden Hibban b. Arika'nın attığı ok sebebiyle eteğinin açılmasıdır. Bunun üzerine Allah Rasûlü, Sa'd b. Ebî Vakkas'tan Hibban'a ok atmasını istemiş, Sa'd'ın attığı ok Hibban'a isabet edince Hibban yere düşmüş ve avret yeri açılmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) bunu gördüğünde azı dişleri görünecek kadar gülmüş ve: "*Ey Sa'd, Allah (c.c.) senin duanı kabul etsin, atışını doğrultsun.*" diyerek dua etmiştir¹²⁷

¹²¹ Levent Öztürk, *Hız. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001, s.176-177.

¹²² Emre, *Büyük İslâm Kadınları*, s.204.

¹²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/214; Kehhâle, *A'lâmü'n-Nisâ*, I/127.

¹²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/214; İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât, *el-Muhtâr*, V/201; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/361; Kehhâle, *A'lâmü'n-Nisâ*, I/127; Altuncî, *Mu'cem*, s.33.

¹²⁵ المغزل: iğ,yünü iplik haline getirme aleti.

¹²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/398.

¹²⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/241; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I/391; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II/49.

3.7.2. Hayber Savaşı

Rasûlullah (s.a.v.) Hayber savaşı için Medine'den yola çıktığında yanında olan yirmi kadından birisi Ümmü Eymen'dir.¹²⁸ Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Eymen'e Hayber savaşının ganimetlerinden de vermiştir.¹²⁹

3.7.3. Huneyn Savaşı

Ümmü Eymen, Huneyn savaşına oğulları Eymen ve Üsâme ile birlikte katılmıştır. Savaş esnasında Rasûlullah'ı (s.a.v.) koruyan yüz kişiden ikisinin onun oğulları olduğu ve Eymen b. Ubeyd'in bu savaşta şehit edildiği nakledilmektedir. Ancak oğlunun şehâdeti Ümmü Eymen'in imanını ve teslimiyetini eksiltmemiş aksine arttırmıştır.

Kaynaklarda Huneyn savaşı esnasında Ümmü Eymen'in hatalı telaffuz ettiği bir cümleden de bahsedilmektedir. Nakledildiğine göre Ümmü Eymen savaş sırasında “ثبت الله اقدامكم” diye dua etmek istemiş ancak ث harfini س şeklinde telaffuz etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) bunu duyunca Ümmü Eymen'in yanına gelmiş ve “Sus ey Ümmü Eymen, senin dilin zorlanıyor.” diyerek onu uyarmıştır.¹³⁰ Dua ifadelerinde yanlışlık yapıldığını duyan Rasûlullah (s.a.v.), Ümmü Eymen'in yaptığı hatayı düzeltmek istemiş, öyle ki kılıç sesleri ve at kişnemeleri arasında Ümmü Eymen'e seslenmeyi ve yanlışını düzeltmeyi ihmal etmemiştir.

3.8.Rasûlullah'a (s.a.v.) Verdiği Değer

Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik döneminde ona en yakın kişilerdendi. Zira Rasûlullah'ın (s.a.v.) doğumunun ilk anlarından itibaren bakımını üstlenmiş, onu kendi çocuğu gibi kucaklamış¹³¹ ve Rasûlullah (s.a.v.) için anne konumundaki birisi olmuştur.

¹²⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II/685.

¹²⁹ Kutub, *Mevsûat*, s.252.

¹³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/214; Zehebî, *Siyer*, II/225.

¹³¹ Altuncî, *Mu'cem*, s.33.

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) dedesi Abdülmuttalib, torunu Muhammed'i bu kıymetli kadına emanet etmiş,¹³² Ümmü Eymen ise hem Ebva'da vefat eden Âmine'nin hem de Abdülmuttalib'in emanetine en güzel şekilde sahip çıkmıştır. Hız. Muhammed (s.a.v.), Hız. Hatice (r.anha) ile evlenene kadar onun her zaman yanında olmuş, sonrasında da ondan desteğini esirgememiştir.¹³³

Ümmü Eymen'in, Hız. Muhammed'e (s.a.v.) verdiği değeri, ona her zaman bir anne şefkatiyle yaklaşmasında görmek mümkündür. Kaynaklarda onun Rasûlullah'a (s.a.v.) her zaman nazik ve sevecen bir şekilde davrandığı ve Rasûlullah'ı (s.a.v.) koruyup gözettiği nakledilmektedir.¹³⁴ Ayrıca Rasûlullah'a (s.a.v.) somun ekmek yaptığı¹³⁵, kızarmış kuş eti ikram ettiğı¹³⁶, süt ikram ettiğı¹³⁷ gibi hususlardan bahsedilmektedir. Bu ve benzeri rivayetlerde Ümmü Eymen'in Rasûlullah'a (s.a.v.) verdiği değer açıkça görülmektedir. Öyle ki Rasûlullah (s.a.v.) evine geldiğinde elinde ne varsa ne yoksa ikram etmeye çalışmış ve annelik duygusuyla Allah Rasûlüne karşı her zaman içtenlikle muamelede bulunmuştur.

Ümmü Eymen, Hız. Muhammed'e (s.a.v.) verdiği değer ve gösterdiği özenle annelik görevini en mükemmel şekilde yerine getirmiş ve bununla saf insanî sevginin en güzel örneklerinden birisini ortaya koymuştur.

Vefatı başlığında Ümmü Eymen'in vefat tarihi ile ilgili nakledilenler aktarılacak, böylece doğumundan vefatına kadar hayatı hakkında genel anlamda bir bilgi verilmiş ve Ümmü Eymen tanıtılmış olacaktır.

3.9.Vefatı

Ümmü Eymen'in vefat tarihi ile ilgili kaynaklarda birtakım farklı rivayetlere rastlanılmaktadır. Bazı kaynaklarda Rasûlullah'tan (s.a.v.) beş ya da altı ay sonra

¹³² Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/431.

¹³³ Bkz. Altuncî, *Mu'cem*, s.33.

¹³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/213; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

¹³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/331.

¹³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI/80.

¹³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/360.

vefat ettiği (11/632),¹³⁸ bazılarında ise Hz. Osman'ın (r.a.) hilafet dönemine kadar yaşadığı¹³⁹ ve Hz. Osman'ın (r.a.) hilafeti döneminde vefat ettiği (24/645)¹⁴⁰ ifade edilmektedir.

Nevevî'ye (676/1277) göre, Ümmü Eymen Rasûlullah'tan (s.a.v.) beş ay sonra vefat etmiştir. O, Hz. Osman (r.a.) döneminde vefat ettiğini ifade eden rivayetin şaz¹⁴¹ ve münker¹⁴² olup reddedildiğini söylemektedir.¹⁴³

İbn Hacer ise, Hz. Osman (r.a.) hilafeti döneminde vefat ettiği görüşünü daha isabetli bulmaktadır. Ümmü Eymen'in Rasûlullah'tan (s.a.v.) beş ay sonra vefat ettiğini ifade eden rivayetin mürsel¹⁴⁴ olduğunu ve kendinden daha güçlü rivayetlerle çeliştiğini belirtmektedir.¹⁴⁵

Çeliştiği ifade edilen rivayet, Hz. Ömer'in (r.a.) vefatı ile ilgili Ümmü Eymen'e nispet edilen bir sözdür. Nitekim kaynaklarda zikredildiğine göre Hz. Ömer (r.a.) vefat ettiğinde Ümmü Eymen "Bugün İslâm zayıfladı." diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.¹⁴⁶ İbn Hacer, Ümmü Eymen'den Hz. Ömer (r.a.) ile ilgili nakledilen bu rivayetin daha güçlü olduğunu söyledikten sonra, İbn Mende (470/1078) ve başkalarının da kendisiyle aynı fikirde olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca İbn Mende'nin Ümmü Eymen'in vefat tarihi ile ilgili ilavesinden bahsetmekte ve ona

¹³⁸ Müslim b. Haccâc, Ebû'l-Hüseyn, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk.Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1991, "Cihâd", 70; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1598; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX/491.

¹³⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II/520.

¹⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/215; Taberî, *Târîh*, XI/616; İbn Hibbân, *Târîhu's-sahâbe*, s.49; İbn Hibbân, *es-Sikât*, III/39; Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk.Mustafa Abdülkadir Atâ, I-V, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, c.IV, s.71; Zehebî, *Siyer*, II/227.

¹⁴¹ Şaz: Güvenilir bir râvînin kendisinden daha güvenilir râvîye aykırı rivayeti.(bkz. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s.291.)

¹⁴² Münker: Zayıf bir râvînin kendinden daha iyi durumda olan râvîye aykırı rivayeti. (bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.210.)

¹⁴³ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, II/358.

¹⁴⁴ Mürsel: Tabiunun doğrudan Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayeti veya senesinde kopukluk bulunan hadis. (bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.213.)

¹⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/361-362.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/215; Zehebî, *Siyer*, II/227; Kutub, *Mevsûat*, s.252.

göre Ümmü Eymen'in vefat tarihinin Hz. Ömer'in (r.a.) ölümünden yirmi gün sonra olduğunu söylemektedir.¹⁴⁷

Ümmü Eymen'in vefatı ile ilgili iki rivayetin bulunması ise, iki farklı kişinin karıştırılmasıyla açıklanmaktadır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) mevlâsı ile Ümmü Habîbe'nin mevlâsı karıştırılmıştır. Zira her ikisinin de ismi Bereke, künyesi Ümmü Eymen'dir.¹⁴⁸ Bütün bu açıklamalardan sonra, Ümmü Eymen'in Hz. Osman (r.a.) döneminde vefat ettiğini ifade eden görüşün daha isabetli olduğu görülmektedir.

Ümmü Eymen'in hayatı başlığı altında, Rasûlullah'ın (s.a.v.) dadılığını yapan bu kıymetli kadın İslâm tarihi kaynaklarından faydalanılarak tanıtılmış ve bu kaynaklarda ifade edildiği kadarıyla hayatı aktarılmaya çalışılmıştır. Şahsiyeti başlığı altında ise, Ümmü Eymen'in ahlâkî şahsiyeti ve ilmî şahsiyeti hakkında bilgi verilecektir.

4. ÜMMÜ EYMEN'İN ŞAHSİYETİ

Bir şahsın yaşamı boyunca karşılaştığı olaylarda sergilediği tutum ve davranışlar, kişiliği hakkında nakledilenler onun tanıtılmasında büyük öneme sahiptir. Bu sebeple Ümmü Eymen'in tam olarak tanıtılması için onun ahlâkî ve ilmî şahsiyeti ile ilgili nakledilenlere de yer verilmesi gerekir. Ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmü Eymen'e verdiği değer başlığı altında birtakım olaylardan yola çıkarak Ümmü Eymen'in Rasûlullah (s.a.v.) nezdindeki kıymeti ifade edilmeye çalışılacaktır.

4.1. Ahlâkî Şahsiyeti

Ümmü Eymen'in ahlâkî şahsiyetine geçmeden önce, oğlu Üsâme b. Zeyd gibi siyah tenli olduğunu¹⁴⁹ söylememiz gerekmektedir. Kaynaklarda fiziksel özellikleri hakkında siyahî olması dışında fazla bir bilgiye de rastlanamamıştır. Ancak ahlâkî açıdan birçok üstün meziyete sahip olduğundan bahsedilmektedir. Bunlardan ilki ve en önemlisi faziletli bir dadı olması ile ilgili nakledilenlerdir. Nitekim Ümmü Eymen dadılık görevini en mükemmel şekilde yerine getirmiş ve Rasûlullah (s.a.v.) için

¹⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/362.

¹⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/362.

¹⁴⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/340; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, II/358.

sadece bir dadı olmakla kalmamış, onun “annem” diye hitap ettiği¹⁵⁰ bir kadın olmuştur.

Ümmü Eymen hakkında nakledilen bir diğer bilgi, savaş esnasında cesaretli bir kahraman olmasıdır. Katıldığı savaşlar ve bu savaşlardaki tutum ve davranışları, onun cesaretini göstermesi açısından önemlidir. Daha önce de ifade edildiği gibi Uhud savaşından kaçanlara kızmış, sonrasında Müslümanlara ve Rasûlullah’a (s.a.v.) herhangi bir konuda yardım edebilmek arzusuyla Uhud’un yolunu tutmuştur. Bu ve bunun gibi birçok savaşta Müslümanlara ve Rasûlullah’a (s.a.v.) elinden geldiği kadarıyla destek olmuştur.

Ümmü Eymen sevecen, şefkatli bir kadın olması dolayısıyla Rasûlullah (s.a.v.) tarafından da övülmüştür Allah Rasûlü onun için, “*Cennet ehlerinden bir kadınla evlenmek kimi mutlu edecekse Ümmü Eymen ile evlensin.*”¹⁵¹ buyurarak onun cennet ehlerinden olduğunu müjdelemiştir.

İslâmiyeti kabulü ve hicreti başlığı altında zikrettiğimiz üzere yolculuğu esnasında başına gelen hadise ise, Ümmü Eymen’in imanını ve teslimiyetini göstermektedir. Ayrıca Ümmü Eymen Allah’ın (c.c.) verdiği hükme sabır ve teslimiyet konusunda, örnek teşkil etmesi gereken sahâbîlerden birisidir. Zira Ümmü Eymen’in eşi Zeyd b. Hârise Mûte savaşında, oğlu Eymen b. Ubeyd ise Huneyn savaşında şehit olmuştur. Ancak her ikisinin de şehadet haberi Ümmü Eymen’e ulaştığında bu durum onun teslimiyetini eksiltmemiş aksine artırmıştır.

Ümmü Eymen, İslâm’ı kucağında büyütmüş; İslâm ise onun şahsiyetini yüceltmıştır.¹⁵² Bu bölümde ahlâki şahsiyeti hakkında kısaca bilgi verdikten sonra ilmî şahsiyetinden de bahsetmemiz gerekmektedir.

4.2. İlmî Şahsiyeti

İslâm dini bilgisizlikle mücadele etmiş, bu sebeple her fırsatta eğitimin önemine vurgu yapmıştır. Kadın-erkek bütün Müslümanların ilimle uğraşmasını

¹⁵⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/212; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

¹⁵¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/213; Zehebî, *Siyer*, II/224.

¹⁵² Emre, *Büyük İslâm Kadınları*, s.203.

tavsiye eden İslâm dini, köle ve cariyelere de eğitim hakkı tanımıştır. Rasûlullah da (s.a.v.) kadın, erkek, köle, cariye ayrımı yapmaksızın bütün Müslümanlara Kur'an-ı Kerîm'i ve İslâm dininin esaslarını öğretmiştir.¹⁵³

Hz. Muhammed'den (s.a.v.) İslâm dininin esaslarını öğrenen sahâbe nesli Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadislerini de dinlemiş, ezberlemiş ve hadislerin sonraki nesillere intikalini sağlamıştır. Bu şekilde sünnetin intikalinde kadın sahâbîler de aktif bir rol oynamıştır. Pek çok kadın sahâbî Hz. Muhammed'den (s.a.v.) hadis dinlemiş ve naklettikleri rivayetler hadis kitaplarında yer almıştır. Kadınların İslâmî ilimler içerisinde en çok hadis rivayetiyle meşgul oldukları¹⁵⁴ da belirtilmektedir. Bu bağlamda hadis ilmine hizmet eden kadın sahâbîlerden birisi de Ümmü Eymen'dir.

Halife b. Hayyât (240/854-55) "Rasûlullah'tan (s.a.v.) hadis ezberleyen kadın sahâbîler" başlığı altında,¹⁵⁵ İbnü'l-Cevzî ise "Rasûlullah'tan (s.a.v.) hadis rivayet eden hanımlar" başlığı altında¹⁵⁶ Ümmü Eymen'in adını zikretmektedir.

Ümmü Eymen'in rivayetlerinin sayısı ile ilgili kaynaklarda iki farklı bilgiye ulaşılmaktadır. İbn Ebî Hâtim Ümmü Eymen'in Rasûlullah'tan (s.a.v.) iki hadis rivayet ettiğini,¹⁵⁷ Zehebî ve bazı âlimler beş hadis rivayet ettiğini nakletmektedir.¹⁵⁸ Hadis kitapları incelendiğinde ise, Ümmü Eymen'in Rasûlullah'tan naklettiği yedi hadis tespit edilmiştir. Tezin birinci bölümünde bu konuda bilgi verilecek ve Ümmü Eymen'in rivayet ettiği hadislerin tahriri yapılacaktır.

Ümmü Eymen'den hadis rivayet eden kimseler arasında, Enes b. Mâlik,¹⁵⁹ Haneş b. Abdulah es-San'ânî (100/718),¹⁶⁰ Ebû Yezîd el-Medenî¹⁶¹ ve Mekhûl b. Ebî

¹⁵³ Nusrettin Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.23, 28, 36.

¹⁵⁴ Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, s.226.

¹⁵⁵ Bkz. Halife b. Hayyât, *Tabakât*, s.330.

¹⁵⁶ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s.257.

¹⁵⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, IX/461.

¹⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, II/227; Kehhâle, *A'lâmü'n-Nisâ*, I/127.

¹⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/329; Zehebî, *el-Kâşif*, II/520.

¹⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/329.

¹⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/329.

Müslim (112/730)¹⁶² zikredilmektedir. Sahâbe ve tabiun neslinden olan bu kimseler ve diğer râvîler hakkında da tezin birinci bölümünde bilgi verilecektir.

Ümmü Eymen'in ilmî şahsiyeti hakkında belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, fetva veren sahâbîlerden biri olmasıdır.¹⁶³

Ahlâkî ve ilmî şahsiyeti hakkında bilgi verdikten sonra, Ümmü Eymen'i tam manasıyla tanıtmamız için Rasûlullah'ın (s.a.v.) ona verdiği değerden de bahsetmemiz gerekir. İslâm tarihi ve hadis kitaplarında nakledilen birçok rivayette Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmü Eymen'e kıymet verdiği ve onu annesi olarak kabul ettiği görülmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ümmü Eymen'e verdiği değer başlığı altında bu konu hakkında bilgi verilecektir. Ancak bu başlıkta tarih ve tabakat kitaplarında yer alan rivayetlerin aktarılmasıyla yetinilecektir.

4.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ümmü Eymen'e Verdiği Değer

Rasûlullah (s.a.v.) nezdinde Ümmü Eymen'in büyük bir yeri ve kıymetinin olduğu nakledilen rivayetlerden anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine her zaman destek olan dadısını çok severdi. Öyle ki Ümmü Eymen'i her gördüğünde, onunla her konuştuğunda ona “anneciğim” diye hitap etmiştir.¹⁶⁴ Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Eymen için “annemden sonraki annem” ifadesini kullanmış ve onu her zaman evinde ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir.¹⁶⁵

Peygamberimiz (s.a.v.) vefat ettikten sonra ise Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (r.anhüma) Ümmü Eymen'i ziyaret etmişlerdir.¹⁶⁶ Çünkü Rasûlullah'ın (s.a.v.) kıymet verdiği ve her zaman ziyaret ettiği bu kadını onun (s.a.v.) vefatından sonra yalnız bırakmak istememişlerdi.

¹⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, c.III, s.409.

¹⁶³ Mehmet Efendioğlu, “Arap Olmayan Sahâbîlerin Hadis Rivayetindeki Yeri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2018, c.XVI, sy.1, s.17.

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/212; Taberî, *Târîh*, XI/616; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/285; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

¹⁶⁵ İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1794; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s.1598; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, II/358; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/329-330.

¹⁶⁶ İbn Abdilber, *el-İstîab*, IV/1794; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV/330; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/360.

Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Eymen için “*Bu, benim Ehl-i Beytimden kalan son kimsedir.*”¹⁶⁷ diyerek onu kendi ailesine dahil etmiştir. Yani ailesine hizmet eden bir kadını özgürlüğüne kavuşturmuş, sonrasında ona kendi ailesinden biri gibi muamelede bulunmuştur.

Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) Ümmü Eymen’i koruyup kolladığı ve zaman zaman uyardığı da bilinmektedir. Nitekim daha önce de zikredildiği gibi Uhud savaşında Ümmü Eymen’in eteği açılınca müşrikler buna gülmüştü. Rasûlullah (s.a.v.) durumdan haberdar olur olmaz o kişilerden intikam alınmasını sağlamıştır.¹⁶⁸ Bir başka rivayette Rasûlullah’ın (s.a.v.) Ümmü Eymen’i uyardığı ve “Ey Ümmü Eymen, peçeni ört” dediği nakledilmektedir.¹⁶⁹ Yine nakledildiğine göre, Ümmü Eymen selam verdiğiinde “Selam la aleyküm” derdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onun sadece “selam” demesine izin vermiştir. Çünkü yabancı olan Ümmü Eymen bu kelimeyi söylemekte zorlanıyordu.¹⁷⁰ Rasûlullah (s.a.v.) ise bu konuda ona müsamaha göstermiştir.

Allah Rasûlü, Ümmü Eymen’i sevdiği için zaman zaman onunla şakalaşır ve ona takılırdı. Bununla ilgili şöyle bir hadise nakledilmektedir. Ümmü Eymen Rasûlullah’ın (s.a.v.) yanına gelip ondan kendisini bir yere götürmesini istemişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) “*Seni ancak dışı bir devenin yavrusuna bindiririm.*” deyince, Ümmü Eymen “O beni taşımaz.” diyerek karşı çıktı Allah Rasûlü ise aynı cümleyi bir kez daha tekrarladı. Bütün develer dışı bir devenin yavrusu olduğu için Peygamberimiz (s.a.v.) Ümmü Eymen’e espri yapmıştı.¹⁷¹

Kaynaklarda nakledilen bir diğer hadise, Rasûlullah (s.a.v.) ve Enes b. Mâlik’in Ümmü Eymen’i ziyaretleri hakkındadır. İki Ümmü Eymen’i ziyaret etmek için geldiğinde, Ümmü Eymen onlara süt ikram etmişti. Hiz. Muhammed (s.a.v.) oruçlu olduğu için veya istemediği için ikramı reddedince Ümmü Eymen onunla

¹⁶⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/212; Taberî, *Târîh*, XI/616; Zehebî, *Siyer*, II/224; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/285; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/359.

¹⁶⁸ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I/241.

¹⁶⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/213.

¹⁷⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/213; Zehebî, *Siyer*, II/225.

¹⁷¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, X/213; Zehebî, *Siyer*, II/225

şakalaşmaya başladı.¹⁷² İkisinin birbirleriyle bu şekilde şakalaşmaları da aralarındaki samimi anne-oğul ilişkisini göstermektedir.

Ümmü Eymen'in Rasûlullah'tan (s.a.v.) su istemesi ile ilgili nakledilen rivayet de bu konuyla alakalıdır. Nakledildiğine göre Ümmü Eymen, Rasûlullah'ı (s.a.v.) su içerken görmüş ve kendisinden su istemiştir. Bu duruma şaşırان Hz. Âişe (r.anha) “Bunu Rasûlullah'a (s.a.v.) mı söylüyorsun?” deyince Ümmü Eymen “Ben ona ne çok hizmet ettim.” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) “Doğru söyledi.” diyerek Ümmü Eymen'e su getirmekten çekinmemiştir.¹⁷³ Bu hadisede de Allah Rasûlü'nün bir anne olarak Ümmü Eymen'e verdiği değer açıkça görülmektedir.

Ümmü Eymen'in torunu Haccac b. Eymen hakkında “Rasûlullah (s.a.v.) onu görseydi çok severdi.” denilmesi de yine bu bağlamda zikredilmesi gereken rivayetlerdendir.¹⁷⁴

Kaynaklarda nakledilen birçok rivayetten anlaşıldığı üzere, Hz. Muhammed (s.a.v.) Ümmü Eymen'i çok severdi. Ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v.) toplum içinde cariyeye mevkindeki bir kadına “annem” diye seslenmesi de dikkate değer bir husustur. Zira Cahiliye döneminde Araplar, cariyeleri bir insanın normalde sahip olması gereken pek çok haktan yoksun bırakmıştı. Allah Rasûlü ise bu çevrede hâkim anlayışın aksine Ümmü Eymen'i anne konumuna yükseltmiştir.¹⁷⁵ Kendisine miras bırakılan ve çocukluğunun bir kısmında birlikte yaşadığı bu kadını Hz. Hatice (r.anha) ile yuva kurduğunda özgürlüğüne kavuşturmuş ve ailesine dahil etmiştir.¹⁷⁶

Özetle, Rasûlullah (s.a.v.) “annemden sonraki annem” dediği dadısı Ümmü Eymen'e çokça kıymet vermiştir. Naklettiğimiz birçok rivayette Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmü Eymen'i annesi olarak kabul ettiği ve kendisini sevip saydığı açıkça

¹⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/360.

¹⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/285.

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/214; Zehebî, *Siyer*, II/226.

¹⁷⁵ Hüseyin Algül, “Hz. Peygamber'de Anne Sevgisi”, *UÛF Dergisi*, 1986, c.I, sy.1, s.23.

¹⁷⁶ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber'in Yakın Çevresindeki Hanımlara Karşı Muâmelelerindeki Nezaket, Zarafet ve İncelik”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, c.XLV, sy.1, s.118.

görülmektedir. Ümmü Eymen de Rasûlullah'ı (s.a.v.) kendi oğlu gibi yetiştirmiş ve onun Hz. Âmine'den sonraki annesi olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜMMÜ EYMEN'İN NAKLETTİĞİ RİVÂYETLER

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetinin gelecek nesillere aktarılmasında sahabe nesli büyük gayretler sarf etmişlerdir. Bu noktada kadın sahabîlerin önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. İşte hadis ilmine hizmet eden kadın sahabîlerden birisi de Rasûlullah'ın çok sevdiği dadısı Ümmü Eymen'dir. Bu bölümde Ümmü Eymen'in rivayet ettiği hadisler nakledilecek, bu hadislerin tahriri yapılacaktır. Ancak bu hadislerin incelenmesinden önce Ümmü Eymen'in rivayetlerinin sayısının tespit edilmesi gerekmektedir. Ümmü Eymen'in İbn Ebî Hâtim'e (327/938) göre iki, Zehebî'ye (748/1348) göre beş hadis rivayetinin olduğundan bahsetmiştik. Bununla birlikte hadis kitapları tarandığında Ümmü Eymen'in yedi rivayetine rastlanmaktadır.

Ümmü Eymen'in rivayet ettiği hadislerin kaynaklara göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1.1. Ümmü Eymen'in rivayet ettiği hadislerin kaynaklara göre dağılımı.

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı
• Sünen-i İbn Mâce	1
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1
• Müsned-i İshâk b. Râhûye	1
• Müsned-i Abd b. Humeyd	1
• el-Âhâd vel Mesânî li İbn Ebî Âsım	3
• el-Mu'cemu'l-Kebîr li't-Taberânî	6
• el-Müstedrek ale's-Sahîhayn li'l-Hâkim en-Nîsâbûrî	2
• es-Sünenü'l-Kübrâ li'l-Beyhakî	1

Ümmü Eymen'in Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece İbn Mâce'nin (273/887) *es-Sünen*'inde ve Ahmed b. Hanbel'in (241/855) *el-Müsned*'inde rivayetine rastlanmaktadır.

1.1. Beyaz Undan Ekmek Yapılması ile İlgili Hadis

Ümmü Eymen'den Haneş b. Abdullah es-San'ânî kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce'nin rivayetiyle bize ulaşmaktadır. Hadisin metni İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

"حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ بْنِ كَاسِبٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، أَخْبَرَنِي بَكْرُ بْنُ سَوَادَةَ، أَنَّ حَنْشَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَهُ، عَنْ أُمِّ أَيْمَنَ، أَنَّهَا عَزَبَلَتْ دَقِيقًا، فَصَنَعَتْهُ لِلنَّبِيِّ رَغِيْفًا، فَقَالَ: " مَا هَذَا؟ "، قَالَتْ: طَعَامٌ نَصَعُهُ بِأَرْضِنَا، فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَصْنَعَ مِنْهُ لَكَ رَغِيْفًا، فَقَالَ: " رُدِّبِهِ فِيهِ ثُمَّ اغْجِنِيهِ "177

Yâ'kub b. Humeyd b. Kâsib bize nakletti, İbn Vehb bize nakletti, Amr b. Hâris bana haber verdi, Bekr b. Sevâde bana haber verdi ki Haneş b. Abdullah Ümmü Eymen'den şöyle nakletti:

" Ümmü Eymen un eledi ve Nebî (s.a.v.) için somun ekmek yaptı. (Rasûlullah) (s.a.v.) 'Bu nedir?' diye sorunca (Ümmü Eymen)'Bu bizim memleketimizde yaptığımız bir yiyecektir. Ben bu undan senin için somun ekmek yapmak istedim.' dedi." Bunun üzerine (Rasûlullah) (s.a.v.) 'Bunu (elekle ayırdığın kabuklu kısmı) şuna (elemiş olduğun una) geri çevir (karıştır) sonra yoğur.' buyurdu."

Hadisin sahâbe neslinden sadece Ümmü Eymen'den rivayet edildiği görülmektedir. Nitekim kaynaklarda hadisin Ümmü Eymen dışında diğer sahâbîlerden rivayetine rastlanamamıştır. Ümmü Eymen'den nakledilen rivayet ise üç farklı tarikle bize ulaşmaktadır. Rivayetin senedi ve ricâli kısmında hadisin farklı tariklerinin yer aldığı kaynaklar zikredilecek ve râvîlerin güvenilirliği hakkında bilgi verilecektir. Sonrasında isnâdın sıhhati ile ilgili değerlendirmeler aktarılacaktır.

¹⁷⁷ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, thk.Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y, 1952, "Et'ime", 44.

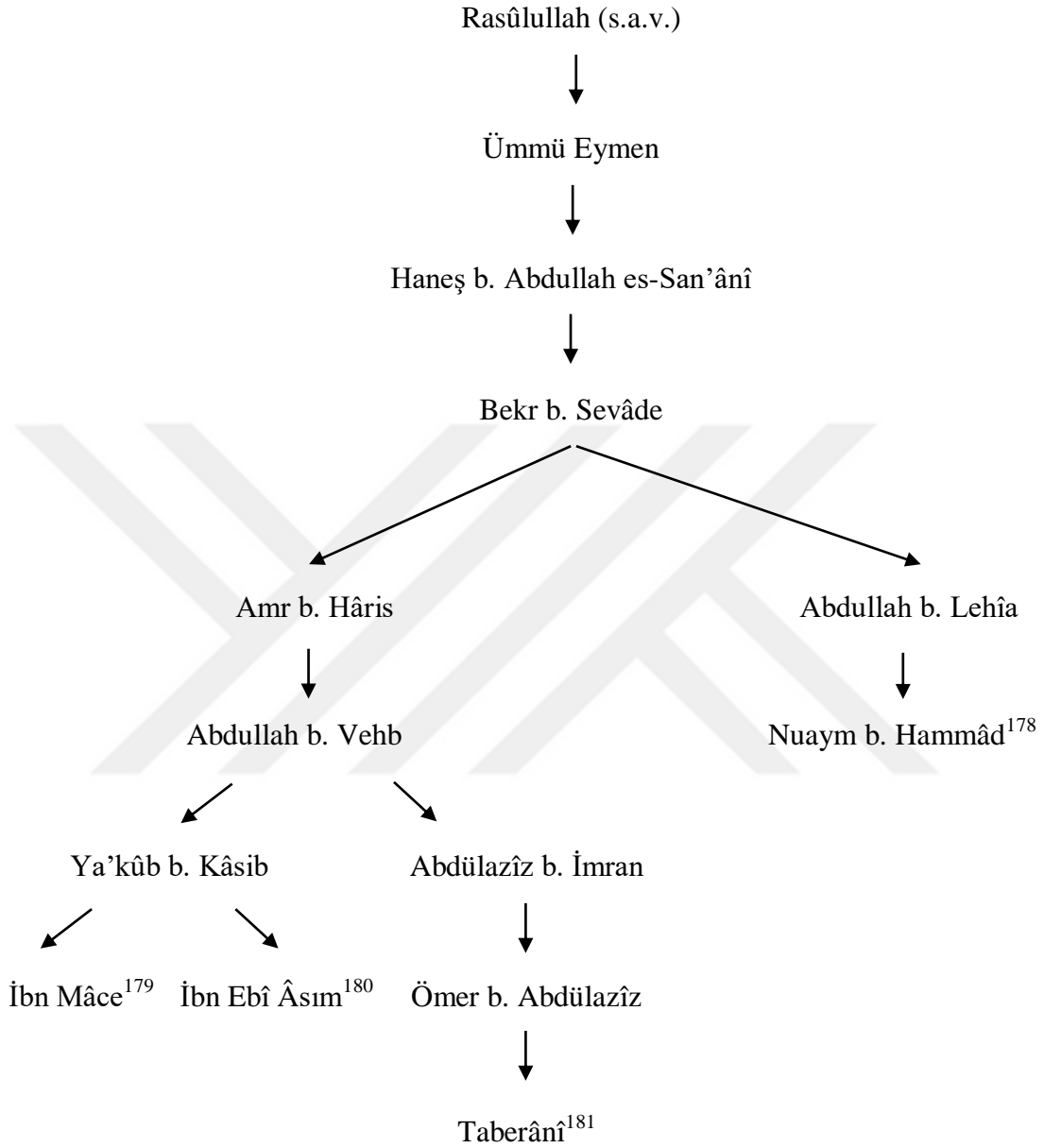
1.1.1. Rivayetin Senedi ve Ricâli

Hadisin İbn Mâce rivayeti dışında Ümmü Eymen'den Haneş b. Abdullah es-San'ânî kanalıyla gelen iki farklı tariki bulunmaktadır. Hadisin yer aldığı diğer kaynaklar erken dönemden geç döneme doğru şu şekilde sıralanabilir:

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî Râvîsi
• Kitâbü'z-Zühd li Nuaym b. Hammad	1	Ümmü Eymen
• Sünen-i İbn Mâce	1	Ümmü Eymen
• el-Âhâd ve'l-Mesânî li İbn Ebî Âsım	1	Ümmü Eymen
• el-Mu'cemu'l-Kebîr li't-Taberânî	1	Ümmü Eymen

Hadisin yer aldığı kaynaklardaki râvî silsilesini bir tablo üzerinden göstermemiz de faydalı olacaktır. Hadis, bütün kaynaklarda Ümmü Eymen > Haneş b. Abdullah > Bekr b. Sevâde kanalıyla bize ulaşmaktadır. Bekr b. Sevâde'den sonra ise farklı tariklere ayrılmaktadır.

Hadisin bütün tariklerini aşağıdaki tablo ile gösterebiliriz:

Hadisin tariklerinin naklinden sonra, râvîlerinin güvenilirlik durumu ile ilgili de bilgi vermemiz gerekmektedir. Bu kısımda hadis âlimlerinin râvî hakkındaki

¹⁷⁸ Abdullah b. Mübârek, Ebû Abdîrrahmân, *Kitâbü'z-Zühd*, thk.Habîbürrahmân el-A'zamî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s.476.

¹⁷⁹ İbn Mâce, "Et'ime", 44.

¹⁸⁰ İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, I-VI, Dâru'r-Râye, Riyad, 1991, c.VI, s.36.

¹⁸¹ Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994, c.XXV, s.87.

görüşleri aktarılacak ve söz konusu râvîlerin cerh-tâ'dîl durumları açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.1.1.İbn Mâce Rivayeti

İbn Mâce, Ümmü Eymen'den nakledilen bu hadisi Ya'kûb b. Kâsib'ten rivayet etmiştir. Nitekim Ya'kûb b. Kâsib'ten hadis rivayet edenler arasında İbn Mâce'nin isminin de zikredildiği görülmektedir.¹⁸² Hadisin isnasında ismi geçen râvîler aşağıda kısaca tanıtılacaktır.

- **Haneş b. Abdullah es-San'ânî (100/718)**

Tabiîn neslinden olan Haneş b. Abdullah; Hz.Ali (40/661), Ebû Hüreyre (58/678), Abdullah b. Abbas (68/687-88), Ebû Saîd el-Hudrî (74/693-94) ve Ümmü Eymen gibi sahâbe neslinin önemli simalarından hadis rivayet etmiştir. İclî (261/875) ve Ebû Zür'a er-Râzî (264/878) Haneş'ten sika bir muhaddis olarak bahsetmekte, Ebû Hâtim er-Râzî (277/890) ise kendisini sâlih¹⁸³ bir muhaddis olarak nitelendirmektedir. Buhârî'nin (256/870) *es-Sahîh*'i dışında Kütüb-i Sitte'nin tamamında Haneş b. Abdullah'ın rivayetlerine yer verilmiştir.¹⁸⁴

- **Bekr b. Sevâde (128/745-46)**

Mısırlı fıkıh âlimi Bekr b. Sevâde hadis ilminde sika kabul edilen muhaddislerdendir. Abdullah b. Amr (65/684-85), Urve b. Zübeyr (94/713), Saîd b. Müseyyeb (94/713), Atâ b. Yesâr (103/721) ve Haneş b. Abdullah gibi sahâbe ve tabiûnun önde gelen isimlerinden hadis rivayet etmiştir. Yahya b. Maîn (233/848) ve Mizzî (742/1341) ismini sika muhaddisler arasında zikretmektedir. Ebû Hâtim er-Râzî ise kendisi için "Lâ be'se bih"¹⁸⁵ ifadesini kullanmaktadır.¹⁸⁶ İbn Hibbân (354/965), *es-Sikât*'ta Bekr b. Sevâde'ye yer vermiş ve onu sika muhaddisler

¹⁸² Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/320.

¹⁸³ Sâlih: Sika ile aynı seviyede olmasa da ravinin güvenilirliğini ifade etmek için kullanılan lafızlardan birisidir. (bkz.Mustafa Çağrı, "Sâlih", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009, c.XXXVI, s.31-32.)

¹⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII/429-430.

¹⁸⁵ Lâ Be'se Bih: "Rivayetinde sakınca yoktur" anlamında kullanılan ta'dîl lafızlarından birisidir. Râvînin tam manasıyla zabt sahibi olmadığına işaret eder. (bkz.Emin Âşıkutlu, "Cerh ve Ta'dîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, c.VII, s.394-401.)

¹⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV/214-216.

arasında saymıştır.¹⁸⁷ Ayrıca Buhârî ve Müslim'in (261/875) *es-Sahîh*'lerinde Bekr b. Sevâde'nin rivayetine rastlanmaktadır.¹⁸⁸

- **Amr b. Hâris (148/765)**

Ensar'ın ileri gelenlerinden Kays b. Sa'd'ın mevlâsı, fıkıh âlimi ve hadis hâfızıdır. Medine'de doğmuş ancak Mısır'da ikamet etmiştir. Hadis ilmindeki otoritesi ve etkileyici konuşması ile tanınmaktadır. Katâde b. Diâme (117/735), İbn Şihâb ez-Zührî, Zeyd b. Eslem (136/754), Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (143/760), Hişam b. Urve (146/763) ve Bekr b. Sevâde'den hadis dinlemiştir.¹⁸⁹ Amr b. Hâris, birçok hadis âlimi tarafından sika bir muhaddis olarak kabul edilmektedir. Nitekim İbn Hibbân da kendisini sika râvîler içinde zikretmektedir.¹⁹⁰ Ebû Hâtim er-Râzî, dönemin hadis hâfızları içerisinde en sağlam kişinin Amr b. Hâris olduğunu Yahyâ b. Maîn (233/848), Ebû Zür'a er-Râzî ve İclî ise sika bir muhaddis olduğunu ifade etmektedir.¹⁹¹ Buhârî ve Müslim'in *es-Sahîh*'lerinde rivayetine yer vermesi de Amr b. Hâris'in güvenilirliğini gösteren bir diğer husustur.

- **Abdullah b. Vehb (197/813)**

Künyesi Ebû Muhammed olan Mısırlı fıkıh âlimidir. İbn Cüreyc (150/767), Süfyân es-Sevrî (161/778), Abdullah b. Lehâ (174/790), Leys b. Sa'd (175/791), Mâlik b. Enes (179/795), Süfyân b. Uyeyne (198/814) ve Amr b. Hâris gibi kimselerden de hadis dinlediği belirtilmektedir.¹⁹² Birçok âlim tarafından sika bir muhaddis olarak nitelendirilmiştir. İbn Vehb için Yahyâ b. Maîn "sika", Ahmed b. Hanbel "sahîhu'l-hadis"¹⁹³, İbn Ebî Hâtim ise "sâlihu'l-hadis"¹⁹⁴ ve sadûk"¹⁹⁵

¹⁸⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV/76.

¹⁸⁸ Zehebî, *Siyer*, V/250.

¹⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI/570-571.

¹⁹⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII/228.

¹⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI/573,575.

¹⁹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI/277-279.

¹⁹³ Sahîhu'l-Hadis: Zehebî'ye göre ta'dîlin ikinci mertebesindeki râvîler için kullanılan lafızdır. (bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.271.)

¹⁹⁴ Sâlihu'l-Hadis: Cerh ifadelerine yakın olan ta'dîl lafızlarındandır. Böyle bir râvînin hadisi delil olabilir. (bkz. Âşikkutlu, "Cerh ve Ta'dîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.VII, s.394-401.)

¹⁹⁵ Sadûk: Râvînin çoğunlukla güvenilir bazen de zayıf olduğunu belirten lafızdır. (bkz. Ahmet Yücel, "Sadûk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, c.XXXV, s.431.)

lafızlarını kullanmıştır.¹⁹⁶ İbn Hibbân¹⁹⁷ ve Zehebî de¹⁹⁸ İbn Vehb'i sika kabul eden âlimlerdendir.

- **Ya'kûb b. Humeyd b. Kâsib**

Aslen Medineli olmasına rağmen Mekke'de ikamet eden ve onuncu tabakadan olan Ya'kûb b. Kâsib; Velîd b. Müslim (195/810), Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Vehb gibi kimselerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî ve İbn Mâce ise Ya'kub'tan hadis rivayet edenler arasındadır. Yahyâ b. Maîn sika, leyse bi-şey'¹⁹⁹, Buhârî sadûk, Ebû Hâtim er-Râzî ise zaîfü'l-hadis²⁰⁰ olduğunu söylemiştir. Ebû Ahmed b. Adî (365/976) rivayetlerinde bir sakınca olmadığını, çok sayıda hadis rivayet etmekle birlikte rivayetlerinde garîb lafızların çokça yer aldığını söylemektedir.²⁰¹

1.1.1.2.İbn Ebî Âsım Rivayeti

Müellif, bu hadisi *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'de *Sünen-i İbn Mâce*'deki senetle nakletmektedir. Aynı râvîlerden nakledilmiş olması sebebiyle burada tekrar etmeye lüzum yoktur. Ancak Ya'kûb b. Kâsib'ten hadis rivayet edenler arasında İbn Ebî Âsım'ın da isminin zikredildiğini ifade etmemiz gerekir.²⁰²

1.1.1.3.Taberânî Rivayeti

Taberânî (360/971) bu hadisi Ömer b. Abdülazîz'den rivayet etmiştir. Nitekim Ömer b. Abdülazîz'den hadis rivayet eden kimseler arasında Taberânî'nin de ismi zikredilmektedir.²⁰³ Ayrıca Taberânî'nin bu hadisi Abdullah b. Vehb'e kadar İbn Mâce ile aynı senetle naklettiği görülmektedir. Aynı râvîler olması sebebiyle

¹⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI/282-284.

¹⁹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII/346.

¹⁹⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, thk. yok, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, c.I, s.222.

¹⁹⁹ Leyse bi-Şey': Zehebî'ye göre cerhin dördüncü mertebesindeki râvîler için kullanılan lafızdır. Böyle bir râvînin rivayeti alınmaz. Yahyâ b. Maîn ise bu lafzı hem cerh için hem de râvînin az hadis rivayet etmiş olduğunu anlatmak için kullanmıştır. (bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.164.)

²⁰⁰ Zaîfü'l-Hadis: Zehebî'ye göre cerhin beşinci mertebesindeki râvîler için kullanılan lafızdır. Bu durumdaki râvînin rivayeti i'tibâr için alınır.(bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.337.)

²⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/318-322.

²⁰² Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/320.

²⁰³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/475.

tekrar edilmemiştir. Abdullah b. Vehb'ten sonra hadisin isnadında ismi geçen râvîler ise aşağıda tanıtılacaktır.

- **Abdülazîz b. İmrân el-Huzâî (234/848-49)**

Mısırlı muhaddistir. Kaynaklarda kendisi hakkında fazla bir bilgiye rastlanılamamıştır. Ancak Abdullah b. Vehb'ten hadis rivayet eden kimseler arasında ismi zikredilmektedir.²⁰⁴ Ayrıca oğlu Ömer b. Abdülazîz hakkında bilgi verilirken adı geçmektedir.²⁰⁵

- **Ömer b. Abdülazîz el-Huzâî (285/898-99)**

On ikinci tabakadandır. Babası Abdülazîz b. İmran'dan hadis rivayet etmiştir. Aslen Mısırlıdır. Nesâî (303/915) sika olduğunu söylemiş ve kendisinden hadis rivayet etmiştir. İbn Hâcer (852/1449) ise faziletli bir kimse ve sika bir muhaddis olduğunu söylemektedir.²⁰⁶

1.1.1.4.Nuaym b. Hammâd Rivayeti

Nuaym b. Hammad (228/843) hadisi Ümmü Eymen > Haneş b. Abdullah > Bekr b. Sevâde > Abdullah b. Lehîa kanalıyla nakletmiştir. İlk üç râvî hakkında bilgi verildiği için burada Abdullah b. Lehîa'nın tanıtılmasıyla yetinilecektir.

- **Abdullah b. Lehîa (174/790)**

Tebeu't-tabîin neslinin fıkıh ve hadis âlimlerindedir. Aslen Mısırlıdır. Atâ b. Ebî Rebâh, Atâ b. Dînâr (126/744) ve Bekr b. Sevâde kendisinden hadis rivayet ettiği hocaları arasında sayılabilir.²⁰⁷ Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zür'a er-Râzî zayıf bir râvî olduğunu, rivayetlerinin i'tibâr²⁰⁸ için yazılabileceğini söylemişlerdir. Yahya b. Maîn

²⁰⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI/281.

²⁰⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI/432.

²⁰⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/475.

²⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV/487-488.

²⁰⁸ İ'tibâr: Hadisin, başka bir senetle rivayet edilip edilmediğinin araştırılmasına denir. Genellikle zayıf bir rivayeti güçlendirmek için yapılır. (bkz.Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.143-144.)

(233/848), Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Adî de kendisini zayıf kabul eden âlimlerdendir.²⁰⁹

Hadis, Ümmü Eymen'den üç farklı senetle bize ulaşmaktadır. Hadisin bütün senetlerinde geçen râvîlerin cerh-ta'dîl durumu hakkında bilgi verdikten sonra rivayetin isnadının sıhhati hakkında da bilgi vermemiz gerekmektedir.

İbn Mâce ve İbn Ebî Âsım (287/900) hadisi aynı senetle nakletmiştir. Rivayetin isnadı hasendir.²¹⁰ Ricâli de Ya'kûb b. Humeyd hariç sika olarak bilinen râvîlerden oluşmuştur.²¹¹ Ya'kûb b. Humeyd'in Buhârî'ye göre sadûk, Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre zayıf kabul edilen bir râvî olduğunu ifade etmiştik. Nâsırüddin el-Elbânî de hadisin isnadının hasen olduğunu söylemiştir.²¹²

Hadisin bir diğer senedi, Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde yer almaktadır. Rivayetin bu isnadı hasendir.²¹³ Abdülazîz b. İmrân hariç ricâli sikadır.

Hadis, diğer senediyle Nuaym b. Hammâd'ın *Kitâbü'z-Zühd*'ünde nakledilmiştir. Hadisin bu isnadında zayıf bir râvî olarak kabul edilen Abdullah b. Lehîa vardır.

Rivayetin isnadına ilişkin değerlendirmelerden sonra rivayetin metni ile ilgili bazı hususlara da işaret etmemiz gerekmektedir.

1.1.2. Rivayetin Metni

Rivayetin metni incelendiğinde metinler arasında manaya etki edecek önemli bir değişiklik görülmemektedir. Bununla birlikte Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmü Eymen'e “رُدِّيهِ فِيهِ نَمَّ اَعْنِيهِ” buyurduğu kısımda rivayetler arasında bir farklılık söz konusudur. *Sünen-i İbn Mâce*'de nakledilen rivayet gibi kimi rivayetlerde “فيه” ibaresi yer alırken kimi rivayetlerde bu ibare yer almamaktadır. Ancak bunun manaya fazla bir etkisinin olduğu söylenemez.

²⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V/145-147.

²¹⁰ İbn Mâce, “Et'ime”, 44.

²¹¹ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd*, VI/36.

²¹² Nâsırüddin el-Elbânî, *Sahîhu Sünen-i İbn Mâce*, I-IV, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997, c.III, s.134.

²¹³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, c.XXV, s.87.

Hadis, *Sünen-i İbn Mâce*'de "Babu'l-Huvvârâ" başlığı altında zikredilmektedir. Huvvârâ, beyazlatmak manasına gelen "tahvîr" kelimesinden türetilmiştir. *En-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs*' de bu kelimenin manası "birçok kez elenmiş undan yapılan ekmek" şeklinde tarif edilmiştir.²¹⁴

Hadiste anlatıldığı üzere, Rasûlullah (s.a.v.) unun elenerek kepeğinden ayrılmasını ve elenmiş undan ekmek yapılmasını istememiştir. Bu sebeple kendisi için bu şekilde ekmek yapan Ümmü Eymen'i uyarılmış veelediği unu kepeğiyle birleştirmesini buyurmuştur.

İbn Mâce'nin "elenmiş undan yapılan beyaz ekmek" başlığı altında naklettiği diğer iki hadis de bize bu konu hakkında bilgi vermektedir.

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: سَأَلْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ هَلْ رَأَيْتَ النَّقِيَّ؟ قَالَ: " مَا رَأَيْتُ النَّقِيَّ حَتَّى قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ " ، فقلتُ: فَهَلْ كَانَ هُمْ مَنَاجِلَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ: " مَا رَأَيْتُ مُنْحُولًا، حَتَّى قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ " ، فقلتُ: فَكَيْفَ كُنْتُمْ تَأْكُلُونَ الشَّعِيرَ غَيْرَ مُنْحُولٍ؟ قَالَ: " نَعَمْ، كُنَّا نَنْفُخُهُ فَيَطِيرُ مِنْهُ مَا طَارَ، وَمَا بَقِيَ تَرَيْنَاهُ " ²¹⁵

Muhammed b. Sabbâh ve Süveyd b. Saîd bize nakletti, Abdülazîz b. Ebî Hâzim bize nakletti, babam (Seleme b. Dînâr) bana nakletti ve dedi ki:

"*Sehl b. Sa'd'a 'Beyaz undan yapılmış bir ekmek gördün mü?' diye sordum. O da bana şöyle cevap verdi: "Rasûlullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar ben beyaz ekmek görmedim." Rasûlullah (s.a.v.) zamanında "Onların (Sahâbîlerin) un elekleri var mıydı?" diye sorunca "Ben Rasûlullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar un eleği görmedim." dedi. (Bunun üzerine) ona "Siz arpa ununu elemeyen nasıl yiyordunuz?" diye sordum. O (Sehl), "Evet, biz onu (arpa ununu) (kabuğu gitsin diye) üflerdik. Böylece ondan (kabuğun) uçan kısım uçardı. Kalanı da su ile yumuşatıp yoğururduk." dedi.*

²¹⁴ İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, I-V, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1979, c.I, s.458.

²¹⁵ İbn Mâce, "Et'ime", 44.

"حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَانَ أَبُو الْجَمَاهِرِ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ بِشِيرٍ،

حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: " مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ رَغِيماً مُحَوَّراً، بِوَاحِدٍ مِنْ عَيْنَيْهِ، حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ " ²¹⁶

Abbâs b. Velîd ed-Dîmeşkî bize nakletti, Muhammed b. Osman bize nakletti, Saîd b. Beşîr bize nakletti, Katâde'den nakledildiğine göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.) Allah'a (c.c.) kavuşana kadar elenmiş undan yapılmış beyaz bir ekmeği gözleriyle görmedi."

Ekmeğin, birçok toplumda temel gıda maddelerinden birisi sayılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde de bu durumun farklı olmadığı, ekmeğin önemli bir gıda maddesi olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak Rasûlullah (s.a.v.) ekmekten ziyade su, kuru-yaş hurma, zeytinyağı, süt ve sirke tüketerek hayatını idame ettirmiştir. Bu gıdalara oranla ekmeğin onun beslenme listesinde geri planda kaldığını söylemek mümkündür. Arpa ve buğday ekmeğini ise sert ve kabuklu bir şekilde tüketmiştir.²¹⁷

Nakledilen hadislerden anlaşılacağı üzere Rasûlullah (s.a.v.) elenmiş un yerine taneli-kepekli unla ekmeğin yapılmasını tavsiye etmiştir. Günümüzde de tam tahıllı ve kepekli undan yapılan ekmeğin çok daha sağlıklı olduğu ve tüketiminin tavsiye edildiği bilinen bir husustur. Ayrıca taneli-kepekli unla ekmeğin yapılmasını tavsiye etmesi, Rasûlullah'ın (s.a.v.) nasıl sade bir hayat yaşadığını göstermesi açısından da önemlidir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatı boyunca sade bir yaşam sürmeye özen göstermiş, ihtiyacı kadarıyla yetinmiş, ihtiyacının fazlasını ise fakirlere dağıtmıştır. Yaşamı boyunca lüks, gösteriş ve israftan uzak durmuş, Müslümanlara da bunu

²¹⁶ İbn Mâce, "Et'ime", 44.

²¹⁷ Fatimatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamberin Günlük Hayatı-2 (Hane-i Saadet)*, İnkılâb Yayınları, İstanbul, 2016, s.71-72.

öğütlemiştir. Her konuda orta yolu tercih eden Rasûlullah (s.a.v.) sade ve mütevazı bir hayat yaşama konusunda da Müslümanlara en güzel örnek olmuştur.²¹⁸

Bir insanın hayatını sürdürebilmesi için bir ev, bir elbise ile katıksız ekme ve suya ihtiyacı olduğunu ifade eden²¹⁹ Rasûlullah (s.a.v.) bu ilkeyi kendi yaşamında da uygulamıştır. Nitekim yeme-içme hususunda her zaman az ile yetinmiş ve Müslümanlara da bunu tavsiye etmiştir. Medine'ye hicretten sonraki yıllarda Müslümanlar zenginleştiğinde bile bu durum böyle devam etmiştir. Peygamberimiz'in (s.a.v.) yediği yiyecekler değişse ve çeşitlense de miktarı aynı kalmış, asla midisini tamamen doldurmamıştır.²²⁰

Ümmü Eymen'den nakledilen bir diğer hadis, namazın kasten terk edilmemesi hakkındadır.

1.2. Namazın Kasten Terk Edilmemesi ile İlgili Hadis

Kütüb-i Tis'a içerisinde Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer alan hadis, Ümmü Eymen'den Mekhûl kanalıyla bize ulaşmaktadır.

Hadisin metni *el-Müsned*'de şu şekilde geçmektedir:

"حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: أَحْبَبْنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أُمِّ أَيْمَنَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

قَالَ: " لَا تُتْرَكُ الصَّلَاةُ مُتَعَمِّدًا، فَإِنَّهُ مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا، فَقَدْ بَرَّتَ مِنْهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ " ²²¹

Velid b. Müslim bize nakletti, Saîd b. Abdülazîz Mekhûl'den o da Ümmü Eymen'den Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini haber verdi:

"Namazı kasten terk etmeyin. Kim namazı kasten terk ederse Allah ve Rasûlü'nün himayesi (o kişi için) ortadan kalkar."

²¹⁸ Ahmet Yıldırım, "Hz. Peygamber'in (sav) Sade Hayatı Örneğiğinde Aile, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, ed. Abdullah Kartal, HÜİF, Şanlıurfa, 2019, s.192-195; 200-201.

²¹⁹ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuâd Abdülbâkî-İbrâhim Utve Avd, I-V, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1975, "Zühd", 30.

²²⁰ Kamacı, *Hz. Peygamberin Günlük Hayatı-2*, s.61-70.

²²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid, I-L, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001, c.XLV, s.357.

Hadisin daha uzun versiyonunu Abd b. Humejd (249/863-64) *el-Müsned*'inde, Ömer b. Saîd ed-Dîmeşkî'den nakletmektedir:

"وَقَالَ عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ: ثنا عُمَرُ بْنُ سَعِيدِ الدِّمَشْقِيِّ، ثنا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ التَّنُوخِيُّ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أُمِّ أَيْمَنَ، أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ يُوصِي بَعْضَ أَهْلِهِ، فَقَالَ: " لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ شَيْئًا، وَإِنْ قُطِعَتْ أَوْ حُرِّقَتْ بِالنَّارِ، وَلَا تَفِرَّ يَوْمَ الرَّحْفِ، وَإِنْ أَصَابَ النَّاسُ مَوْتَانُ، وَأَنْتَ فِيهِمْ فَانْتَبِ، وَأَطِعِ وَالِدَيْكَ، وَإِنْ أَمَرَكَ أَنْ تَخْرُجَ عَنْ مَالِكَ، وَلَا تَتْرُكِ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا، فَإِنَّهُ مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا، فَقَدْ بَرَّثَ مِنْهُ ذِمَّةَ اللَّهِ تَعَالَى، وَإِيَّاكَ وَالْحَمْرَ، فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ، وَإِيَّاكَ وَالْمَعْصِيَةَ؛ فَإِنَّهَا تُسْحَطُ اللَّهُ وَلَا تُنَازَعُ الْأَمْرَ أَهْلُهُ، وَإِنْ رَأَيْتَ أَنَّ الْحَقَّ أَنْفِقْ عَلَى أَهْلِكَ مِنْ طَوْلِكَ، وَلَا تَرْفَعْ عَصَاكَ عَنْهُمْ، وَأَخْفِهِمْ فِي اللَّهِ" ²²²

Abd b. Humejd dedi ki, Ömer b. Saîd ed-Dîmeşkî bize nakletti, Saîd b. Abdülazîz et-Tenûhî Mekhûl'den, o da Ümmü Eymen'den Rasûlullah'ı (s.a.v.) ailesinden bazı kimselere nasihat verirken işittiğini nakletti:

"Parça parça kesilsen de ateşte yakılsan da Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma. Savaş günü kaçma. Senin bulunduğun yerde insanlar salgın hastalığa yakalanırsa sen de orada kal. Malından ayrılmanı emretseler de anne babana itaat et. Namazı kasten terk etme. Kim namazı kasten terk ederse Allah-u Teâlâ'nın himayesi (o kişi için) ortadan kalkar. İçkiden sakın. Çünkü o, her kötülüğün anahtarıdır. Allah'a (c.c.) isyan etmekten sakın. Allah'ın (c.c.) gazabına sebep olur. Doğru olduğunu düşünsen bile bir konuda o işin ehli ile tartışma. Kendi gücüne göre ailene harcamada bulun. Asanı üzerlerinden kaldırma. Allah'ın emri doğrultusunda onları korkut."

Ümmü Eymen'den nakledilen bu hadis farklı sahâbîler kanalıyla da bize ulaşmaktadır. Kütüb-i Tis'a içerisinde *Sünen-i İbn Mâce* ve *el-Müsned*'de hadisin benzeri farklı tariklerle nakledilmektedir.

²²² Abd b. Humejd, Ebû Muhammed, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humejd*, thk.Ebû Abdullah Mustafa b. el-Adevî, I-II, Dâru Belensiyye, Riyad, 2002, c.II, s.427-429.

İbn Mâce, söz konusu hadisi Ebû'd-Derdâ'dan şu şekilde rivayet etmiştir:

"حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ. ح وَحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَاشِدُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحِمَّانِيُّ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي أَنْ " لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ شَيْئًا، وَإِنْ قُطِعَتْ وَحُرِّقَتْ، وَلَا تَتْرُكْ صَلَاةً مَكْتُوبَةً مُتَعَمِّدًا، فَمَنْ تَرَكَهَا مُتَعَمِّدًا فَقَدْ بَرَّتْ مِنْهُ الدِّمَةُ، وَلَا تَشْرَبِ الْخَمْرَ، فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ "223

Hüseyin b. Hasan el-Mervezî bize nakletti, İbn Ebî Adî bize nakletti, İbrahim b. Saîd el-Cevherî bize nakletti, Abdülvehhâb b. Atâ bize nakletti, ikisinin Râşid Ebû Muhammed el-Himmânî 'den, onun da Ümmü'd-Derdâ'dan naklettiğine göre Ebû'd-Derdâ şöyle demiştir:

"Dostum Rasûlullah (s.a.v.) bana şu tavsiyede bulundu. Paramparça edilsen ve ateşte yakılsan dahi Allah'a (c.c.) hiçbir şeyi ortak koşma. Farz olan bir namazı kasten terk etme. Kim (namazı) kasten terk ederse Allah'ın (c.c.) himayesi (o kişi için) ortadan kalkar. İçki içme. Çünkü o, tüm kötülüklerin anahtarıdır."

Hadisin farklı bir tariki Muâz b. Cebel'den şu şekilde nakledilmiştir:

"حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرِ الْخَضْرَمِيِّ، عَنْ مُعَاذٍ، قَالَ: أَوْصَانِي رَسُولُ اللَّهِ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ، قَالَ: " لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ شَيْئًا، وَإِنْ قُتِلْتَ وَحُرِّقْتَ، وَلَا تَعْفَنَ وَالِدَيْكَ، وَإِنْ أَمْرَاكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ أَهْلِكَ وَمَالِكَ، وَلَا تَتْرُكَنَّ صَلَاةً مَكْتُوبَةً مُتَعَمِّدًا، فَإِنَّ مَنْ تَرَكَ صَلَاةً مَكْتُوبَةً مُتَعَمِّدًا، فَقَدْ بَرَّتْ مِنْهُ ذِمَّةُ اللَّهِ، وَلَا تَشْرَبَنَّ خَمْرًا، فَإِنَّهُ رَأْسُ كُلِّ فَاحِشَةٍ، وَإِيَّاكَ وَالْمَعْصِيَةَ، فَإِنَّ بِالْمَعْصِيَةِ حَلَّ سَخَطِ اللَّهِ وَإِيَّاكَ وَالْفِرَارَ مِنَ الرَّحْفِ، وَإِنْ هَلَكَ النَّاسُ، وَإِذَا أَصَابَ النَّاسَ مُوتَانٌ وَأَنْتَ فِيهِمْ فَاتَّبِعْ، وَأَنْفِقْ عَلَى عِيَالِكَ مِنْ طَوْلِكَ، وَلَا تَرْفَعْ عَنْهُمْ عَصَاكَ أَدْبًا، وَأَخِفْهُمْ فِي اللَّهِ "224

²²³ İbn Mâce, "Fiten", 23.

²²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVI/392-393.

Ebü'l-Yemân bize nakletti, İsmâil b. Ayyâş, Safvân b. Amr'dan, o da Abdurrahman b. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî'den Muâz'ın şöyle dediğini bize haber verdi:

“Rasûlullah (s.a.v.) bana on şey (hakkında) nasihat etti. Yakılsan da öldürülse de Allah'a (c.c.) hiçbir şeyi ortak koşma. Malından ve ailenden ayrılmanı söyleseler de anne babana isyan etme. Farz olan bir namazı kasten terk etme. Kim farz olan bir namazı kasten terk ederse Allah'ın (c.c.) himayesi (o kişi için) ortadan kalkar. İçki içme. Çünkü o bütün kötülüklerin başıdır. Allah'a (c.c.) isyan etmekten sakın. Çünkü o, Allah'ın (c.c.) gazabına sebep olur. İnsanlar ölse de savaş günü kaçmaktan sakın. Senin bulunduğun yerde insanlar salgın hastalığa yakalanırsa sen de orada kal (oradan kaçma). Kendi gücüne göre ailene harcamada bulun. Onları terbiye etmek için asanı üzerlerinden kaldırma ve Allah'ın (c.c.) emri doğrultusunda onları korkut.”

Ümmü Eymen hadisinin ve diğer sahâbîlerden nakledilen şahitlerinin aktarılmasından sonra rivayetin senedi ve ricâli incelenecektir.

1.2.1. Rivayetin Senedi ve Ricâli

Hadisin, Kütüb-i Tis'a içerisinde üç farklı sahâbîden rivayet edildiği görülmektedir. *Sünen-i İbn Mâce*'de Ebü'd-Derdâ'dan, *el-Müsned*'de ise Muâz b. Cebel ve Ümmü Eymen'den nakledilmektedir.

Hadisin Kütüb-i Tis'a içerisindeki diğer sahâbîlerden rivayetinin ve Ümmü Eymen'den nakledilen rivayetin yer aldığı kaynaklar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî Râvîsi
• Nüshatü Ebî Müshir	1	Ümmü Eymen
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1	Ümmü Eymen
• Müsned-i Ahmed b.Hanbel	1	Muâz b. Cebel

• el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humejd	1	Ümmü Eymen
• Sünen-i İbn Mâce	1	Ebü'd-Derdâ
• Ta'zîmü Kadri's-Salât li'l Mervezî	2	Ümmü Eymen
• es-Sünenü'l-Kübrâ li'l Beyhakî	2	Ümmü Eymen
• İthâfî'l-Hıyere li'l Bûsîrî	1	Ümmü Eymen
• el-Metâlibü'l-Âliye li İbn Hacer	2	Ümmü Eymen

Ümmü Eymen'den Mekhûl b. Ebî Müslim kanalıyla nakledilen hadis, Saîd b. Abdülazîz'den sonra dört farklı tarike ayrılmaktadır. Bununla birlikte rivayetin metninde de birtakım farklılıklar görülmektedir. Ümmü Eymen tarafından nakledilen rivayetin râvî silsilesini bir şema üzerinden göstermemiz gerekmektedir.

Beyhaki²³¹

Rivayetin Ümmü Eymen'den nakledilen beş farklı tariki vardır. Bu tariklerde ismi geçen râvîler yer aldığı kaynağa göre tanıtılacak ve hadis âlimlerinin râvî hakkındaki görüşlerine yer verilecektir:

1.2.1.1. Ahmed b. Hanbel Rivayeti

Ahmed b Hanbel bu hadisi Velîd b. Müslim'den rivayet etmiştir. Velid b. Müslim ve hadisin isnadında ismi geçen diğer râvîler aşağıda tanıtılacaktır.

- **Mekhûl b. Ebî Müslim (112/730)**

Tâbiîn neslindedir. Aslen Şamlıdır. Huzeyl kabilesinden bir kadının âzatlı kölesi olduğu kaydedilmektedir. Vâsile b. Eska' (85/704) ve Enes b. Mâlik'ten (93/711-12) hadis rivayet etmiştir.²³² Ubâde b. Sâmit (34/654), Hz. Âişe (58/678), Ebû Hüreyre ve Ümmü Eymen gibi sahâbîlerden ise kendilerine ulaşmadığı halde hadis rivayet ettiği ifade edilmektedir. Ebû Hâtim er-Râzî, Şam'da fıkıh ilminde Mekhûl'den daha bilgili olan kimseyi bilmediğini; İclî ise Mekhûl'un sika bir muhaddis olduğunu söylemektedir.²³³ İbn Hacer (852/1449), mürsellerinin çokluğu ile meşhur sika bir muhaddis ve fakih bir kimse olduğunu belirtmektedir.²³⁴ Ebû Dâvûd'un (275/889) *es-Sünen*'i hariç Kütüb-i Sitte'de Mekhûl'un rivayetlerine yer verilmiştir.

- **Saîd b. Abdülazîz et-Tenûhî (167/783)**

Şamlı fıkıh âlimidir. Katâde b. Diâme, Nâfi' (117/735), İbn Şihâb ez-Zührî, Zeyd b. Eslem ve Mekhûl b. Ebî Müslim gibi kimselerden de hadis dinlemiştir.²³⁵ Ahmed b. Hanbel, onun hakkında şöyle demiştir: “Şam'da Saîd b. Abdülazîz'den daha sağlam bir şekilde hadis rivayet eden kimse yoktur. Saîd ve Evzâî'nin (157/774)

²³¹ Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk.Muhammed Abdülkâdir Atâ, I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, c.VII, s.497.

²³² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm, *et-Târihu'l-Kebîr*, thk.Muhammed Abdülmuîd Han, I-VIII, Dâru'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, t.y, c.VIII, s.21.

²³³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXVIII, s.464-472.

²³⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk.Muhammed Avvâme,Dâru'r-Reşîd, Halep, 1986, s.545.

²³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X/539.

durumu bana göre eşittir.” Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râzî sika olduğunu²³⁶, Nesâî, sika ve sebt²³⁷ olduğunu söylemiştir. İclî’de Saîd b. Abdülazîz’i sika kabul eden cerh-ta’dîl âlimlerindendir. Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı eserlerinde Saîd’in rivayetlerine yer vermiştir.²³⁸

- **Velîd b. Müslim ed-Dımeşkî (195/810)**

Şam bölgesinin önde gelen muhaddislerindendir. İbn Cüreyc, Evzâî, Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Lehîa, Leys b. Sa’d, Mâlik b. Enes (179/795) ve Saîd b. Abdülazîz gibi kimselerden hadis tahsil etmiştir.²³⁹ Çok hadis rivayet ettiği kaydedilen Velîd b. Müslim, cerh-ta’dîl âlimleri tarafından genellikle sika olarak nitelenmiştir. Bununla birlikte kendisi hakkında bazı tenkitler de mevcuttur. İclî, Ebû Dâvûd ve Ebû Hâtim er-Râzî, Velîd b. Müslim’i sika olarak niteleyen âlimlerdendir.²⁴⁰ İbn Hibbân da *es-Sikât*’ta Velid b. Müslim’i zikretmektedir.²⁴¹ Zehebî ise Velîd b. Müslim’in sika ve hâfız olmakla birlikte rivayetlerinde tedlîs yaptığını ifade etmiştir.²⁴² Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı eserlerinde Velîd’in rivayetlerine yer vermiştir.

1.2.1.2. Abd b. Humeyd Rivayeti

Abd b. Humeyd hadisi Saîd b. Abdülazîz’e kadar Ahmed b. Hanbel ile aynı senetle nakletmiştir. Saîd b. Abdülazîz’den sonra ise Ömer b. Saîd’den hadisi rivayet ettiği görülmektedir.

- **Ömer b. Saîd ed-Dımeşkî (225/839-40)**

Aslen Şamlıdır. Saîd b. Ebî Arûbe (156/773) ve Saîd b. Abdüazîz’den hadis dinlemiştir. Abd b. Humeyd ise kendisinden hadis rivayet edenler arasındadır²⁴³ Ahmed b. Hanbel, Ömer b. Saîd’in rivayetlerini yazdığını ancak terk ettiğini ifade

²³⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve ’t-Ta’dîl*, IV/42-43.

²³⁷ Sebt: Adâlet ve zabt sahibi güvenilir râvî. (bkz. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.273.)

²³⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, X/544-545.

²³⁹ Zehebî, *Siyer*, IX/211-212.

²⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI/21.

²⁴¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX/222.

²⁴² Zehebî, *Siyer*, IX/212.

²⁴³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/453-454.

etmiştir. Aynı şekilde Ebû Hâtim er-Râzî de rivayetlerini yazmış sonra onları kitabından çıkarmıştır.²⁴⁴ Ömer b. Saîd hakkında Nesâî “leyse bi-sika”²⁴⁵, Müslim “zayıf”, Hâkim el-Kebîr (378/988) “leyse bi’l-kaviy”²⁴⁶ ve Ali b. Medîni (234/848-49) “zayıf ve şiddetli zayıf” ifadelerini kullanmıştır.²⁴⁷

1.2.1.3. Ebû Müshir Rivayeti

Ebû Müshir (218/833) Ümmü Eymen > Mekhûl > Saîb b. Abdülazîz kanalıyla hadisi nakletmiştir. Söz konusu râvîleri daha önce tanıttığımız için tekrar etmedik.

1.2.1.4. Mervezî Rivayeti

Mervezî (294/906) hadisi, Ebû Müshir’e kadar aynı senetle rivayet etmiştir. Ebû Müshir’den sonra ise hadisi iki farklı râvîden naklettiği görülmektedir. Senedin devamında ismi geçen râvîler aşağıda tanıtılacaktır.

- **Abdüla’lâ b. Müshir (218/833)**

Şam ehlinden olan Ebû Müshir başta Saîd b. Abdülazîz olmak üzere Mâlik b. Enes, İsmâil b. Ayyâş (181/797), İsa b. Yûnus (187/803) ve Süfyân b. Uyeyne gibi kimselerden hadis dinlemiştir.²⁴⁸ Ebû Hâtim er-Râzî, sika olduğunu ve hadis yazdığı kişiler arasında dili en fasih olanın Ebû Müshir olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁹ Ahmed b. Hanbel onu sağlam bir râvî, zeki bir kimse ve Şam bölgesinin âlimi olarak tanıtmaktadır. Yahyâ b. Maîn ve İclî de Ebû Müshir’i sika kabul eden âlimlerdendir.²⁵⁰ İbn Hibbân, Ebû Müshir’in hadisleri ezberlemede ve ensâb ilminde

²⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve ’t-Ta’dîl*, VI/111.

²⁴⁵ Leyse bi-Sika: Zehebi’ye göre cerhin üçüncü mertebesindeki râvî için kullanılan lafızdır. (bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.164.)

²⁴⁶ Leyse bi’l-Kaviy: “Rivayetinde güçlü değildir” anlamında en hafif cerh lafızlarından birisidir.(bkz.Âşıkutlu, "Cerh ve Ta’dîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.VII, s.394-401).

²⁴⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/453-454.

²⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI/369-370.

²⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve ’t-Ta’dîl*, VI/29.

²⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVI/373.

Şam ehlinin imamı olduğunu ve râvîlerin cerh-ta'dîl durumu konusunda Şam ehlinin ona müracaat ettiğini söylemektedir.²⁵¹ Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır.

- **Abdullah b. Muhammed el-Cûfî (229/843-44)**

Ebû Ca'fer el-Müsnedî adıyla bilinir. Velîd b. Müslim, Vekî' b. Cerrâh (197/812), Süfyân b. Uyeyne, Ebû Dâvud et-Tayâlisî (204/819), Abdürrezzak b. Hemmâm (211/826-27), Yahyâ b. Maîn ve Ebû Müshir gibi muhaddislerden hadis tahsil etmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî saduk, İbn Hibbân, sika ve mütkm²⁵² olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Seyyar el-Mervezî (268/881) ise adaleti, doğruluğu, hafızası ve sağlamlığı ile bilindiğini ifade etmektedir. Buhârî ve Dârimî (255/869) Abdullah'tan hadis rivayet etmiştir.²⁵³

- **Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî (258/872)**

Emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadis²⁵⁴ unvanı ile tanınan hadis hâfızıdır.²⁵⁵ Abdurrahman b. Mehdî (198/813-14) Ahmed b. Hanbel ve Ebû Müshir'den hadis rivayet ettiği kaydedilmektedir.²⁵⁶ Ebû Hâtim er-Râzî, devrinin imamı kabul edilen sika bir muhaddis olduğunu ifade etmektedir. Zühîlî için Nesâî "sika ve güvenilir", Ebû Zür'a er-Râzî "Müslümanların imamı", Hatîb el-Bağdâdî (463/1071) "hâfız, mütkm, sika, güvenilir, ârif imamlardan biri" ifadelerini kullanmıştır.²⁵⁷ Zehebî ise Zühîlî'yi "hafız, imam, allâme, şeyhülislâm, Horasan'da Ehl-i hadîsin imamı" ifadeleriyle tanıtmaktadır. Tirmizî (279/892), İbn Mâce ve Nesâî eserlerinde Zühîlî'den hadis rivayet etmiştir.²⁵⁸

²⁵¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII/408.

²⁵² Mütkm: Hadis rivâyetinde dikkatli davranan sağlam râviyi ifade eder. (bkz.Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.237.)

²⁵³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI/60-62.

²⁵⁴ Emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadis: Hadis ilminde önder kabul edilen muhaddis. (bkz.Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.65.)

²⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX/511,515.

²⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI/617-619.

²⁵⁷ Zehebî, *Siyer*, XII/275-276; 281.

²⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, XII/273-275.

1.2.1.5. Beyhakî Rivayeti

Beyhakî (458/1066) söz konusu hadisi Saîd b. Abdülazîz'den sonra farklı bir senetle rivayet etmiştir. Hadisin isnadında ismi geçen râvîler Said b. Abdülazîz'den sonra sırasıyla tanıtılacaktır.

- **Bişr b. Bekr et-Tenîsî (205/820-21)**

Aslen Şamlıdır. Evzâî ve Saîd b. Abdülazîz gibi kimselerden hadis dinlemiştir. Ebû Zür'a er-Râzî sika olduğunu, Ebû Hâtim er-Râzî ise rivayetinde bir sakınca olmadığını söylemiştir. Dârekutnî de (385/995) aynı şekilde rivayetinde sakınca olmadığını ve sika bir muhaddis olduğunu ifade etmektedir. Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce eserlerinde Bişr b. Bekr'in rivayetlerine yer vermiştir.²⁵⁹

- **Bahr b. Nasr el-Havlânî (267/880-81)**

Basralıdır. Sa'doğullarının mevlâsıdır. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (204/820), Yahyâ b. Sellâm (200/815) ve Bişr b. Bekr'den hadis rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim sadûk ve sika bir muhaddis olduğunu söylemiştir.²⁶⁰ Zehebî de sika bir muhaddis olduğunu ve âlimler tarafından güvenilir kabul edildiğini zikretmektedir. Nesâî'nin Bahr b. Nasr'dan hadis rivayet ettiği de kaydedilmektedir.²⁶¹

- **Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb el-Esam (346/957)**

Horasanlı muhaddistir. Dönemin en önemli ilim merkezlerine seyahat ederek Ahmed b. Yusuf es-Sülemî, Harun b. Süleyman, Abbâs ed-Dûrî, Muhammed b. İshâk es-Sağânî gibi kimselerden hadis tahsil etmiştir.²⁶² Ayrıca Bahr b. Nasr'dan da hadis rivayet ettiği kaydedilmektedir.²⁶³ İbn Huzeyme (311/924) sika olduğunu söylemiş, İbn Ebî Hâtim de "Bize sika ve sadûk bir muhaddis olduğu ulaştı." demiştir.²⁶⁴

²⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV/95-97.

²⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV/16-18.

²⁶¹ Zehebî, *Siyer*, XII/502.

²⁶² Zehebî, *Siyer*, XV/452-453.

²⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV/18.

²⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, XV/ 457-458.

- **Ebû Bekr Ahmed b. Hasan el-Kâzî (421/1030)**

Horasanlı muhaddistir. Hâcib b. Ahmed et-Tûsî, Ebû Ali Muhammed b. Ahmed ve Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb el-Esam gibi kimselerden hadis rivayet etmiştir. Ebû Bekr Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî (510/1116) onun sika bir muhaddis olduğunu söylemiştir.²⁶⁵

- **Ebû Abdillah el-Hâkim en-Nîsâbûrî (405/1014)**

El-Müstedrek adlı eseriyle tanınan hadis hafızıdır. İbn Hibbân, İbnü'l-Ahrem (344/955), Ebû Ali en-Nîsâbûrî (349/960) ve Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb el-Esam gibi kimselerden hadis tahsil etmiştir. Zehebî Ebû Abdillah'ı imam, hafız, allâme ve şeyhülmuhaddisîn gibi kelimelerle nitelemiştir.²⁶⁶

Hadisin birçok senedi bulunmaktadır. Bununla birlikte Ümmü Eymen'den nakledilen senetlerdeki râvîler hakkında bilgi vermeye çalıştık. Râvîlerin cerh-ta'dîl durumu hakkında bilgi verdikten sonra hadisin isnadının incelenmesi ve sıhhatinin ortaya konulması da gerekmektedir. Bunun için yer aldığı kaynağa göre her bir isnadın durumu açıklanacak ve âlimlerin hadis hakkındaki görüşleri aktarılmaya çalışılacaktır.

Ahmed b. Hanbel rivayetinin isnadı zayıftır. Mekhûl b. Ebî Müslim hakkında bilgi verirken de söylediğimiz gibi Mekhûl, Ümmü Eymen ile görüşmediği halde ondan hadis rivayet etmiştir. Ümmü Eymen ve Mekhûl arasında inkıtâ olması sebebiyle de hadisin isnadı zayıf kabul edilmiştir. İsnadındaki diğer râvîler ise sika muhaddislerdir.²⁶⁷ İbn Hacer de Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî'nin naklettiği hadisin isnadında inkıtâ olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁸

²⁶⁵ Zehebî, *Siyer*, XVII/356.

²⁶⁶ Zehebî, *Siyer*, XVII/162-164.

²⁶⁷ Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, thk.Hüsâmeddin el-Kudsî, 'I-X, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1994, c.I, s.295; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c.XLV, s.357.

²⁶⁸ İbn Hacer, *Telhîsü'l-Habîr fî Tahrîci Ehâdîssi'r-Râfi'iyi'l-Kebîr*, thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbâs b. Kutub, I-IV, Müessesetü Kurtuba, Mısır, 1995, c.II, s.293.

Abd b. Humejd'in *el-Müsned*'inde hadisin daha uzun versiyonunun nakledildiğini ifade etmiştik. Bûsîrî (840/1436) ve İbn Hacer de Abd b. Humejd'den aynı senetle hadisi nakletmiştir. Hadisin bu isnadında da Mekhûl ve Ümmü Eymen arasında inkitâ vardır.²⁶⁹ Ayrıca Ömer b. Saîd ed-Dımeşkî'nin zayıf bir râvî kabul edildiğini ifade etmiştik. Hadisin diğer râvîlerinin ise sika kimselerden oluştuğu görülmektedir.

İbn Hacer ise hadisin sıhhati konusunda şöyle bir açıklama yapmaktadır:²⁷⁰

“Hadis hasen-garîb²⁷¹dir. Ömer b. Saîd zayıf kabul edilen bir râvî olsa da bu rivayetinde tek kalmamıştır. Beyhakî *Şuâbü'l-İmân*'da hadisi sika râvîlerden rivayet etmiştir.²⁷² Bununla birlikte Mekhûl b. Ebî Müslim'in Ümmü Eymen'e ulaşmaması sebebiyle hadisin isnadı münkatî'dir. Ancak Ebû Nuaym el-İsfahânî *Ma'rifetü's-Sahâbe*'de Ümeyme'nin Cübeyr b. Nüfeyr'den (80/699-700) rivayet ettiği hasen ve mevsûl bir isnadla hadisi nakletmiştir.²⁷³ Şayet Ümeyme, Ümmü Eymen diye künyeleniyorsa Mekhûl ve Ümmü Eymen arasındaki bağ Cübeyr b. Nüfeyr olabilir. Cübeyr b. Nüfeyr de tabiûnun büyüklerinden olan sika bir muhaddistir. Bu da iyi bir mütâbî²⁷⁴ olur. Hadisin güçlü bir şâhidi de Ma'mer b. Râşîd'in (153/770) *el-Câmi*'sindedir.²⁷⁵ Bir diğeri Ebü'd-Derdâ'dan nakledilmektedir. İbn Mâce de daha kısa olanını Ebü'd-Derdâ'dan nakletmektedir.²⁷⁶ Hadis (zikredilen) şâhitleriyle birlikte güçlenmiştir.”

²⁶⁹ Abd b. Humejd, *el-Müntehab*, II/427.

²⁷⁰ İbn Hacer, *el-Emâli'l-Mutlaka*, thk.Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1995, s.73-75.

²⁷¹ Hasen-garîb: Tek isnadla rivayet edilmiş ve hasen seviyesine ulaşmış hadis demektir. (bkz.Mücteba Uğur, "Hasen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c.XVI, s.374-375.)

²⁷² Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, thk.Muhtâr Ahmed en-Nedvî-Abdulali Abdulhamîd Hâmid, I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003, c.X, s.270.

²⁷³ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk.Âdil b. Yusuf el-Azâzî, , I-VII, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1998, c.VI, s.3264; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, c.VI, s.215.

²⁷⁴ Mütâbî: Sahâbî râvîsi aynı ve metin bakımından benzer olmak kaydıyla başka bir senetle nakledilen hadis. (bkz.*Aydnh*, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.230.)

²⁷⁵ Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi', *el-Musannef*, thk.Habîburrahman el-A'zamî, I-XI, Meclisü'l-İlmî, Pakistan, 1983, c.XI, s.132-133.

²⁷⁶ İbn Mâce, "Fiten", 23.

Abdüla'lâ b. Müshir'den nakledilen rivayet *Nüshatü Ebî Müshir* ve *Ta'zimu Kadru's-Salât*'ta yer almaktadır. Hadisin bu isnadında da Mekhûl ve Ümmü Eymen arasında inkitâ vardır. Râvîleri ise sikadır.

Nüshatü Ebî Müshir'de muhakkik hadis hakkında şöyle bir açıklama yapmaktadır:²⁷⁷

“İsnadı mürseldir. Beyhakî ve İbn Hacer bu hadisi kitaplarına almıştır. Muâz hadisi ve Ebü'd-Derdâ hadisi ise onun şâhitleridir. Dolayısıyla hadis, şâhid ve mütâbileriyle hasendir. Ayrıca Ümeyme'den ve Abbâd b. es-Sâmit'ten nakledilen iki şâhidi daha vardır.”

Hadisin bir diğer senedi Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ* isimli eserinde yer almaktadır. Bu isnadında da senette inkitâ vardır. Ricâli ise sika râvîlerden oluşmaktadır.

Beyhakî, hadis hakkında şöyle bir açıklama yapmaktadır:

“Mekhûl ve Ümmü Eymen arasında irsâl²⁷⁸ vardır.²⁷⁹ Ma'mer b. Râşîd bu hadise benzer manada olan mürsel bir hadisi İsmâil b. Ümeyye'den rivayet etmiştir. Râşîd b. Necîh el-Himmanî ise bu hadisi Ebü'd-Derdâ kanalıyla rivayet etmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) mevlâsı Ümeyme'den de nakledilmiştir.”²⁸⁰

Ümmü Eymen'den nakledilen rivayetin senedi hakkında bilgi verdikten sonra metni hakkında da bilgi vermemiz gerekmektedir.

1.2.2. Rivayetin Metni

Sahâbî râvîsi Ümmü Eymen olan rivayetin yer aldığı kaynaklar incelendiğinde hadisin metninin bazı kaynaklarda kısa, bazılarında ise daha uzun ve detaylı bir şekilde nakledildiği görülmektedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in namazın kasten terk edilmemesi ile ilgili Ümmü Eymen'den naklettiği hadis, Abd b.

²⁷⁷ Ebü Müshir, *Nüsha*, s.25-26.

²⁷⁸ İrsâl: Hadisin isnadından bir veya birkaç râvînin düşürülerek rivayet edilmesi.(bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.139.)

²⁷⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII/497.

²⁸⁰ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, X/270-271.

Humejd'in *el-Müsned*'inde nakledilen uzunca hadisin bir parçasıdır. Ahmed b. Hanbel ve Mervezî, Rasûlullah'ın (s.a.v.) namazı kasten terk edenlerle ilgili uyarısının bulunduğu kısmı naklederken, Abd b. Humejd, Ebû Müshir, Beyhakî ve İbn Hacer daha uzun ve detaylı olan hadis-i şerîfi nakletmiştir.

Hadisin metninde Rasûlullah'ın (s.a.v.) ailesinden bazı kimselere tavsiye verirken Ümmü Eymen'in kendisini işittiği nakledilmektedir. Rivayetin bu kısmı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i hariç hadisin bütün tariklerinde aynı ifadelerle yer almaktadır.

Kaynaklarda nakledilen bir diğer bilgi, kendisine tavsiye verilen kişi hakkındadır. İbn Şihâb ez-Zührî'den nakledilen bir rivayete göre bu kişi Sevbân (b. Bücdüd)'dür.²⁸¹ Ancak İbn Hacer, tavsiye verilen kişinin Sevbân olduğuna dair rivayetin zayıf olduğunu ve sika râvîlerin rivayetine muhalif olduğunu söylemektedir. İbn Hacer'e göre bu kişi Ebü'd-Derdâ (32/652)'dir. Mevsûl ve hasen bir isnadla Ebü'd-Derdâ olduğu rivayet edilmiştir. Ancak o, çok sayıda kişiye tavsiye verilmiş olabileceğini de söylemektedir.²⁸²

Hadis-i şerifte namazın kasten terk edilmesinin kişiyi Allah'ın (c.c.) himayesinden uzaklaştıracağı ifade edilmektedir. Hadisin bu kısmı bütün kaynaklarda aynı lafızlarda yer almaktadır. Ancak Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde o kişinin Rasûlullah'ın (s.a.v.) himayesinden de uzak olacağı ifade edilmiştir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) namazın kasten terk edilmemesiyle ilgili uyarısının haricinde, diğer kaynaklardaki metinlerde Müslümanlara bazı konularda tavsiyeler verilmiştir.

Rivayetin metinleri incelendiğinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) Müslümanları şu konularda uyardığı görülmektedir.²⁸³

- Yakılsan da parça parça kesilsen de Allah'a (c.c.) şirk koşma.
- Savaş zamanı savaşmaktan kaçma.

²⁸¹ Abd b. Humejd, *el-Müntehab*, II/427-429; Bûsîrî, *İthâf*, IV/377.

²⁸² İbn Hacer, *el-Emâli*, s.74.

²⁸³ Abd b. Humejd, *el-Müntehab*, II/427-429

- Bulunduğun yerde insanlar salgın hastalığa yakalanırsa orada kal. Orayı terk etme.
- Kendi malından ayrılmanı emretseler de anne babana itaat et.
- Namazı kasten terk etme.
- Her türlü kötülüğün anahtarı olan içkiden sakın. Uzak dur.
- Allah’a (c.c.) isyan etmekten sakın.
- Doğru olduğunu düşünsen dahi bir konuda o işin ehli ile tartışma.
- Kendi gücüne göre ailene parandan harcamada bulun.

Rivayetin metninde geçen, “Asanı üzerlerinden kaldırma” ifadesi ile ilgili Ebû Ubeyd’in (224/838) *Garîbü’l-Hadîs* ‘inde şöyle bir açıklama yapılmaktadır:

“Asa ile birilerine vurulan sopa kastedilmemiş ve kimseye de böyle bir şey emredilmemiştir. Asa ile kastedilen, edepli olmalarını ve bir araya gelmelerini sağlamaktır. Ailenin üzerinden asanı kaldırma yani onların aralarında ayrılık ve ihtilaf olmasına izin verme, onları terbiye et.” denilmiştir.²⁸⁴

Hadiste genel olarak üzerinde durulan hususları şu şekilde özetleyebiliriz.

Öncelikle, namazı kasten terk eden kişinin ilahî teminattan mahrum bırakılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca Müslümanın ne tür bir durumla karşılaşarsa karşılaşsın küfre girmektense diri diri ateşte yakılmayı veya parçalanmayı tercih edeceği belirtilmektedir. Hadiste, anne babaya itaatin ve aile terbiyesinin önemi üzerinde durulmuş ve savaş günü kaçmaktan, içkiden, bir konuda işin ehli ile tartışmaktan ve Allah’a (c.c.) isyan etmekten sakınılması gerektiği vurgulanmıştır.

Ümmü Eymen’den nakledilen bir diğer hadis, hayızlı kadının mescitten bir şey alması hakkındadır.

²⁸⁴ Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn, *Garîbü’l-Hadîs*, thk. Hüseyin Muhammed Şeref, I-V, el-Hey’etü’l-Âmme, Kahire, 1984, c.III, s.359-360.

1.3. Hayızlı Kadının Mescitten Bir Şey Alması ile İlgili Hadis

Ümmü Eymen'den Ebû Yezid el-Medenî kanalıyla nakledilen hadisin metni İshâk b. Râhûye'nin (238/853) *el-Müsned*'inde şu şekilde geçmektedir:

"أَخْبَرَنَا الْمُتَلَّيْطِيُّ، نَا صَالِحُ بْنُ رُسْتَمٍ، عَنْ أَبِي يَزِيدَ الْمَدَنِيِّ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ أَيْمَنَ، قَالَ: " نَاوِلِينِي الْحُمْرَةَ " قِيلَ: مَنْ؟ قَالَتْ: النَّبِيُّ فَقَالَتْ: إِيَّيَّيْ حَائِضٌ، فَقَالَ: " إِنَّ حَيْضَتُكَ لَيْسَتْ فِي يَدِكَ " ²⁸⁵

El-Mülâî bize haber verdi, Sâlih b. Rüstem'in, Ebû Yezid el-Medenî'den naklettiğine göre Ümmü Eymen şöyle demiştir:

"Bana seccadeyi getir." dedi.

Ümmü Eymen'e "Kim?" diye sorulunca "Nebî (s.a.v.)" diye cevap verdi ve şöyle söyledi:

"Ben hayızlıyım."

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Hayzın senin elinde değildir."

Ümmü Eymen'den nakledilen bu hadis farklı sahâbîler kanalıyla da bize ulaşmaktadır. Nitekim Buhârî ve İmam Mâlik hariç Kütüb-i Tis'a müelliflerinin tamamı bu hadisi nakletmektedir. Hadisin söz konusu kaynaklarda Hz. Âişe, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer gibi sahâbe neslinin önemli simalarından rivayet edildiği görülmektedir. Bu kaynaklarda geçen rivayetlerden birkaçını nakletmemiz hadisin anlaşılması için faydalı olacaktır.

Müslim, bu hadisi Hz. Âişe'den şu şekilde nakletmektedir:

²⁸⁵ İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled, *el-Müsned*, thk. Merkezu'l-Buhûs ve Takniyeti'l-Ma'lûmât, I-IV, Dâru't-Te'sîl, Beyrut, 2016, c.II, s.391-392.

"وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ الْآخِرَانِ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ: نَاوليني الحُمْرَةَ مِنَ الْمَسْجِدِ، قَالَتْ: فُقُلْتُ: إِيَّيَّ حَائِضٌ، فَقَالَ: إِنَّ حَيْضَتَكَ لَيْسَتْ فِي يَدِكَ"²⁸⁶

Yahyâ b. Yahyâ, Ebûbekir b. Ebî Şeybe ve Ebû Kureyb bize nakletti, Yahyâ ve diğer ikisi Ebû Muaviye'den, o da A'meş'ten, o da Sâbit b. Ubeyd'den, o da Kâsım b. Muhammed'den naklettiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) bana şöyle buyurdu: "Mescitten seccadeyi bana ver." Ben "Hayızlıyım." dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) "Hayızlı olman senin elinde değildir." buyurdu.

Müslim'in *es-Sahîh*'inde aynı hadisin Ebû Hüreyre'den nakledildiği de görülmektedir. Ebû Hüreyre'den nakledilen hadisin metninde bir farklılık göze çarpmaktadır. Bu hadise göre Rasûlullah (s.a.v.) mescitte iken Hz. Âişe'den seccadeyi değil de elbiseyi uzatmasını istemiş, Hz. Âişe ise hayızlı olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) *"Hayızlı olman senin elinde değildir."* buyurmuştur.²⁸⁷

Tirmizî ise bu hadisi tek bir isnadla Hz. Âişe'den nakletmektedir. Hayızlı kadının mescitten bir şey alması babında zikredilen hadisin metni şu şekildedir:

"حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبِيدُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَتْ لِي عَائِشَةُ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ: " نَاوليني الحُمْرَةَ مِنَ الْمَسْجِدِ " قَالَتْ: قُفُلْتُ: إِيَّيَّ حَائِضٌ، قَالَ: " إِنَّ حَيْضَتَكَ لَيْسَتْ فِي يَدِكَ " "²⁸⁸

²⁸⁶ Müslim, "Hayz", 11.

²⁸⁷ Müslim, "Hayz", 13.

²⁸⁸ Tirmizî, "Tahâret", 101.

Kuteybe b. Saîd bize haber verdi, Abîde b. Humeyd, A'meş'ten, o da Sâbit b. Ubeyd'den, o da Kâsım b. Muhammed'den naklettiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir:

Rasûllullah (s.a.v.) bana şöyle buyurdu: "Mescitteki seccadeyi bana ver (getir)." Ben de hayızlı olduğumu söyledim. Bunun üzerine "Hayızlı olman senin elinde değildir." buyurdu.

Hadisin bir diğer sahâbî râvisî Abdullah b. Ömer'dir. Kütüb-i Tis'a içerisinde hadisin Abdullah b. Ömer'den nakline sadece Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde ulaşılmaktadır.²⁸⁹ Bu sahâbîden rivayet edilen hadisin de Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre rivayetine benzer manada nakledildiği görülmektedir. Hadis, *el-Müsned*'de Ebû Hüreyre ve Hz. Âişe'den de nakledilmektedir.²⁹⁰

Ayrıca bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde *Sünen-i Ebû Dâvûd*²⁹¹, *Sünen-i İbn Mâce*²⁹² ve *Sünen-i Dârimî*'de²⁹³ Hz. Âişe'den; *Sünen-i Nesâî*'de ise Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre'den²⁹⁴ yine benzer manada nakledilmektedir.

Hadisin Ümmü Eymen'den ve diğer sahâbîlerden nakledilen metinleri hakkında bilgi verilmesinden sonra Ümmü Eymen hadisinin senedi incelenecek ve râvîlerin cerh-ta'dîl durumlarından bahsedilecektir.

1.3.1. Rivayetin Senedi ve Ricâli

Hadisin Kütüb-i Tis'a içerisinde Hz. Âişe, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer'den nakledildiğini ve bu kaynaklar içerisinde Ümmü Eymen'den nakline rastlanmadığını ifade etmiştik. Bununla birlikte hadisin *Müsned-i İshâk b. Râhûye* başta olmak üzere dört farklı kaynaktan Ümmü Eymen'den nakledildiği görülmektedir.

²⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX/279,420.

²⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XV/328; XL/215; XLI/225,269,304,314,330; XLII/249,291,521; XLIII/89,194.

²⁹¹ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk.Âdil b. Muhammed-İmâdüddin b. Abbâs, I-VIII, Dâru't-Te'sil, Beyrut, 2015, "Tahâret", 97.

²⁹² İbn Mâce, "Tahâret", 120.

²⁹³ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân, *es-Sünen*, thk.Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, I-IV, Dâru'l-Muğni, Riyad, 2000, "Tahâret", 82; "Tahâret", 108.

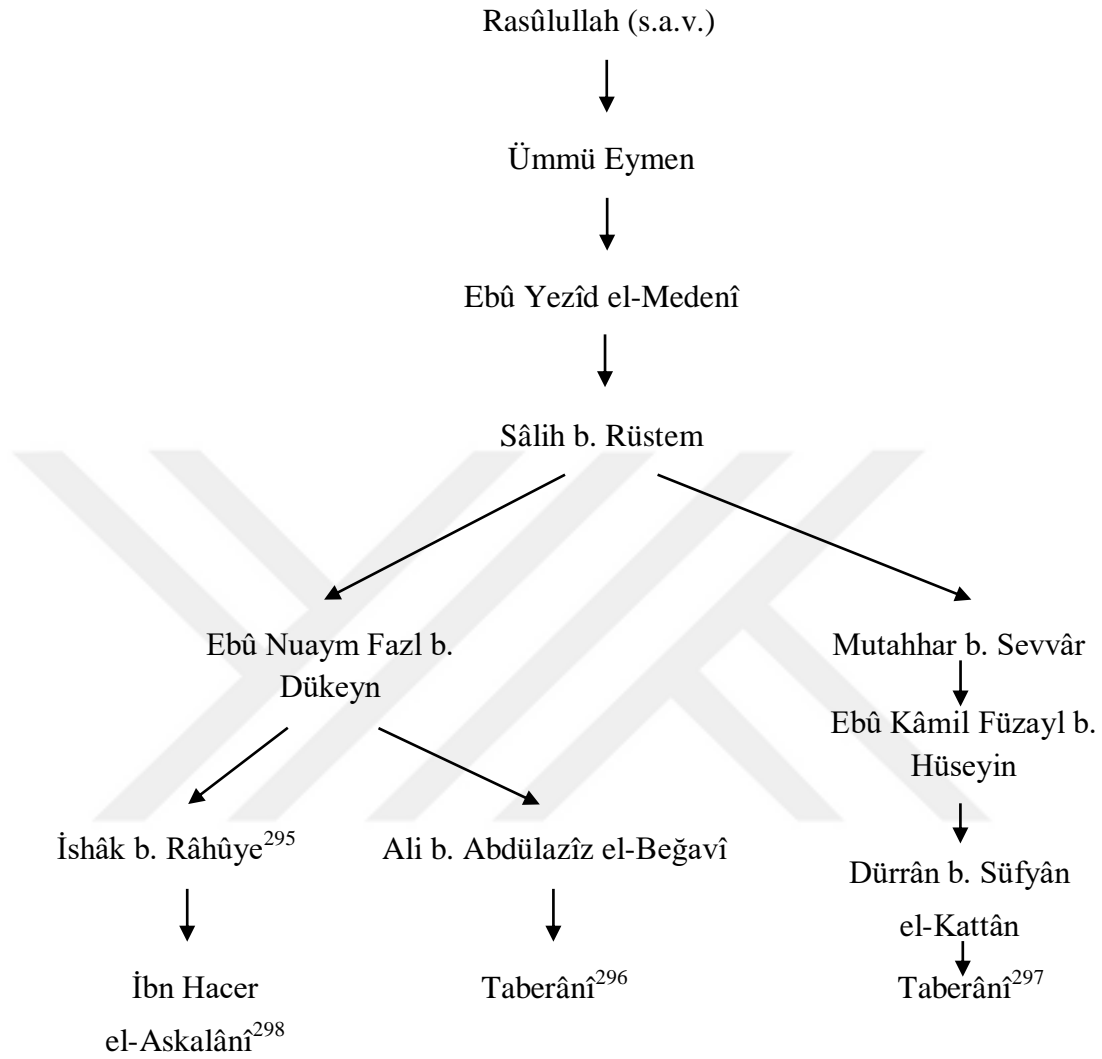
²⁹⁴ Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, *es-Sünen*, thk.Abdülfettâh Ebû Gudde, I-IX, Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1986, "Tahâret", 173; "Hayz", 18.

Sahâbî râvîsi Ümmü Eymen olan hadisin ve yukarıda zikrettiğimiz kadarıyla bu hadisin farklı sahâbîlerden nakledilen şâhitlerinin yer aldığı kaynaklar müellifin vefat tarihine göre şu şekilde sıralanabilir:

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî râvîsi
• Müsned-i İshâk b. Râhûye	1	Ümmü Eymen
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	2	Abdullah b. Ömer
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	11	Hiz. Âişe
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1	Ebû Hüreyre
• Sünen-i Dârimî	2	Hiz. Âişe
• Sahîh-i Müslim	1	Ebû Hüreyre
• Sahîh-i Müslim	2	Hiz. Âişe
• Sünen-i İbn Mâce	1	Hiz. Âişe
• Sünen-i Ebû Dâvûd	1	Hiz. Âişe
• Sünen-i Tirmizî	1	Hiz. Âişe
• Sünen-i Nesâî	1	Hiz. Âişe
• Sünen-i Nesâî	1	Ebû Hüreyre
• el-Mu'cemü'l-Kebîr li't-Taberânî	2	Ümmü Eymen
• el-Metâlibü'l-Âliye li İbn Hacer	1	Ümmü Eymen

Ümmü Eymen'den Ebû Yezîd el-Medenî kanalıyla nakledilen hadisin üç tariki bulunmaktadır. Hadis, bütün tariklerinde Ümmü Eymen > Ebû Yezîd el-Medenî > Sâlih b. Rüstem kanalıyla bize ulaşmakta, Sâlih b. Rüstem'den sonra farklı tariklere ayrılmaktadır.

Ümmü Eymen hadisinin bütün tarikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Hadisin, Ümmü Eymen'den nakledilen râvî silsilesi hakkında bilgi verdikten sonra senedindeki râvîlerin tanıtıldığı ve hadis âlimlerinin râvîler hakkındaki görüşlerinin aktarıldığı kısma geçilecektir.

²⁹⁵ İbn Râhûye, *el-Müsned*, II/391-392.

²⁹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXV/87.

²⁹⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXV/87-88.

²⁹⁸ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, II/517-518.

1.3.1.1. İshâk b. Râhûye Rivayeti

İshâk b. Râhûye Ümmü Eymen'den nakledilen bu hadisi, Ebû Yezîd el-Medenî > Sâlih b. Rüstem > Fazl b. Dükeyn kanalıyla nakletmektedir. Hadisin râvîleri aşağıda tanıtılacaktır.

- **Ebû Yezîd el-Medenî**

Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer (73/693) ve Ümmü Eymen gibi kimselerden hadis dinlemiş ve Basra ehline hadis rivayet etmiş bir muhaddistir.²⁹⁹ Hadis âlimlerine Ebû Yezîd hakkında sorulduğunda; Yahyâ b. Maîn sika olduğunu, Ebû Hâtim er-Râzî hadisinin yazılabileceğini ancak isminin tam olarak bilinmediğini, Mâlik b. Enes ve Ebû Zür'a er-Râzî ise bu râvîyi ismen tanımadıklarını söylemektedir.³⁰⁰ Buhârî ve Nesâî kitaplarında Ebû Yezîd'in rivayetlerine yer vermiştir.³⁰¹

- **Sâlih b. Rüstem el-Müzenî (152/769-70)**

Ebû Âmir künyesiyle tanınan Basralı hadis âlimidir İkrime el-Berberî (105/723), Bekir b. Abdullah (108/726), Hasan-ı Basrî (110/728), Sâbit el-Bünânî (127/744), Ebû Yezîd el-Medenî gibi birçok kimseden hadis tahsil etmiştir.³⁰² Ahmed b. Hanbel "sâlihu'l-hadis" olduğunu, Ebû Hâtim er-Râzî hadisin yazılabileceğini ancak kendisi ile delil getirilemeyeceğini³⁰³ söylemektedir. Bununla birlikte Sâlih b. Rüstem için Dârekutnî, "leyse bi'l-kaviy" ifadesini kullanmış³⁰⁴, Yahyâ b. Maîn ise zayıf bir râvî olduğunu söylemiştir.³⁰⁵ Buhârî, *es-Sahîh*'inde Sâlih

²⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV/409.

³⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX/458-459.

³⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV/410.

³⁰² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII/47-48.

³⁰³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/403.

³⁰⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII/49-50.

³⁰⁵ Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *ed-Du'afâ'ü'l-Kebîr*, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, I-IV, Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, c.II, s.203.

b. Rüstem'in rivayetlerini istiṣhad³⁰⁶ için kullanmış, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce de eserlerinde Sâlih'in rivayetlerine yer vermiştir.³⁰⁷

- **Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn (219/834)**

Emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs unvanıyla anılan Ebû Nuaym yaşadığı dönemin önde gelen hadis âlimlerindedir. Hadis rivayetindeki güvenilirliği ile tanınan Ebû Nuaym'ın ricâl ve ensâb ilmine dair geniş bilgisi olduğu da kaydedilmektedir.³⁰⁸ A'meş (148/765), Ebû Hanîfe (150/767), Şû'be b. Haccâc (160/776), Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne, Ebû Âmir Sâlih b. Rüstem gibi devrin önde gelen şahsiyetlerinin de içinde bulunduğu iki yüz üç âlimden hadis dinlemiştir. Buhârî, İshâk b. Râhûye gibi âlimler de kendisinden hadis rivayet etmiştir.³⁰⁹ Ebû Nuaym'ın birçok hadis âlimi tarafından hafız, mütkm, sika, sebt, hüccet³¹⁰ gibi ta'dîl lafızlarıyla nitelendiği görülmektedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel; sika ve sadûk olduğunu, hadiste hüccet kabul edildiğini ve rivayetlerinde çok az hata yaptığını ifade etmektedir.³¹¹

Yahyâ b. Maîn'e, Süfyân es-Sevrî'nin hadisleri hakkında sorulduğunda ismini zikrettiği beş güvenilir muhaddisten biri Ebû Nuaym'dır.³¹² İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta Ebû Nuaym'ın biyografisine yer vermiş³¹³, aynı şekilde İclî de *es-Sikât*'ta Ebû Nuaym'dan bahsetmiş ve onun sika bir muhaddis olduğunu söylemiştir.³¹⁴ Ayrıca Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı kitaplarında Ebû Nuaym'ın rivayetlerine yer vermiştir.³¹⁵

³⁰⁶ İstiṣhad: Bir hadisin başka bir isnadla gelen rivayetini zikretmek. (bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.143.)

³⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII/47.

³⁰⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I/273.

³⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII/197-202.

³¹⁰ Hüccet: Râvinin, rivâyeti delil sayılacak derecede güvenilirliğini ifade eder. Hüccet olduğu ifade edilen bir râvinin rivayeti başka bir destekleyiciye ihtiyaç duyulmaksızın delil kabul edilir.

(bkz. Mücteba Uğur, "Hüccet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c.XVIII, s.445-446.)

³¹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII/207-208.

³¹² İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII/273.

³¹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII/319.

³¹⁴ İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih, *Târîhu's-Sikât*, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, s.383.

³¹⁵ Abülğaffar Süleyman Bündâri, Seyyid Kisrevî Han, *Mevsûatü Ricâli'l-Kütübi't-Tis'a*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, c.III, s.239.

1.3.1.2. İbn Hacer el-Askalânî Rivayeti

İbn Hacer, *el-Metâlibü'l Âliye*'de hadisi İshâk b. Râhûye'den aynı senetle nakletmektedir. Senette geçen râvîler hakkında bilgi verildiği ve cerh-ta'dîl durumları açıklandığı için burada tekrar etmeye lüzum yoktur.

1.3.1.3. Taberânî Rivayeti

Taberânî'nin hadisi Ümmü Eymen'den iki farklı senetle rivayet ettiği görülmektedir. İlk olarak Ali b. Abdülazîz'den rivayet etmiştir. Hadisin bu senedindeki râvîler Ali b. Abdülazîz'e kadar İshâk b. Râhûye rivayeti ile aynı olduğu için burada tekrar edilmemiştir. Sadece Ali b. Abdülazîz tanıtılacaktır.

- **Ali b. Abdülazîz el-Begavî (286/899)**

Mekke'de ikamet eden muhaddis ve kıraat âlimidir. Affân b. Müslim (220/835), Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn gibi kimselerden hadis dinlemiş ayrıca Ebû Ubeyd'den kıraat ilmini öğrenmiştir. Taberânî'nin de kendisinden hadis rivayet ettiği kaydedilmektedir.³¹⁶ İbn Ebî Hâtim'e göre sadûk bir râvî kabul edilmektedir.³¹⁷ Zehebî de sadûk, hasenü'l-hadîs³¹⁸ bir muhaddis olduğunu ifade etmektedir. Dârekutnî ise onun için "sika-me'mûn" demiştir.³¹⁹

1.3.1.4. Taberânî Rivayeti

Taberânî hadisi ikinci olarak Dürrân b. Süfyân'dan rivayet etmiştir. Hadisin bu senedinde isnad Sâlih b. Rüstem'den sonra farklı bir tarikten devam etmektedir. Hadisin râvîleri aşağıda tanıtılacaktır.

- **Mutahhar b. Sevvâr**

³¹⁶ Zehebî, *Siyer*, XIII/348.

³¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, VI/196.

³¹⁸ Hasenü'l-Hadîs: Ta'dîlin dördüncü veya altıncı mertebesinde bulunan bir râvî için kullanılan lafızdır. (bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.112.)

³¹⁹ Zehebî, *Siyer*, XIII/348-349.

Ebû Bişr künyesiyle tanınan Mutahhar b. Sevvâr hakkında bir bilgiye rastlanamamıştır. Bununla birlikte Mizzî, Sâlih b. Rüstem'in öğrencileri içinde³²⁰ Ebû Kâmil el-Cehderî'nin de hocaları içinde³²¹ ismini zikretmektedir.

- **Füzayl b. Hüseyin el-Cehderî (237/851-52)**

Ebû Kâmil künyesiyle tanınan Basralı muhaddistir. Hammâd b. Seleme (167/784), Bişr b. Mufaddal (187/803), İsmâil b. Uleyye (193/809), Yahyâ el-Kattân (198/813), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Mutahhar b. Sevvâr gibi kimselerden hadis dinlemiştir.³²² Ahmed b. Hanbel akıllı, hadiste basiretli, bilgili ve mütkın bir râvî olduğunu; Ali b. Medînî, sika olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân da *es-Sikât*'ta Ebû Kâmil'i zikretmektedir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd Füzayl b. Hüseyin'den hadis rivayet etmiştir.³²³

- **Dürrân b. Süfyân (294/906-7)**

Basralıdır. Tam adı Ebû Bekr Muhammed b. Muâz b. Süfyân el-Anzî'dir. Halebî ve Dürrân lakaplarıyla tanınmaktadır. Amr b. Merzûk (224/839) ve Ebû Seleme et-Tebûzekî'den (223/838) hadis dinleyen Dürrân, Zehebî'ye göre sadûk bir muhaddistir.³²⁴ *Tehzîbü'l-Kemâl*'de biyografisine rastlanamamış, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'da ise Füzayl b. Hüseyin el-Cehderî'den hadis rivayet ettiği bilgisine ulaşılammıştır. Bununla birlikte Taberânî'nin kendisinden hadis rivayet ettiği nakledilmektedir. 110 yaşına kadar yaşadığı bilgisine de yer verilmiştir.³²⁵

Hadisin senesinde ismi geçen râvîlerin tanıtılmasından sonra isnadın sıhhati hakkında bilgi verilecektir.

İshâk b. Râhûye rivayetinin isnadı şahitleriyle birlikte hasendir.³²⁶ İbn Hacer'in de hadisi İshâk b. Râhûye'den naklettiği görülmektedir. Hadisin

³²⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII/48.

³²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII/270.

³²² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII/269-271.

³²³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII/290-291.

³²⁴ Zehebî, *Siyer*, XIII/536.

³²⁵ Zehebî, *Siyer*, XIII/536.

³²⁶ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, II/518.

râvîlerinden Ebû Yezîd el-Medenî ve Sâlih b. Rüstem bazı âlimler tarafından güvenilir kabul edilmiştir. Ancak her ikisinin de güvenilirlik bakımından daha alt bir mertebede olduğu ifade edilmektedir. Özellikle Sâlih b. Rüstem'in rivayetleri zayıfâ daha yakındır.³²⁷ Diğer ricâli ise sika muhaddislerden oluşmaktadır.

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de hadisi iki farklı senetle nakletmektedir. Senesinde Fazl b. Dükeyn bulunan hadisin isnadı hasendir.³²⁸ Ebû Yezîd el-Medenî ve Sâlih b. Rüstem hariç sika ve sadûk râvîlerden nakledilmektedir.

Heysemî (807/1405), *Mecmau'z-Zevâid*'de Ümmü Eymen'den nakledilen bu hadise yer verdikten sonra şöyle bir açıklama yapmıştır:³²⁹

“Taberânî, bu hadisi *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de rivayet etmiştir. İsnadında Ebû Nuaym ve Sâlih b. Rüstem gibi muhaddislerin ismi geçmektedir. Ebû Nuaym'dan kasıt, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn ise tüm râvîleri sikadır. Ancak Ebû Nuaym Dırâr b. Surad (229/843-44) ise, o zayıf bir râvîdir.”

Hadisin Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde nakledilen diğer senedindeki râvîlerden, Mutahhar b. Sevvâr'ın biyografisine ulaşamamıştır. Kalan ricâlinin ise Ebû Yezîd el-Medenî ve Sâlih b. Rüstem hariç sika ve sadûk muhaddislerden oluştuğu görülmektedir.

Ümmü Eymen hadisinin *el-Metâlibü'l-Âliye*'de muhakkik tarafından da tahrir edildiği görülmektedir. Muhakkik Sa'd b. Nasr ise Taberânî'de iki farklı tarikle nakledilen hadisin isnadının Sâlih b. Rüstem'in bu rivayetinde tek kalmasından dolayı leyyin olduğunu ifade etmektedir. Ancak hadis şâhitleriyle birlikte hasen li gayrihî seviyesine yükselmiştir. Sahâbî râvîsi Ebû Hüreyre ve Hz. Âişe olan hadisin ise hiç şüphesiz sahih kabul edildiğini ilave etmektedir.³³⁰

Hadisin isnadı hakkında bilgi verdikten sonra rivayetin metni ile ilgili de bazı hususları açıklamamız gerekmektedir.

³²⁷ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, II/518.

³²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX/280.

³²⁹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, II/28.

³³⁰ İbn Hacer, *el-Metâlib*, II/517-518

1.3.2. Rivayetin Metni

Hadisin isnadı hakkında bilgi verirken Ümmü Eymen, Hz.Âişe, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer gibi sahâbîler kanalıyla bu hadisin bize ulaştığını ifade etmiştik. Ümmü Eymen dışındaki diğer sahâbîlerden nakledilen hadisin metinleri incelendiğinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) “تَأُولِيْنِي الْخُمْرَةَ” emrine muhatap olan kişinin Hz. Âişe olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Ümmü Eymen'den nakledilen hadisin metninde ise lafız ve mana yönünden büyük farklılıklar olmasa da Rasûlullah'ın (s.a.v.) seslendiği ve emir verdiği kişinin Ümmü Eymen olduğu düşünülmektedir. Bu durumda iki ayrı kişiden bahsedilmesinin sebebi Rasûlullah'ın (s.a.v.) her ikisine de farklı zamanlarda “تَأُولِيْنِي الْخُمْرَةَ” şeklinde seslenmesinden kaynaklanmış olabilir.³³¹

Buna ek olarak, İshâk b. Râhûye rivayetinde “senin hayzın” hitabına muhatap olan kişinin Ümmü Eymen olduğu açık bir şekilde belirtilmemiştir. Taberânî'de nakledilen iki tarikten ikincisinde ise, muhatapın Ümmü Eymen olduğu açıktır. Fakat bu hadisin de isnadı güvenilir değildir. Buradaki karışıklığın sebebi Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî'nin bu hadisi Hz. Âişe'den nakletmiş olmasıdır. Bu kitaplardaki hadisin metinlerinde ise hayızlı olduğu söylenen kişi Hz. Âişe'dir. Dolayısıyla bu olay esnasında Ümmü Eymen'in gelmiş olması ve Ümmü Eymen'den nakledilen hadisteki gizli söyleyicinin Hz. Âişe olması muhtemeldir. Ancak Taberânî'nin naklettiği hadiste de tek kalması mümkün değildir. Bundan dolayı bu kıssanın birkaç kez gerçekleştiği söylenebilir. Ebû Hüreyre'den nakledilen ve seccade yerine elbisenin zikredildiği rivayet de bunu destekler.³³²

Hadiste geçen “الْخُمْرَةَ” kelimesi, İbnü'l-Esîr'in *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis*'inde “secde için baş hizasında yere serilen ve hurma çöpleri vb. bitkilerden örülmüş küçük hasır” şeklinde açıklanmaktadır.³³³

“الْخُمْرَةَ” kelimesinin anlamından sonra hadisin metnindeki lafız farklılıklarından da bahsetmemiz gerekmektedir. Sahâbî râvîsi Ümmü Eymen olan hadisin manaya fazla bir etkisi olmasa da lafzî açıdan birtakım farklılıklarla rivayet

³³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX/280.

³³² İbn Hacer, *el-Metâlib*, II/517.

³³³ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, II/77.

edildiği görülmektedir. Hadisin bazı tariklerinde “تَوَلَّيْنِي الْخُمْرَةَ” ifadesinden sonra “مَنْ” ilavesinin yer alması ve “يَدِكَ” kelimesinden önce “فِي” ve “بِ” harficerlerinin kullanılması bu lafız farklılıklarındandır. Ayrıca “إِنَّ حَيْضَتَكَ لَيْسَتْ فِي يَدِكَ” ifadesinin Taberânî'nin *el-Mu'cem*'inde diğer kaynaklardan farklı olarak “أَوْ بِيَدِكَ هُوَ” şeklinde nakledilmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir.

İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*'de bu hadisi “hayızlı kimsenin bedeninin temiz olması” başlığı altında nakletmektedir. Tirmizî'nin ise Hz. Âişe hadisini “hayızlı kadının mescitten bir şey alması” babında naklettiğini ifade etmiştik. Dolayısıyla bu hadiste hayızlı kadının ihtiyaç durumunda mescide girebileceğinden bahsedilmektedir. İslâm hukukçularının geneline göre bu durumdaki bir kadının mescit içerisinde uzun müddet kalması uygun görülmemiştir. Bununla birlikte bazı durumlarda mescide girmesine cevaz verilmiştir.³³⁴ Hz. Âişe'den ve diğer sahâbîlerden nakledilen hadis de bu cevaz hükmüne dayanak olan delillerdendir. Bu konu ile ilgili İslâm hukukçularının görüşlerinden kısaca bahsetmemiz faydalı olacaktır.

Hanefîler ve Mâlikîler ile günümüz İslâm hukukçularından Fahreddin Atar, Hamdi Döndüren ve Şevket Topal kadınların hayızlı iken mescide ve mescide bitişik bölüme girmelerinin kesin bir biçimde yasak olduğunu dile getirmişlerdir. Bu görüşlerine Kur'an-ı Kerîm'deki “*Ey iman edenler, sizler sarhoş iken ne söyledığınızı bilinceye kadar, yolcu olan müstesna olmak üzere, cünüp iken de gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın.*”³³⁵ âyetini dayanak göstermişlerdir. Sünnetten getirdikleri delil ise Hz. Âişe'den nakledilen “*Ben hayızlı ve cünüp kimseye mescidi helal kılmadım.*”³³⁶ hadisidir. Buna ek olarak bu görüş sahipleri birtakım zaruret hallerinde hayızlı kadının teyemmüm ile mescide girmesine veya gerekli bir eşyayı mescitten almasına cevaz vermişlerdir.³³⁷

³³⁴ Ahmet Yaman, “Adet Gören Kadının İbadeti”, *Mehir*, 1998, sy.2, s.10.

³³⁵ en-Nisâ 4/43.

³³⁶ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 86; İbn Mâce, “Tahâret”, 126.

³³⁷ Ali Yüksek, “İslam Fıkıhına Göre Kadınların Âdet ve Lohusalık Günlerinde Mescitlere Giriş Sorunu”, *OMÜİF Dergisi*, 2016, sy.41, s. 84-86.

Mescitte uzun müddet kalmakla ilgili olumsuz hükmün yanı sıra açlık-susuzluk, soğuk, hırsızlık, hayvan saldırısı gibi tehlikelerden güvende olmak için bu durumdaki bir kadının mescide girebileceği ifade edilmektedir. Bu hükmün temelinde ise hayızlı kadının mescitten seccade alması ile ilgili Hz. Âişe'den nakledilen hadis yer almaktadır.³³⁸ Şâfiîler de bu hadisten hareketle hayızlı kadının ihtiyaç halinde mescide girebileceğini belirtmektedir.³³⁹

Ümmü Eymen'den nakledilen bir diğer hadis, yanlışlıkla bevlin içilmesi hakkındadır.

1.4. Yanlışlıkla Bevlin İçilmesi ile İlgili Hadis

Ümmü Eymen'den nakledilen hadisin metni Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde şu şekilde geçmektedir:

"حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ التُّسْتَرِي، ثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ، حَدَّثَنِي أَبُو مَالِكٍ النَّخَعِيُّ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ نُبَيْحِ الْعَنْزِيِّ، عَنْ أُمِّ أَيْمَنَ، قَالَتْ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ اللَّيْلِ إِلَى فَحَّارَةٍ فِي جَانِبِ الْبَيْتِ، فَبَالَ فِيهَا فَقُمْتُ مِنَ اللَّيْلِ، وَأَنَا عَطْشَانَةٌ فَشَرِبْتُ مَا فِيهَا، وَأَنَا لَا أَشْعُرُ، فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّبِيُّ قَالَ: " يَا أُمَّ أَيْمَنَ، قَوْمِي فَأَهْرَيْعِي مَا فِي تِلْكَ الْفَحَّارَةِ " قُلْتُ: قَدْ وَاللَّهِ شَرِبْتُ مَا فِيهَا. قَالَتْ: فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِدُهُ، ثُمَّ قَالَ: " أَمَا إِنَّكَ لَا تَتَّجِعِينَ بَطْنُكَ أَبَدًا"³⁴⁰

Hüseyin b. İshâk et-Tüsterî bize nakletti, Osman b. Ebî Şeybe bize nakletti, Şebâbe b. Sevvâr bize nakletti, Ebû Mâlik en-Nehaî, Esved b. Kays'tan, o da Nübeyh el-Anezî'den naklettiğine göre Ümmü Eymen şöyle demiştir:

"*Rasûlullah (s.a.v.) gece kalkıp evin köşesindeki bir kaba bevl etmişti. Ben gece kalktım ve susamıştım. O kabın içindekini fark etmeden içtim. Sabah olduğunda Nebî (s.a.v.) "Ey Ümmü Eymen, kalk ve şu kabın içindekini dök." buyurdu. "Allah'a*

³³⁸ Yaman, "Adet Gören Kadının İbadeti", s.10.

³³⁹ Yüksek, "İslam Fıkıhına Göre Kadınların Âdet ve Lohusalık Günlerinde Mescitlere Giriş Sorunu", s.87-88.

³⁴⁰ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/89-90.

(c.c.) yemin olsun ki, onun içindekini içtim” dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) dışleri görünecek şekilde güldü ve “Bundan sonra karnın asla ağrımaz.” buyurdu.”

Hadisin Ümmü Eymen dışında Ümeyme binti Rukayka isimli sahâbîden de rivayetine rastlanılmaktadır. Ümeyme’den nakledilen hadis Kütüb-i Tis’a içerisinde sadece Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin *es-Sünen*’lerinde nakledilmektedir. Bununla birlikte bu kitaplardaki hadisin metni çok daha kısadır ve yanlışlıkla bevlin içilmesinden bahsedilmemektedir.

Ebû Dâvûd, *es-Sünen*’inde “Kişinin geceleyin bir kaba bevl etmesi, sonra onu yanına koyması” babında bu hadisi şöyle nakletmektedir:

" حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى، حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ حُكَيْمَةَ بِنْتِ أُمِّمَةَ بِنْتِ رُقَيْيَةَ، عَنْ أُمِّهَا، أَنَّهَا قَالَتْ: "كَانَ لِلنَّبِيِّ قَدَحٌ مِنْ عِيدَانٍ تَحْتَ سَرِيرِهِ يَبُولُ فِيهِ بِاللَّيْلِ"³⁴¹

Muhammed b. İsa bize nakletti, Haccâc (b. Muhammed), İbn Cüreyc’den, o da Hükeyme binti Ümeyme binti Rukayka’dan naklettiğine göre annesi (Ümeyme) şöyle demiştir:

“Nebî’nin (s.a.v.) yatağının altında hurma ağacından yapılmış bir kap vardı. Geceleyin ona bevl ederdi.”

Nesâî’nin *es-Sünen*’inde de aynı hadis “Bir kaba bevl etme” bâbında nakledilmektedir.³⁴²

Kütüb-i Tis’a dışında kaynaklarda ise İbn Ebî Âsım’ın *el-Ahâd ve’l-Mesânî*’sinde bu hadisin daha uzun versiyonu yine Ümeyme binti Rukayka’dan nakledilmektedir. Ancak burada bevlî içenin Ümmü Habîbe’nin hizmetçisi olan Bereke olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu hadis *el-Ahâd ve’l-Mesânî*’de şu şekilde nakledilmektedir:

³⁴¹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 13.

³⁴² Nesâî, “Tahâret”, 28.

"حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ الْعَطَّارُ، ثنا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرْتَنِي حُكَيْمَةُ بِنْتُ أُمِّمَةَ، عَنْ أُمِّهَا، أَنَّ النَّبِيَّ " كَانَ لَهُ قَدْحٌ مِنْ عِيدَانٍ يَبُولُ فِيهِ، ثُمَّ يُوضَعُ تَحْتَ سَرِيرِهِ، فَجَاءَتْ امْرَأَةٌ، يُقَالُ لَهَا: بَرَكَةٌ، جَاءَتْ مَعَ أُمِّ حَبِيبَةَ مِنَ الْحَبَشَةِ، فَشَرِبَتْهُ، فَطَلَبَهُ النَّبِيُّ فَقَالُوا: شَرِبْتَهُ بَرَكَةٌ، فَسَأَلَهَا، فَقَالَتْ: شَرِبْتُهُ، فَقَالَ: لَقَدْ اخْتَضَرْتَنِي مِنَ النَّارِ بِحِضَارٍ، أَوْ قَالَ: جُنَّةٍ أَوْ... "، هَذَا مَعْنَاهُ" ³⁴³

Ali b. Meymûn el-Attâr bize nakletti, Haccâc b. Muhammed'in, İbn Cüreyc'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: Hükeyme binti Ümeyme annesinden bana şöyle (bir hadise) nakletti:

"Nebî'nin (s.a.v.) hurma ağacından yapılan bir kabı vardı. Ona bevl eder, sonra yatağının altına koyardı. Kendisine Bereke denen ve Ümmü Habîbe ile birlikte Habeşistan'dan gelen bir kadın onu (bevli) içti. Nebî (s.a.v.) onu (kabı) isteyince "Bereke onu içti." dediler. Bunun üzerine (Rasûlullah) (s.a.v.) ona (Bereke'ye) sordu. O da "İçtim." dedi. Rasûlullah şöyle buyurdu: "Büyük ölçüde kendisini ateşten korudu." veya delilikten veyahut da bu manaya gelen bir şeyden kendisini korudu buyurdu."

Ümmü Eymen ve Ümeyme hadisinin aktarılmasından sonra rivayetin senedi ve ricâli ile ilgili de bilgi vermemiz gerekmektedir.

1.4.1. Rivayetin Senedi ve Ricâli

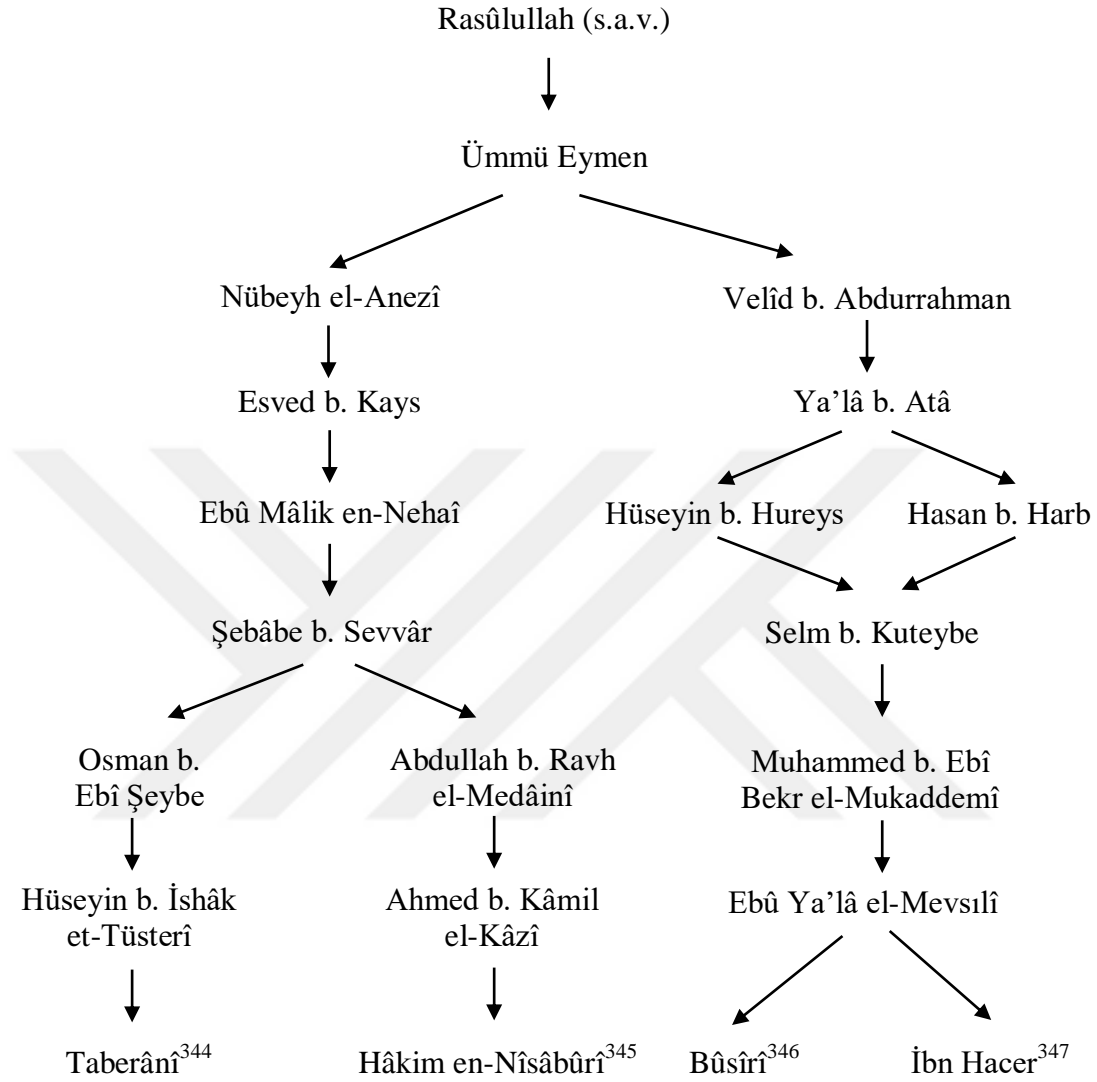
Taberânî'nin *el-Mu'cem*'inde Ümmü Eymen'den nakledilen bevl hadisi ile bu hadisin Kütüb-i Tis'a içerisinde ve *el-Ahâd ve'l-Mesânî*'de Ümeyme'den nakledilen şâhitleri zikredilmiştir. Ümmü Eymen rivayetinin ve nakledildiği kadarıyla Ümeyme rivayetinin yer aldığı kaynakları müellifinin vefat tarihine göre şu şekilde sıralamamız mümkündür:

³⁴³ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd*, VI/121.

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî Râvîsi
• Sünen-i Ebû Dâvûd	1	Ümeyme
• el-Ahâd ve'l-Mesânî li İbn Ebî Âsım	1	Ümeyme
• Sünen-i Nesâî	1	Ümeyme
• el-Mu'cemu'l-Kebîr li't-Taberânî	1	Ümmü Eymen
• el-Müstedrek ale's-Sahîhayn li Hâkim en-Nîsâbü'rî	1	Ümmü Eymen
• İthâfû'l-Hıyere li'l-Bûsîrî	1	Ümmü Eymen
• el-Metâlibü'l-Âliye li İbn Hacer	1	Ümmü Eymen

Ümmü Eymen'den nakledilen bevl hadisi bazı kaynaklarda Ümmü Eymen > Velîd b. Abdurrahman, bazılarında ise Ümmü Eymen > Nübeyh el-Anezî kanalıyla bize ulaşmaktadır. Bu iki râvîden sonra farklı kollara ayrılan hadisin dört tarikinin olduğu görülmektedir.

Ümmü Eymen hadisinin bütün tarikleri aşağıda tabloda gösterilmiştir:

Hadisin tariklerinin zikredilmesinden sonra isnatta ismi geçen her bir râvî kısaca tanıtılacak ve râvînin güvenilirliği hakkında bilgi verilecektir.

1.4.1.1. Taberânî Rivayeti

Taberânî bevlîni içilmesi ile ilgili bu hadisi Hasan b. İshâk'tan rivayet etmiştir. Hasan b. İshâk ve diğer râvîler senedin sonundan başına doğru sırasıyla tanıtılacaktır.

³⁴⁴ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/89-90.

³⁴⁵ Hâkim, *el-Müstedrek*, c.IV, s.70-71.

³⁴⁶ Bûsîrî, *İthâf*, IX/119.

³⁴⁷ İbn Hacer, *el-Metâlib*, XV/581-584.

- **Nübeyh b. Abdullah el-Anezî**

Kûfeli muhaddislerdendir. Künyesi Ebû Amr'dır.³⁴⁸ Rasûlullah'tan (s.a.v.) en çok hadis rivayet eden yedi sahâbî arasında zikredilen Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî ve Câbir b. Abdullah'tan (78/697) hadis dinlemiştir.³⁴⁹ Tehzîbü'l Kemâl'de hadis dinlediği kimseler arasında Ümmü Eymen'in ismine rastlanamamıştır. Ayrıca Nübeyh el-Anezî'nin Ümmü Eymen ile karşılaşmadığını dolayısıyla ondan hadis rivayet etmesinin mümkün olmadığını ifade edenler de olmuştur.³⁵⁰ Bu durum Ümmü Eymen'in vefat tarihindeki ihtilaftan kaynaklanmaktadır.³⁵¹ İleride bu konu hakkında daha detaylı bilgi verilecektir.

Ebû Zür'a er-Râzî'ye Nübeyh el-Anezî hakkında sorulduğunda onun sika bir muhaddis olduğunu ifade etmiştir.³⁵² İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta Nübeyh'in ismini zikretmiştir.³⁵³ İclî de Nübeyh'i tabiûn neslinden sika bir muhaddis olarak tanıtmaktadır.³⁵⁴ Ali b. Medîne ise Esved b. Kays'ın kendilerinden hadis rivayet ettiği meçhul kimseler arasında Nübeyh el-Anezî'yi kaydetmektedir. Ayrıca Tirmizî (279/892), İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim en-Nîsâbûrî rivayet ettiği hadisi sahih kabul etmiştir.³⁵⁵ Kütüb-i Sitte müelliflerinden Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî kitaplarında Nübeyh el-Anezî'nin rivayetlerine yer vermiştir.

- **Esved b. Kays**

Kûfeli muhaddislerdendir. Künyesi Ebû Kays'tır.³⁵⁶ Cündeb b. Abdullah, Sa'lebe b. Abbâd ve Nübeyh el-Anezî'den hadis dinlemiştir. Şu'be b. Haccâc (160/776), Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne kendisinden hadis rivayet eden kimseler arasında zikredilmektedir.³⁵⁷ Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre

³⁴⁸ Buhârî, *et-Târîh*, VIII/132-133; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/484.

³⁴⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX/314.

³⁵⁰ İbn Hacer, *Telhîs*, I/46.

³⁵¹ İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed, *el-Bedrî'l-Münîr fî Tahrîci Ehâdisi's-Şerhi'l-Kebîr*, thk. Mustafa Ebü'l-Gayt-Abdullah b. Süleyman-Yâsir b. Kemal, I-IX, Dârul-Hicre, Riyad, 2004, c.I, s.483.

³⁵² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/508.

³⁵³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/484.

³⁵⁴ İclî, *Târîhu's-Sikât*, s.448.

³⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, X/417.

³⁵⁶ Buhârî, *et-Târîh*, I/448; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV/32.

³⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III/229.

Esved sika bir muhaddistir.³⁵⁸ İclî, sika ve hasenü'l-hadis olduğunu söylemiştir.³⁵⁹ İbn Hibbân da *es-Sikât*'ta Esved b. Kays'ın adını zikretmektedir.³⁶⁰ Ali b. Medîni ise on meçhul râvîden hadis rivayet ettiğini ifade etmektedir.³⁶¹ Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı kitaplarında Esved b. Kays'ın rivayetlerine yer vermiştir.

- **Ebû Mâlik en-Nehâî**

İsmi Abdülmelik b. Hüseyin'dir. Ya'la b. Ata ve Esved b. Kays gibi birçok kimseden hadis dinlemiştir.³⁶² Ebû Mâlik en-Nehâî hadis âlimleri tarafından zayıf bir râvî olarak kabul edilmiştir. Nitekim Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zür'a er-Râzî kendisi için zaîfü'l-hadis, Yahyâ b. Maîn "leyse bi-şey", Buhârî "leyse bi'l-kaviyy indehüm"³⁶³ ifadesini kullanmıştır.³⁶⁴ Ebû Dâvûd da Ebû Mâlik'in zayıf bir râvî olduğunu söylemiştir. Nesâî ise sika olmadığını ve hadisin yazılamayacağını söylemektedir.³⁶⁵ İbn Hibbân, rivayetleri tenkit edilen râvîler üzerine yazdığı *Kitâbü'l-Mecruhîn* adlı eserinde³⁶⁶; Ukaylî de (322/934) aynı şekilde *ed-Du'afâ'ü'l-Kebîr*'de³⁶⁷ Ebû Mâlik en-Nehâî'yi zikretmektedir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden sadece İbn Mâce, Ebû Mâlik'in rivayetlerine yer vermiştir.³⁶⁸

- **Şebâbe b. Sevvâr el-Fezârî (204/819-20)**

Künyesi Ebû Amr'dır. El-Medâinî nisbesiyle de tanınmaktadır. Aslen Horasanlıdır. Şu'be b. Haccâc ve Leys b. Sa'd'dan hadis dinlemiştir.³⁶⁹ Bununla birlikte *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Ebû Mâlik en-Nehâî'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. Ali b. Medîni ve Yahyâ b. Maîn sika olduğunu, Ebû Hâtim er-Râzî ise

³⁵⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II/292.

³⁵⁹ İclî, *Târîhu's-Sikât*, s.67.

³⁶⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV/32.

³⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, I/341.

³⁶² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV/247-248.

³⁶³ Leyse bi'l-Kaviyy İndehüm: Kuvvetli değil anlamında cerh lafızlarından birisidir. Buhârî söz konusu lafzı "Münekkitlere göre kuvvetli değildir." şeklinde kullanmış ve onlara atıfta bulunmuştur. Bu bağlamda Buhârî bu lafzı ilk kullananlardandır. (bkz. Mustafa Taş, *Buhârî'nin Cerh-Ta'dîl Metodu*, Doktora Tezi, RTEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2016, s.250-251.)

³⁶⁴ Buhârî, *et-Târîh*, V/411

³⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII/219.

³⁶⁶ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecruhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed, I-III, Dâru'l-Va'y, Halep, 1975-1976, c.II, s.134.

³⁶⁷ Ukaylî, *ed-Du'afâ'*, III/22-23.

³⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV/249.

³⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII/343-344.

sadûk olduğunu, hadisinin yazılabileceğini fakat kendisiyle delil getirilemeyeceğini ifade etmektedir.³⁷⁰ İclî, sika olduğunu ancak ircâ görüşüne sahip olduğunu söylemiştir.³⁷¹ İbn Hibbân da Şebâbe b. Sevvâr'ı sika râvîler üzerine yazdığı eserinde zikretmiş ve onun için müstakîmü'l-hadîs ifadesini kullanmıştır.³⁷² Ahmed b. Hanbel, ircâ görüşünden dolayı hadisini yazmadığını ifade etmiştir. Zehebî de hafız, imam, hüccet olmakla birlikte Mürcie'den olduğunu söylemektedir.³⁷³ Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı eserlerinde Şebâbe'nin rivayetlerine yer vermiştir.

- **Osman b. Ebî Şeybe (239/853)**

İbn Ebî Şeybe künyesiyle meşhur olan hadis âlimidir. Kûfelidir. Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (235/849) ve Kâsım b. Ebî Şeybe ile kardeş olduğu ve Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'den daha büyük olduğu ifade edilmektedir. Abdullah b. Mübârek (181/797), Bîşr b. Mufaddal, İsmâil b. Uleyye, Vekî' b. Cerrâh, Süfyân b. Uyeyne, Şebâbe b. Sevvâr da dâhil birçok muhaddisten hadis dinlemiştir.³⁷⁴ Yahyâ b. Maîn'e göre sika bir muhaddistir. Ahmed b. Hanbel de kendisinden ancak hayırlı olanı işittiğini ifade etmektedir.³⁷⁵ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin kitaplarında rivayetlerine yer verilmektedir.

- **Hüseyin b. İshâk b. İbrahim et-Tüsterî (290/902-3)**

Hişâm b. Ammâr (245/859), Saîd b. Mansûr (227/842) ve Yahyâ el-Himmânî'den (228/842-43) hadis dinlediği nakledilmektedir.³⁷⁶ Ayrıca Osman b. Ebî Şeybe'den hadis rivayet edenler arasındadır.³⁷⁷ Taberânî, Hüseyin b. İshâk'tan hadis rivayet etmiştir. Zehebî, hâfız olduğunu ve hadis rivayeti için çokça seyahat ettiğini ifade etmiştir.³⁷⁸

³⁷⁰ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, IV/392.

³⁷¹ İclî, *Târîhu's-Sikât*, s.214.

³⁷² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII/312.

³⁷³ Zehebî, *Siyer*, IX/513-514.

³⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX/478-479.

³⁷⁵ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II/24-25.

³⁷⁶ Zehebî, *Siyer*, XIV/57.

³⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX/480.

³⁷⁸ Zehebî, *Siyer*, XIV/57.

1.4.1.2. Hâkim en-Nîsâbûrî Rivayeti

Hâkim en-Nîsâbûrî hadisi Şebâbe b. Sevvâr'a kadar Taberânî ile aynı senetle nakletmiştir. Senedin devamında ismi geçen Abdullah b. Ravh ve Ahmed b. Kâmil ise kısaca tanıtılacaktır.

- **Abdullah b. Ravh el-Medâinî (277/890-91)**

Künyesi Ebû Muhammed'dir. Yezîd b. Hârûn (206/821) ve Şebâbe b. Sevvâr gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir. Abdullah b. Ravh el-Medâinî için Dârekutnî "leyse bihî be's³⁷⁹", Zehebî şeyh ve sika ifadelerini kullanmıştır.³⁸⁰ İbn Hibbân da *es-Sikât*'ta Abdullah b. Ravh'ı zikretmektedir.³⁸¹

- **Ahmed b. Kâmil el-Kâzî (350/961-62)**

Müfessir Taberî'nin (310/923) öğrencisidir. Muhammed b. Mesleme el-Vasîtî, Muhammed b. Sa'd el-Affî, Abdullah b. Ravh el-Medâinî'den hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Dârekutnî ve Hâkim en Nîsâbûrî ise ondan hadis rivayet etmiştir. Hatîb el-Bağdâdî; fıkıh, nahiv, tarih ve ulûmü'l-Kur'an'a dair malûmat sahibi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu ilimlere ilişkin kitaplar tasnif ettiği de kaydedilmektedir. Dârekutnî, Ahmed b. Kâmil'in hadis rivayetinde mütesâhil³⁸² olduğunu ve kitabında yazmayanı hafızasından rivayet ettiğini söylemiştir.³⁸³

1.4.1.3. Bûsîrî Rivayeti

Bûsîrî ve hocası İbn Hacer'in hadisi Ebû Ya'lâ'dan (307/919) rivayet ettiği görülmektedir. Ancak bu hadise Ebû Ya'lâ'nın kitabında rastlanamamıştır. Hadisin bu senedi Ümmü Eymen'den sonra tamamen farklı bir senetle nakledilmektedir. Senedin müntehâsından ibtidâsına doğru ismi geçen râvîler aşağıda sırasıyla tanıtılacaktır.

³⁷⁹ Leyse bihî Be's: "Zararı yok" anlamındadır. Râvinin tam olarak zabt sahibi olmadığını ifade eder. (bkz. Aşikkutlu, "Cerh ve Ta'dîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.VII, s.394-401.)

³⁸⁰ Zehebî, *Siyer*, XIII/5.

³⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII/366.

³⁸² Mütesâhil: Ravileri cerh-ta'dîl etmede gevşek davranan âlim. (bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.231.)

³⁸³ Zehebî, *Siyer*, XV/544-545.

- **Velîd b. Abdurrahman el-Cüraşî**

Şam'da ikamet ettiği ve Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî'den (80/699-700) hadis rivayet ettiği bilinmektedir.³⁸⁴ Bununla birlikte *Tehzîbü'l-Kemâl*'de hadis rivayet ettiği kimseler arasında Ümmü Eymen'in ismi zikredilmemiştir. Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râzî sika bir muhaddis olduğunu söylemiş,³⁸⁵ İbn Hibbân ise *es-Sikât*'ta Velid'in ismini zikretmiştir.³⁸⁶ Buhârî hariç Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı kitaplarında Velîd b. Abdurrahman'ın rivayetlerine yer vermiştir.

- **Ya'lâ b. Atâ el-Âmirî (120/737-38)**

Taiflidir. Vâsıt'ta ikamet ettiği ve orada vefat ettiği kaydedilmektedir.³⁸⁷ Câbir b. Yezîd el-Esved, Velîd b. Abdurrahman ve babası Atâ el-Âmirî'den hadis rivayet etmiştir. Şu'be b. Haccâc ve Süfyân es-Sevrî ise kendisinden hadis rivayet edenlerdendir.³⁸⁸ Yahyâ b. Maîn "sika", Ebû Hâtim er-Râzî sâlihu'l-hadîs olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ise Ya'lâ'dan övgüyle bahsetmiştir.³⁸⁹ İbn Hibbân da *es-Sikât*'ta Ya'lâ b. Atâ'nın ismini zikretmiştir.³⁹⁰ Buhârî hariç Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı eserlerinde Ya'lâ b. Atâ'nın rivayetlerine yer vermiştir.

- **Hüseyn b. Hureys el-Huzâî (244/858-59)**

Künyesi Ebû Ammâr'dır. İmrân b. Husayn'ın âzatlî kölesidir. Abdullah b. Mübârek, İsmâil b. Uleyye ve Vekî' b. Cerrâh, Süfyân b. Uyeyne gibi birçok muhaddisten hadis dinlemiştir.³⁹¹ Ancak *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Ya'lâ b. Atâ el-Âmirî'den hadis rivayet ettiği bilgisine ulaşılammıştır. Nesâî, sika olduğunu söylemiş,³⁹² İbn Hibbân da *es-Sikât*'ta Hüseyn b. Hureys'in ismini zikretmiştir.³⁹³

³⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/42.

³⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/43.

³⁸⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII/552.

³⁸⁷ Buhârî, *et-Târîh*, VIII/415.

³⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/393-394.

³⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX/302.

³⁹⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII/652.

³⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI/359-360.

³⁹² İbn Hacer, *Tehzîb*, II/333-334.

³⁹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII/187.

Zehebî'nin İbn Hureys'i imam, hafız, hüccet lafızlarıyla tanıttığı görülmektedir. İbn Mâce hariç Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı Hüseyin b. Hureys'den hadis rivayet etmiştir.³⁹⁴

- **Selm b. Kuteybe (200/815-16)**

Künyesi Ebû Kuteybe olan Horasanlı muhaddistir. Basra'da ikamet etmiştir.³⁹⁵ Şu'be b. Haccâc ve Mâlik b. Enes'ten hadis rivayet etmiştir.³⁹⁶ Bununla birlikte *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Hüseyin b. Hureys'ten hadis rivayet ettiğine dair bir bilgi mevcut değildir. Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtım er-Râzî, Selm b. Kuteybe'nin rivayetinde bir sakınca olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Ebû Hâtım, hatasının çok olduğunu ancak hadisin yazılabileceğini ilave etmiştir.³⁹⁷ Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Dâvûd, Dârekutnî ve İbn Hibbân'a göre sika bir muhaddistir.³⁹⁸ *Sahîh-i Müslim* hariç Kütüb-i Sitte'nin tamamında Selm b. Kuteybe'nin rivayetleri yer almaktadır.

- **Muhammed b. Ebî Bekir el-Mukaddemî (234/848-49)**

Künyesi Ebû Abdullah, memleketi Basra'dır. Bişr b. Mufaddal, İsmâil b. Uleyye, Yahyâ el-Kattân ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, hadis rivayet ettiği kimselerdendir.³⁹⁹ Ancak *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Selm b. Kuteybe'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. Ebû Hâtım er-Râzî tarafından sâlihu'l-hadîs mahallühü's-sıdk,⁴⁰⁰ Ebû Zür'a er-Râzî tarafından da sika lafızlarıyla nitelenmiştir.⁴⁰¹ Yahyâ b. Maîn ve Zehebî de Muhammed b. Ebî Bekir'i sika kabul eden âlimlerdendir. Buhârî ve Müslim *es-Sahîh*'lerinde Muhammed b. Ebî Bekir'den hadis rivayet etmiştir.⁴⁰²

³⁹⁴ Zehebî, *Siyer*, XI/400.

³⁹⁵ Buhârî, *et-Târîh*, IV/159.

³⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI/232-234.

³⁹⁷ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/266.

³⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV/133.

³⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV/534-535.

⁴⁰⁰ Mahallühü's-Sıdk: "Kendisine sâdik denebilir" anlamında kullanılan ta'dîl lafızlarından birisidir. (bkz. Âşikkutlu, "Cerh ve Ta'dîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.VII, s.394-401.)

⁴⁰¹ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII/213.

⁴⁰² Zehebî, *Siyer*, X/660-661.

- **Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (307/919)**

El-Müsned ve *el-Mu'cem* müellifi Musullu muhaddistir. Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî, Ebû Hayseme (234/849), Osman b. Ebî Şeybe, Muhammed b. Ebî Bekir el-Mukaddemî gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir. İbn Hibbân, Dârekutnî, Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebü'l-Kâsım İbn Mende (470/1078) ve Zehebî tarafından güvenilir bir muhaddis olarak kabul edilmiştir.⁴⁰³

1.4.1.4. İbn Hacer el-Askalânî Rivayeti

İbn Hacer hadisi öğrencisi Bûsîrî'de de belirttiğimiz üzere Ebû Ya'lâ'dan rivayet etmiştir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi bu hadise onun herhangi bir kitabında rastlanamamıştır. Bu durumun sebebi hadisin Ebû Ya'lâ'nın günümüze ulaşamamış eserlerinden birisinde nakledilmiş olması, İbn Hacer ve Bûsîrî'nin hadisi o kitaptan rivayet etmesi olabilir. İbn Hacer rivâyeti ile Bûsîrî rivâyetinin senetleri incelendiğinde ise tek farkın Ya'lâ b. Atâ ve Selm b. Kuteybe arasındaki râvîler olduğu görülmektedir. Bûsîrî rivayetinde Hüseyin b. Hureys, İbn Hacer rivayetinde ise Hasan b. Harb'ın senette ismi zikredilmektedir. Burada Bûsîrî rivayetinden farklı olarak Hasan b. Harb el-Masîsa'nın tanıtılmasıyla yetinilecektir.

- **Hasan b. Abdulah b. el-Masîsa**

Kûfeli olduğu ancak Misis şehrinde ikamet ettiği ifade edilmektedir. Kaynaklarda bu muhaddis hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte İbn Ebî Hâtim *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'de biyografisine yer vermiş ve Amr b. Atiyye, Abbâd b. Avvâm gibi muhaddislerden hadis rivayet ettiğini, babası Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre sadûk bir muhaddis olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁴ Ya'lâ b. Atâ'dan hadis dinlediği, Selm b. Kuteybe'nin de kendisinden hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. Ayrıca *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Ya'lâ b. Atâ ve Selm b. Kuteybe'nin biyografileri içerisinde de ismi zikredilmemektedir.

⁴⁰³ Zehebî, *Siyer*, XIV/174-179.

⁴⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III/23.

Ümmü Eymen'den nakledilen bevl hadisinin râvîlerinin tanıtılmasından sonra isnadın sıhhati hakkında bilgi verilecektir.

El-Mu'cemü'l-Kebîr'de nakledilen hadisin isnadı zayıftır.⁴⁰⁵ Çünkü hadisin bu isnadında yer alan râvîlerden Ebû Mâlik en-Nehâî zayıf bir râvî kabul edilmektedir.⁴⁰⁶ Ayrıca, Nübeyh el-Anezî'nin Ümmü Eymen'le karşılaşmadığı ifade edilmektedir.⁴⁰⁷ Bu durum daha önce de ifade ettiğimiz gibi Ümmü Eymen'in vefat tarihi ile ilgili ihtilaftan kaynaklanmaktadır. Ümmü Eymen'in Rasûlullah'tan (s.a.v.) beş ay sonra veya Hz. Osman (35/656) döneminde vefat ettiği nakledilmektedir. Şayet Rasûlullah'tan (s.a.v.) beş ay sonra vefat ettiği doğru kabul edilirse Nübeyh el-Anezî, Ümmü Eymen'le karşılaşmamıştır.⁴⁰⁸ Dolayısıyla ondan hadis rivayet etmemiştir.

El-Müstedrek'te nakledilen hadis de isnadında Ebû Mâlik en-Nehâî bulunmasından dolayı zayıf kabul edilmiştir.⁴⁰⁹ Bûsîrî, *İthâfu'l-Hıyere*'de hadisi sika râvîlerden nakletmiş fakat isnadının sıhhati hakkında bir değerlendirmede bulunmamıştır. İbn Hacer de *el-Metâlibü'l-Âliye*'de bu hadisi sika ve sadûk râvîlerden nakletmiştir. Ayrıca bu hadis *el-Metâlibü'l-Âliye*'de muhakkik tarafından tahrir edilmiş ve hadis hakkında özetle şu bilgilere yer verilmiştir:⁴¹⁰

“İbn Hacer bu hadisi Ebû Yâlâ el-Mevsîlî'den nakletmiştir. Ancak onun kitabında bu rivayet bulunmamıştır. Bûsîrî, Taberânî, Ebû Nuaym el-İsfehânî, Hâkim en-Nîsâbûrî de bu hadisi nakletmiştir. Hadisin Ümeyme binti Rukayka'dan nakledilen bir de şâhidi vardır. Bu hadisin râvîleri Hükeyme binti Ümeyme hariç sika değildir. Hükeyme ise meçhuldür. Netice olarak Ümeyme ve Ümmü Eymen tarikinin birleşmesiyle hadis, hasen li gayrihî mertebesine yükselir.”

⁴⁰⁵ San'ânî, Hasan b. Ahmed er-Rubâî, *Fethu'l-Gaffâr*, thk. Ali b. Muhammed el-İmrân, I-IV, Dâru Âlemi'l-Fevâid, Mekke, h.1427, c.I, s.54-55.

⁴⁰⁶ Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, VIII/271; Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, *el-İlelü'l-Vârîde fi'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah es-Selefi, I-XV, Dâru İbnü'l-Cevzî, ed-Dammâm, h.1427, c.XV, s.415.

⁴⁰⁷ İbn Hacer, *Telhîs*, I/46.

⁴⁰⁸ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-Münîr*, I/483-484.

⁴⁰⁹ San'ânî, *Fethu'l-Gaffâr*, I/54-55.

⁴¹⁰ İbn Hacer, *el-Metâlib*, XV/581-584.

Ümmü Eymen hadisinin isnadı ile ilgili değerlendirmelere yer verdikten sonra rivayetin metni hakkında da bilgi verilecektir.

1.4.2. Rivayetin Metni

Yanlışlıkla bevlın içilmesi ile ilgili hadisin Ümmü Eymen ve Ümeyme binti Rukayka olmak üzere iki farklı sahâbîden nakledildiğini ifade etmiştik. Bu iki hadisin iki ayrı olay mı yoksa tek bir olay mı olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir.⁴¹¹ Bazı kaynaklarda iki hadiste de tek bir Bereke'den bahsedildiği ve bevli içenin Bereke el-Habeşiyye⁴¹² olduğu⁴¹³ ifade edilmiştir. Bazılarına göre ise yanlışlıkla bevlın içildiği iki ayrı olaydan bahsedilmektedir.⁴¹⁴

Ümmü Eymen hadisinde bevli içen kendisi iken Ümeyme hadisinde bevli içen Bereke el-Habeşiyye'dir. Her ikisinin de ismi Bereke olduğu için karışıklık olmuştur.⁴¹⁵ Ayrıca İbnü's-Seken (353/964), Bereke el-Habeşiyye'nin Ümmü Eymen şeklinde künyelendiğini iddia etmiş böylece isim benzerliğinin yanında künye benzerliği de söz konusu olmuştur.⁴¹⁶ İbn Dihye el-Kelbî (633/1235) bu olayın iki farklı kadının başına geldiğini doğrulamıştır.⁴¹⁷ İbn Hacer de "Ümmü Eymen ve Ümeyme hadisinde iki farklı olaydan bahsedilmiş olabilir." demiştir.⁴¹⁸

Ümmü Eymen hadisine gelecek olursak rivayetin metinleri incelendiğinde anlam yönünden bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte metinler arasında birtakım lafız farklılıkları bulunmaktadır. Mesela "فَأَهْرَيْقِي مَا فِي تَلْكَ الْفَخَّارَةِ"⁴¹⁹ ifadesi kimi metinlerde "فَأَهْرَيْقِي مَا فِيهَا"⁴²⁰ veya "صَيِّي مَا فِي الْفَخَّارَةِ"⁴²¹ şeklinde nakledilmektedir. Yine "Bundan sonra karnın ağrımaz." ifadesinin de "أَمَا إِنَّكَ لَا تَتَّجِعِينَ"

⁴¹¹ Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed, *Menâhilü's-Safâ' fi Tahrîci Ehâdîsi's-Şifâ'*, thk.Semîr el-Kâdî, Dâru'l-Cenân, Beyrut, 1988, s.43-44.

⁴¹² Bereke el-Habeşiyye: Ümmü Habîbe binti Ebû Süfyân'ın hizmetçisidir. Ümeyme hadisinde geçtiği üzere yanlışlıkla bevli içmiştir.(bkz.İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/47.)

⁴¹³ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV/1794; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII/286-287.

⁴¹⁴ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-Münîr*, I/488; İbn Hacer, *Telhîs*, I/46-47; *el-İsâbe*, VIII/360; Süyûtî, *Menâhil*, s.43-44.

⁴¹⁵ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-Münîr*, I/488.

⁴¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/360.

⁴¹⁷ Süyûtî, *Menâhil*, s.43-44.

⁴¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/360.

⁴¹⁹ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/89-90.

⁴²⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV/70-71.

⁴²¹ İbn Hacer, *el-Metâlib*, XV/581; Bûsîrî, *İthâf*, IX/119.

”إِنَّكَ لَنْ تَشْتَكِيَ مِنْ بَطْنِكَ بَعْدَ يَوْمِكَ هَذَا أَبَدًا“⁴²⁴ ve ”أَمَّا إِنَّكَ لَا يَفْجَعُ بَطْنُكَ بَعْدَهُ أَبَدًا“⁴²², ”بَطْنُكَ أَبَدًا“⁴²³ şeklinde anlam yönünden birbirine benzer farklı cümlelerle nakledildiği görülmektedir.

İbn Hacer, bu hadisi “Rasûlullah’ın (s.a.v.) kanının ve bevlinin temiz olması”⁴²⁵, öğrencisi Bûsîrî ise “Rasûlullah’ın (s.a.v.) bevlinin şifa vermesi (şifası)”⁴²⁶ başlığı altında nakletmiştir.

İsmail Hakkı Ünal ise “Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber’i (s.a.v.) Anlamak” isimli makalesinde bu hadisin isnadını inceledikten sonra metni ile ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:⁴²⁷

“Hadîs-i şerif’te yanlışlık sonucu ortaya çıkan tesadüfi bir olay tasvir edilmektedir. Bu olaydan haberdar olan Hz. Muhammed (s.a.v.) gayri ihtiyarî gülümsemiş ve ‘Bundan sonra karnın ağrımaz.’ diyerek Ümmü Eymen’e espri yapmıştır. Bu espride ise o dönemde özellikle karnın hastalıklarının tedavisinde insan ve hayvan idrarının ilaç olarak kullanıldığına işaret vardır. Rasûlullah’ın (s.a.v.) bir insan olarak yapılan yanlışlığa gülmesi ve bir espri ile bu hatayı yapanın gönlünü almasından Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bevlinin temiz olduğu sonucunu çıkarmak pek mümkün görünmemektedir.”

Ümmü Eymen’den nakledilen bir diğer hadis, Rasûlullah’ın (s.a.v.) Hz. Fatıma ve Hz. Ali’yi evlendirmesi hakkındadır.

1.5. Rasûlullah’ın (s.a.v.) Kızı Fâtıma ve Hz. Ali’yi Evlendirmesi ile İlgili

Hadis

Ümmü Eymen’den Saîd b. Müseyyeb kanalıyla nakledilen hadisin metni Taberânî’nin *el-Mu’cemü’l-Kebîr*’inde şu şekilde geçmektedir:

⁴²² Taberânî, *el-Mu’cem*, XXV/89-90.

⁴²³ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV/70-71

⁴²⁴ İbn Hacer, *el-Metâlib*, XV/581; Bûsîrî, *İthâf*, IX/119.

⁴²⁵ İbn Hacer, *el-Metâlib*, XV/575,581.

⁴²⁶ Bûsîrî, *İthâf*, IX/119.

⁴²⁷ İsmail Hakkı Ünal, “Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber’i (s.a.v.) Anlamak”, *İslâmî Araştırmalar*, 1997, c.X, sy.1-3, s.43-44.

"حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَزْرِ الْحِمِصِيِّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، ثنا عَمْرُو بْنُ صَالِحٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أُمِّ أَيْمَنَ، أَنَّ النَّبِيَّ: " زَوْجَ ابْنَتِهِ فَاطِمَةَ، عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَأَمْرُهُ أَنْ لَا يَدْخُلَ عَلَى أَهْلِهِ حَتَّى يَجِيئَهُ، فَجَاءَ رَسُولَ اللَّهِ " . فَذَكَرَ الْحَدِيثَ " ⁴²⁸

İbrahim b. Muhammed b. Irk el-Hımsî bize nakletti, Muhammed b. Musaffa bize nakletti, Amr b. Sâlih, Saîd b. Ebî Arûbe'den o da Katâde'den o da Saîd b. Müseyyeb'ten o da Ümmü Eymen'den bize şunu nakletti:

"Rasûlullah (s.a.v.) kızı Fâtıma'yı Ali b. Ebî Tâlib ile evlendirdi ve kendisi gelinceye kadar ailesinin yanına girmemesini (Ali'ye) emretti. Rasûlullah (s.a.v.) geldi." Sonra hadisi zikretti.

Hadis bu lafızlarla sahâbe nesli içerisinde sadece Ümmü Eymen'den nakledilmiştir. Hadisin tamamını ise İbn Sa'd, (230/845) *Tabakât* adlı eserinde Ümmü Eymen'den şu şekilde nakletmektedir:

"أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أُمِّ أَيْمَنَ، قَالَتْ: زَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ ابْنَتَهُ فَاطِمَةَ مِنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَأَمْرُهُ أَنْ لَا يَدْخُلَ عَلَى فَاطِمَةَ حَتَّى يَجِيئَهُ، وَكَانَتِ الْيَهُودُ يُؤَخِّرُونَ الرَّجُلَ عَنْ أَهْلِهِ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ حَتَّى وَقَفَ بِالْبَابِ وَسَلَّمْ، فَاسْتَأْذَنَ فَأُذِنَ لَهُ، فَقَالَ: " أُمَّ أَحِي؟ " ، فَقَالَتْ أُمُّ أَيْمَنَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَحْوَك؟ قَالَ: " عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ " ، قَالَتْ: وَكَيْفَ يَكُونُ أَحَاكَ وَقَدْ زَوَّجْتَهُ ابْنَتَكَ؟ قَالَ: " هُوَ ذَاكَ يَا أُمَّ أَيْمَنَ " ، فَدَعَا بِمَاءٍ فِي إِنَاءٍ، فَعَسَلَ فِيهِ يَدَيْهِ، ثُمَّ دَعَا عَلِيًّا، فَجَلَسَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَتَضَخَّ عَلَى صَدْرِهِ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، وَبَيْنَ كَتِفَيْهِ، ثُمَّ دَعَا فَاطِمَةَ، فَجَاءَتْ بِعَبْرٍ خَمَارٍ تَعَثَّرُ فِي نَوْجِهَا، ثُمَّ نَضَخَّ عَلَيْهَا مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، ثُمَّ قَالَ: " وَاللَّهِ مَا أَلَوْتُ أَنْ زَوَّجْتُكَ خَيْرَ أَهْلِي " ،

⁴²⁸ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/91.

وَقَالَتْ أُمُّ آيْمَنَ: وَوَلِيْتُ جَهَازَهَا، فَكَانَ فِيهَا جَهْرُهَا بِهِ مِرْفَقَةٌ مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهَا لَيْفٌ، وَبَطْحَاءٌ مَفْرُوشٌ

فِي بَيْتِهَا"⁴²⁹

Süleyman b. Abdurrahman ed-Dımeşkî bize haber verdi, Ömer b. Sâlih bize nakletti, Saîd b. Ebî Arûbe, Katâde'den o da Saîd b. Müseyyeb'ten, o da Ümmü Eymen'den bize naklettiğine göre o şöyle demiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.) kızı Fâtıma'yı Ali ile evlendirdi ve kendisi gelinceye kadar Fâtıma'nın yanına girmemesini emretti. Yahudiler erkeğin, ailesinin yanına girmesini geciktiriyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.) gelip kapıda durdu. İzin istedi ve kendisine izin verildikten sonra 'Kardeşim orada mı?' dedi. Ümmü Eymen 'Annem babam sana feda olsun ya Rasûlullah! Senin kardeşin kimdir?' diye sordu. Peygamberimiz (s.a.v.) 'Ali b. Ebî Tâlib'tir.' buyurdu. (Ümmü Eymen) 'Onu kızınla evlendirdiğin halde o nasıl senin kardeşin oluyor?' dedi. Rasûlullah (s.a.v.) 'Evet, öyledir (Ümmü Eymen).' dedi. Rasûlullah (s.a.v.) bir kaptan su istedi ve onun içinde ellerini yıkadı. Sonra Hz. Ali'yi çağırdı. (Hz. Ali) Önüne oturdu ve Ali'nin göğsüne ve iki omzunun arasına o sudan serpti. Sonra Hz. Fâtıma'yı çağırdı ve Hz. Fâtıma elbisesi içinde tökezleyerek, başörtüsüz şekilde geldi. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) ona da o sudan serpti ve şöyle buyurdu: 'Alah'a (c.c.) yemin olsun ki, seni ailemin en hayırlısıyla evlendirdim.'

Ve Ümmü Eymen şöyle dedi: '(Fâtıma'nın) Çeyizini ben hazırladım. Ona çeyiz olarak hazırladıklarım arasında içi lif dolu deri bir yastık ve evine serilen bir sergi vardı.'”

İbn Sad'ın *Tabakât*'ında Hz. Fâtıma'nın biyografisi içerisinde nakledilen bu rivayetin farklı sahâbîler kanalıyla da bize ulaştığı görülmektedir. Ancak bu rivayetlerden hiçbiri Kütüb-i Tis'a içerisinde yer almamaktadır. *Sünen-i Nesâî*'nin de kaynağı olan *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da rivayetin benzeri Esmâ binti Ümeys ve Abdullah

⁴²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/24-25

b. Abbas'tan nakledilmektedir.⁴³⁰ *Es-Sünenü'l-Kübrâ*'da Esmâ binti Ümeys'ten nakledilen rivayetin metni şu şekildedir:

"أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ السَّخْتِيَانِيُّ، عَنْ أَبِي يَزِيدَ الْمَدَنِيِّ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ، قَالَتْ: " كُنْتُ فِي زِفَافِ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا جَاءَ النَّبِيُّ فَضْرَبَ الْبَابَ، فَفَتَحَتْ لَهُ أُمُّ أَيْمَنَ الْبَابَ، فَقَالَ: يَا أُمَّ أَيْمَنَ، ادْعِي لِي أَخِي، قَالَتْ: هُوَ أَخُوكَ وَتُنَكِّحُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، يَا أُمَّ أَيْمَنَ، وَسَمِعَ التِّسَاءُ صَوْتَ النَّبِيِّ فَتَنَحَّيَنَ، قَالَتْ: وَاحْتَبَيْتُ أَنَا فِي نَاحِيَةٍ، قَالَتْ: فَجَاءَ عَلَيَّ، فَدَعَا لَهُ رَسُولُ اللَّهِ وَنَضَحَ عَلَيْهِ مِنَ الْمَاءِ، ثُمَّ قَالَ: ادْعُوا لِي فَاطِمَةَ، فَجَاءَتْ خِرْقَةً مِنَ الْحَيَاءِ، فَقَالَ لَهَا: قَدْ يَعْنِي أَنْكَحُكَ أَحَبَّ أَهْلِ بَيْتِي، وَدَعَا لَهَا، وَنَضَحَ عَلَيْهِمَا مِنَ الْمَاءِ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ فَرَأَى سَوَادًا، فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ: أَسْمَاءُ، قَالَ: ابْنَةُ عُمَيْسٍ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: كُنْتُ فِي زِفَافِ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ تُكْرِمِينَهُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَتْ: فَدَعَا لِي " ⁴³¹

İsmâil b. Mesud bize haber verdi, Hâtim b. Merdân bize nakletti, Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebû Yezîd el-Medenî'den, o da Esmâ binti Ümeys'ten naklettiğine göre o şöyle demiştir:

"Fâtima binti Rasûlullah'ın (s.a.v.) düğününde bulundum. Rasûlullah (s.a.v.) geldiği zaman kapıyı vurdu. Ümmü Eymen ona kapıyı açtı. Rasûlullah (s.a.v.) 'Ümmü Eymen, kardeşimi çağır.' dedi. Ümmü Eymen 'Onu (kızınla) nikâhladığın halde o senin kardeşin midir?' deyince Rasûlullah (s.a.v.) 'Evet, Ümmü Eymen.' buyurdu. Kadınlar Nebî'nin (s.a.v.) sesini duyunca uzaklaştı. Ben bir köşede saklanmışım. Ali geldi. Rasûlullah (s.a.v.) ona dua etti. Ona sudan serpiştirdi. Sonra 'Bana Fâtima'yı çağırın.' buyurdu. Fâtima, elbisesi içinde utanarak geldi. Rasûlullah (s.a.v.) ona 'Seni ailemin en sevimsisiyle nikâhladım.' dedi ve ona da dua etti. (Sonra) Sudan ikisine de serpiştirdi. Rasûlullah (s.a.v.) çıktığında bir siyahî gördü. 'Bu kimdir?' deyince 'Esmâ' dedim. 'Ümeys kızı mı?' diye sordu. 'Evet'

⁴³⁰ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî-Seyyid Kesrevî Hasan, I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, c. V, s. 143-144.

⁴³¹ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V/143.

dedim. ‘Rasûlullah’ın (s.a.v.) kızının düğününde onu onurlandırıyor muydun?’ diye sorunca yine ‘Evet’ dedim. Bana da hayır dua etti.”

Ümmü Eymen ve Esmâ bint Ümeys hadisinin aktarılmasından sonra rivayetin senedi ve ricâli incelenecektir.

1.5.1. Rivayetin Senedi ve Ricâli

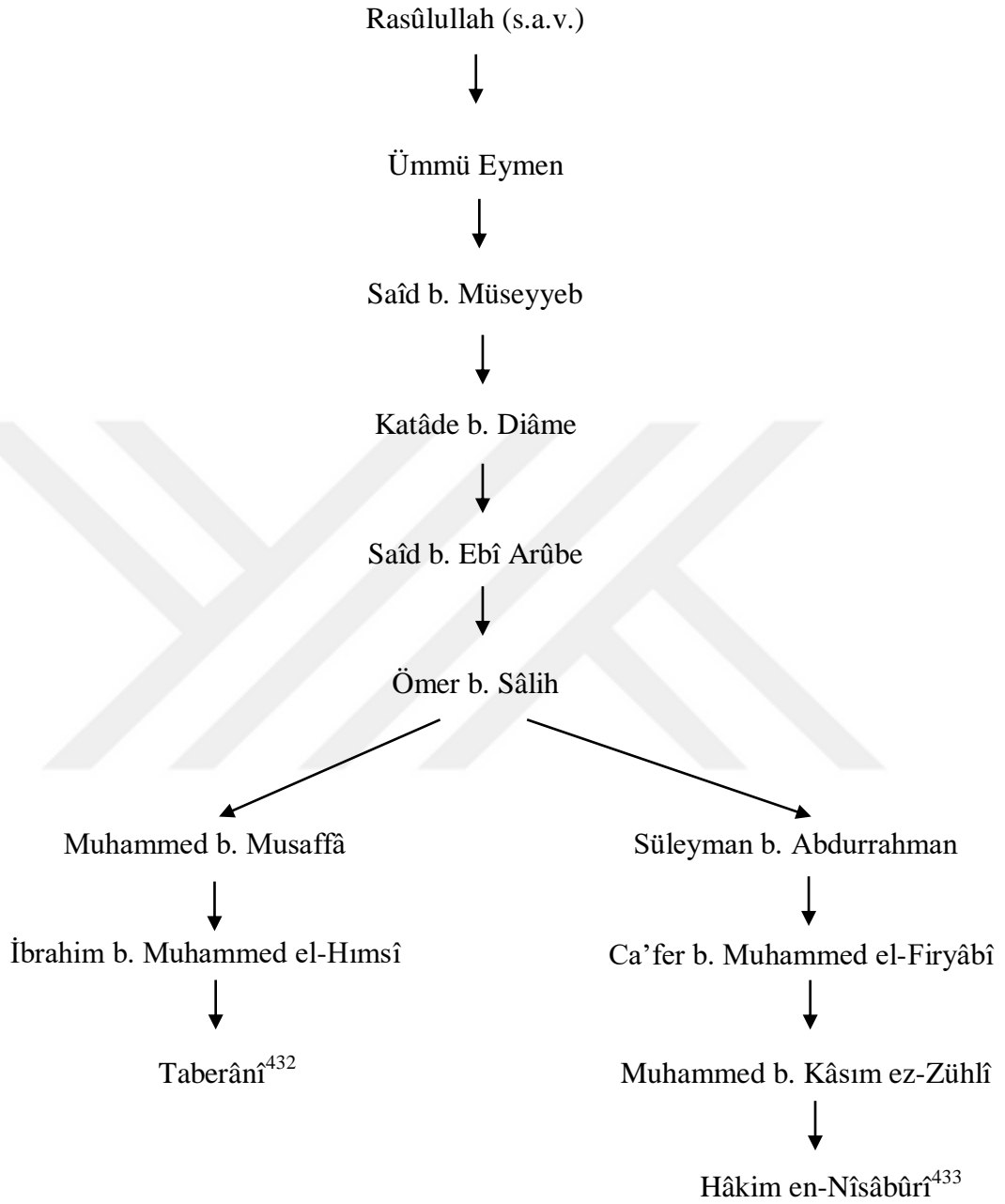
Taberânî’de nakledilen hadis, Hâkim en-Nîsâbûrî rivayetiyle de bize ulaşmaktadır. Hadis kitapları tarandığında rivayetin bu şekliyle *el-Mu’cemü’l-Kebîr* ve *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn* dışında herhangi bir hadis kitabında nakline de rastlanamamıştır. Ancak naklettiğimiz üzere *es-Sünenü’l-Kübrâ*’da bu hadisin iki farklı sahâbîden rivayet edildiği görülmektedir.

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî Râvîsi
• el-Mu’cemü’l-Kebîr li’t-Taberânî	1	Ümmü Eymen
• el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn li Hâkim en-Nîsâbûrî	1	Ümmü Eymen
• es-Sünenü’l Kübrâ li’n-Nesâî	1	Esmâ binti Umeys
• es-Sünenü’l Kübrâ li’n-Nesâî	1	Abdullah b. Abbas

Ümmü Eymen’den iki farklı tarikle nakledilen bu hadisin râvî silsilesini bir tablo üzerinden göstermemiz gerekmektedir.

Hadis; her iki tarikinde de Ümmü Eymen > Saîd b. Müseyyeb > Katâde b. Diâme > Saîd b. Ebî Arûbe kanalıyla bize ulaşmakta, Saîd Ebû Arûbe’den sonra farklı tariklere ayrılmaktadır.

Hadisin bütün tarikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Bu iki tarikte ismi geçen râvîler hakkında da bilgi verilecek daha sonra isnadın sıhhati açıklanacaktır.

⁴³² Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/91.

⁴³³ Hâkim, *el-Müstedrek*, III/171.

1.5.1.1. Taberânî Rivayeti

Taberânî bu hadisi İbrâhim b. Muhammed'den rivayet etmiştir. O ve diğer râviler aşağıda tanıtılacaktır.

- **Saîd b. Müseyyeb (94/713)**

Tabiîn neslinin önde gelen âlimlerindendir. Hz. Osman, Hz. Ali, Ebû Musa el-Eş'arî (42/662-63), Zeyd b. Sâbit (45/665), Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme (62/681), Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir.⁴³⁴ Ancak *Tehzîbü'l-Kemâl*'de hadis rivayet ettiği kimseler arasında Ümmü Eymen'in ismine rastlanamamıştır. Ahmed b. Hanbel'e Saîd hakkında sorulduğunda onun hayır ehlinden sika bir muhaddis olduğunu söylemiştir. Ebû Zür'a er-Râzî de aynı şekilde Saîd'i sika olarak nitelemiştir.⁴³⁵ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Saîd b. Müseyyeb'in mürsellerini sahih kabul etmiştir. Ali b. Medînî, tabiîn nesli içerisinde Saîd b. Müseyyeb'ten daha geniş ilmî birikime sahip kimseyi tanımadığını da ifade etmektedir.⁴³⁶ Saîd'in rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır.

- **Katâde b. Diâme (117/735)**

Tefsir ve hadis ilminde devrinin önde gelen âlimlerindendir. Hafızasının kuvveti ile tanınan Katâde; Enes b. Mâlik, Hasan-ı Basrî, Atâ b. Ebî Rebâh, Saîd b. Müseyyeb gibi kimselerden hadis rivayet etmiştir.⁴³⁷ Yahyâ b. Maîn'e göre sika bir muhaddis, Ebû Zür'a er-Râzî'ye göre Hasan-ı Basrî'nin öğrencileri içinde en bilgili olanıdır.⁴³⁸ İclî de Katâde'yi sika olarak nitelemiştir.⁴³⁹ Rivayet ettiği hadislere Kütüb-i Sitte'de yer verilmiştir.

- **Saîd b. Ebî Arûbe (156/773)**

⁴³⁴ Zehebî, *Siyer*, IV/217,222.

⁴³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/59,61.

⁴³⁶ Zehebî, *Siyer*, IV/217-218.

⁴³⁷ Zehebî, *Siyer*, V/269-270.

⁴³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII/133,135.

⁴³⁹ İclî, *Târîhu's-Sikât*, s.389.

Basra'da dönemin önde gelen hadis hafızı olarak kabul edilmiştir. Muhammed b. Sîrîn (110/729), Hasan-ı Basrî, Eyyûb es-Sahtiyânî (131/749), A'meş ve Katâde b. Diâme hadis rivayet ettiği kimseler arasında zikredilmektedir. Hafızası zayıflamadan önceki dönemde Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zür'a er-Râzî, Nesâî ve İbn Hibbân gibi âlimler tarafından sika kabul edilmiştir.⁴⁴⁰ Saîd'in rivayetleri Kütüb-i Sitte içerisinde yer almaktadır.

- **Ömer b. Sâlih el-Ezdî**

Künyesi Ebû Hafs'tır.⁴⁴¹ Aslen Basralı olup Şam'da ikamet etmiştir. İbn Avn (151/768) ve Saîd b. Ebî Arûbe'den hadis rivayet ettiği kaydedilmektedir.⁴⁴² Buhârî'ye göre Ömer b. Sâlih münkerü'l-hadis⁴⁴³'tir.⁴⁴⁴ Ebû Hâtim er-Râzî de zaîfü'l-hadis ve leyse bi'l kaviy lafızlarıyla onu cerh ettikten sonra münker hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁴⁴⁵ Ukaylî ise "Başka bir râvî kanalıyla bilinmiyorsa rivayet ettiği hadise uyulmaz." demiştir.⁴⁴⁶

- **Muhammed b. Musaffâ el-Kuraşî (246/860-61)**

Künyesi Ebû Abdullah olan Muhammed b. Musaffâ Humus şehri âlimidir. Velîd b. Müslim, Bakıyye b. Velîd (197/812), Süfyân b. Uyeyne ve İbn Ebî Füdeyk gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir.⁴⁴⁷ Ömer b. Sâlih el-Ezdî'den hadis rivayet edenler arasında da ismi zikredilmektedir.⁴⁴⁸ Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre sadûktur.⁴⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta Muhammed b. Musaffâ'nın ismini zikretmiş ancak rivayetinde hata yaptığını söylemiştir.⁴⁵⁰ Nesâî, onun için sâlih ve sadûk lafızlarını

⁴⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI/5-10.

⁴⁴¹ Buhârî, *ed-Du'afâ'ü's-Sağîr*, thk.Mahmûd İbrâhim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Halep, h.1396, s.80.

⁴⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI/116.

⁴⁴³ Münkerü'l-Hadîs: Çokça münker hadis rivayet eden ravileri cerh etmek için kullanılan lafızdır. Buhârî bu lafzı ravinin metruk olduğunu ifade etmek için kullanmış ve "Kimin hakkında münkerü'l-hadîs lafzını kullanmışsam o râviden hadis rivayeti helal olmaz." demiştir. Böyle bir râvînin rivayeti alınmaz. (bkz.Taş, *Buhârî'nin Cerh-Ta'dîl Metodu*, s.218-219.)

⁴⁴⁴ Buhârî, *ed-Du'afâ'*, s.80.

⁴⁴⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI/116.

⁴⁴⁶ Ukaylî, *ed-Du'afâ'*, III/174.

⁴⁴⁷ Zehebî, *Siyer*, XII/94.

⁴⁴⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI/116.

⁴⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/104.

⁴⁵⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX/100-101.

kullanmıştır. Ebû Zûr'a er-Râzî ise rivayetlerinde tesviye yoluyla tedlis⁴⁵¹ yaptığını ifade etmektedir.⁴⁵² Kütüb-i Sitte müelliflerinden Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî Muhammed b. Musaffâ'dan hadis rivayet etmiştir.⁴⁵³

- **İbrahim b. Muhammed b. İrk el-Hımsî**

Ricâl kitapları tarandığında İbrahim b. Muhammed hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Abdülvehhâb b. Dahhâk es-Sülemî, Muhammed b. Sadaka ve Muhammed b. Musaffâ'nın öğrencileri arasında ismi zikredilmektedir.⁴⁵⁴

1.5.1.2. Hâkim en-Nîsâbûrî Rivayeti

Hâkim; hadisi Ömer b. Sâlih'e kadar Taberânî ile aynı senetle, sonrasında Süleyman b. Abdurrahman > Ca'fer b. Muhammed > Muhammed b. Kâsım kanalıyla nakletmektedir. Taberânî rivayetinden farklı olarak senette ismi geçen râvîler aşağıda tanıtılacaktır.

- **Süleyman b. Abdurrahman ed-Dımeşkî (233/847-48)**

Künyesi Ebû Eyyûb'tür. Şam şehri muhaddislerindedir. Kendisinden hadis rivayet ettiği hocaları arasında İsmâil b. Ayyâş, Velîd b. Müslim, Bakıyye b. Velîd ve Süfyân b. Uyeyne zikredilmektedir.⁴⁵⁵ Bununla birlikte *Tehzîbü'l-Kemâl*'de Ömer b. Sâlih el-Ezdî'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. Yahyâ b. Maîn rivayetinde bir sakınca olmadığını, Ebû Hâtim er-Râzî ise sadûk ve müstakîmü'l hadis olmakla birlikte zayıf ve meçhul râvîlerden hadis rivayet ettiğini söylemektedir.⁴⁵⁶ Ebû Dâvûd ve Dârekutnî'ye göre Süleyman sika bir muhaddistir. Ancak Ebû Dâvûd, her insan gibi onun da hata yaptığını, Dârekutnî ise zayıf râvîlerden hadis rivayet ettiğini ilave etmektedir. Nesâî de Ebû Hâtim er-Râzî gibi

⁴⁵¹ Tedlisü't-Tesviye: Güvenilir râvîler arasındaki zayıf râvîyi çıkararak hadisi hep güvenilir râvîlerden rivayet edilmiş gibi göstermek.(bkz. Bünyamin Erul, "Tedlis", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, c.XL, s.262-264.)

⁴⁵² İbn Hacer, *Tehzîb*, IX/460-461.

⁴⁵³ Zehebî, *Siyer*, XII/94.

⁴⁵⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII/494; XXV/392-393; XXVI/465-467.

⁴⁵⁵ Zehebî, *Siyer*, XI/136.

⁴⁵⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV/129.

onun için sadûk lafzını kullanmıştır. İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta "Hadisi, tanınmış ve güvenilir râvîlerden rivayet etmişse kabul edilir. Ancak bilinmeyen râvîlerden rivayet ederse sakıncalıdır." demiştir. Buhârî ve Ebû Dâvûd kendisinden hadis rivayet etmiştir. Müslim hariç diğer Kütüb-i Sitte müellifleri de Süleyman b. Abdurrahman'ın rivayetlerine yer vermiştir.⁴⁵⁷

- **Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî (301/913)**

Sahip olduğu ilmi birikimiyle öne çıkan hadis hafızlarından birisidir Maveraünnehir, Horasan, Irak, Hicaz, Mısır ve Şam gibi ilim merkezlerinde âlimlerle tanışmış ve onlardan ders almıştır. Bir süre Dînever'de kadılık yaptığı da kaydedilmektedir. Ali b. Medînî, İbn Ebî Şeybe, İshâk b. Râhûye, Osman b. Ebî Şeybe, Kuteybe b. Saîd (240/855), Hişâm b. Ammâr gibi muhaddislerden hadis tahsil etmiştir.⁴⁵⁸ Süleyman b. Abdurrahman ed-Dîmeşkî'den hadis rivayet edenler arasında da ismi zikredilmektedir.⁴⁵⁹ Hatîb el-Bağdâdî, onun hakkında şöyle demiştir: "Ca'fer el-Firyâbî bilgi ve anlayış sahibi, sika ve hüccet kabul edilen bir âlimdi. Doğuyu ve batıyı dolaştı, birçok âlimle karşılaştı."⁴⁶⁰ Zehebî onun için *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'da hafız ve sebt,⁴⁶¹ *Tezkiretü'l-Huffâz*'da sika-me'mûn⁴⁶² ta'dîl lafızlarını kullanmıştır.

- **Muhammed b. Kâsım ez-Zühî (346/957-58)**

Künyesi Ebû Bekir'dir. *Tarîhu Bağdâd*'da biyografisine kısaca yer verilmiş onun dışında diğer kaynaklarda hayatı hakkında bir bilgiye rastlanamamıştır. Ahmed b. İbrâhim b. Milhân, Hüseyin b. Abdullah el-Ebzârî gibi bazı muhaddislerden hadis

⁴⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII/26-32.

⁴⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, XIV/96-98.

⁴⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII/28.

⁴⁶⁰ Zehebî, *Siyer*, XIV/96-98.

⁴⁶¹ Zehebî, *Siyer*, XIV/96.

⁴⁶² Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II/190. (Râvînin güvenilirliğini gösteren aynı veya farklı lafızların tekrarı Zehebî'ye göre birinci mertebedeki ta'dîl ifadeleridir. (bkz. Âşıkutlu, "Cerh ve Ta'dîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.VII, s.394-401.)

dinlediği kaydedilmektedir.⁴⁶³ Bununla birlikte Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık.

Hadisin iki farklı tarikinde ismi geçen râvîlerin cerh-ta'dîl durumu hakkında bilgi verdikten sonra isnadın sıhhatini de açıklamamız gerekmektedir.

Taberânî ve Hâkim en-Nîsâbûrî rivayetinin isnadı zayıftır. Zira hadisi rivayet eden râvîlerden Ömer b. Sâlih el-Ezdî zayıf bir râvîdir. Ayrıca Ümmü Eymen'in Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin evlilik törenine katılmadığı ifade edilmektedir.⁴⁶⁴ Hâkim en-Nîsâbûrî ise *el-Müstedrek*'te bu hadisi naklettikten sonra isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁵ Ebû Hâtim er-Râzî ise bu hadisin münker olduğunu ve râvîlerinden Ömer b. Sâlih'in zaîfü'l-hadîs olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁶

Es-Sünenü'l-Kübrâ'da Esmâ binti Ümeys'ten nakledilen rivayetle ilgili ise Elbânî, özetle şu değerlendirmede bulunmuştur:⁴⁶⁷

“Hadis zayıftır. Hâkim en-Nîsâbûrî genelde yaptığının aksine bu rivayeti sahih kabul etmemiştir. Bu durum hadisin metnindeki hatadan kaynaklanıyor olabilir. Zehebî bu rivayetle ilgili şu açıklamayı yapmıştır: ‘Hadiste hata vardır. Çünkü Esmâ binti Ümeys, Hz. Fâtıma'nın düğün gecesi Habeşistandaydı.’”

Rivayetin senedi ve ricâli hakkında bilgi verdikten sonra rivayetin metni ile ilgili de bazı hususlara değinilecektir.

1.5.2. Rivayetin Metni

Hadis, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* ve *el-Müstedrek*'te aynı lafızlarla nakledilmektedir. Her iki metinde de sadece Rasûlullah'ın (s.a.v.) kızı Fatıma ile Hz. Ali'yi evlendirdiğinden ve kendisi gelinceye kadar kızının yanına girmemesi konusunda Hz. Ali'yi tembihlediğinden bahsedilmektedir. Taberânî rivayetinde

⁴⁶³ Hafîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd*, thk.Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XVI, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002, c.IV, s.307.

⁴⁶⁴ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, thk.Hüseyn Selîm Esed ed-Dârânî, I-XXIII, Dâru'l-Minhâc, Cidde, 2010, c.XVIII, s.608-609.

⁴⁶⁵ Hâkim, *el-Müstedrek*, III/171.

⁴⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-Hadîs*, thk.Sa'd b. Abdullah-Hâlid b. Abdurrahman, I-VII, Metabiu'l-Humeydî, y.y, 2006, c.IV, s.44-45.

⁴⁶⁷ Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zaife ve'l-Mevzûa*, I-XIV, Dâru'l-Maârif, Riyad, 1992, c.X, s.636-637.

ayrıca “Rasûlullah (s.a.v.) geldi.” lafzının da nakledildiği görülmektedir. Hadisin metninin en sonunda ise “وَذَكَرَ الْحَدِيثَ” denilmiş ancak bu lafızdan sonra hadisin devamı ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de hadisin metni ile ilgili şu açıklamada bulunmuştur:⁴⁶⁸

“Taberânî, bu hadisi Ümmü Eymen başlığı altında nakletti. Bu hadise öncesinde veya sonrasında uygunluk gösteren herhangi bir rivayeti de zikretmedi.”

Taberânî ve Hâkim hadisin tamamını nakletmemiş, Heysemî de hadisin devamı ile ilgili bir bilgi vermemiştir. Bununla birlikte İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında bu hadisin devamının yine Ümmü Eymen'den nakledildiği görülmektedir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) kızı Fatıma ve Hz. Ali'yi evlendirmesi ile ilgili hadis başlığı altında Taberânî rivayetinden hemen sonra söz konusu rivayete yer verdiğimiz için burada tekrar etmeye lüzum yoktur. Rivayetin benzerinin ise es-Sünenü'l-Kübrâ'da Esmâ binti Ümeys ve Abdullah b. Abbas'tan nakledildiği görülmektedir.

Nesâî'nin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e yönelik özel bir sevgisi olduğu bilinmektedir. Nitekim o, Şam'da Hz. Ali aleyhine olan tutumlardan dolayı *Hasâisu Emîri'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib* adıyla bir eser yazarak Hz. Ali ve ailesinin faziletlerine dair rivayetleri derlemiştir.⁴⁶⁹ Nesâî'nin Hz. Ali ile ilgili Esmâ binti Ümeys ve Abdullah b. Abbas rivâyetini es-Sünenü'l-Kübrâ'da nakletmesi de bu bağlamda düşünülebilir.

Ümmü Eymen'den nakledilen bir diğer hadis, hırsızın elinin kesilmesi hakkındadır.

1.6. Hırsızın Elinin Kesilmesi ile İlgili Hadis

Ümmü Eymen'den nakledilen hadisin metni Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l Kebîr*'inde şu şekilde geçmektedir:

⁴⁶⁸ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX/210.

⁴⁶⁹ Veli Aba, “Nesâî'nin (ö.303/915) Şiîlikle İthamı”, *ÇÜİF Dergisi*, c.XVIII, sy.1, Adana, 2018, s.175-177.

"حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، ثنا يَحْيَى الْحِمَايِيُّ، ثنا شَرِيكٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أُمِّ أَيْمَنَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " لَا يُقَطَّعُ السَّارِقُ إِلَّا فِي حَجَفَةٍ ". وَفُؤِمَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ دِينَارًا، أَوْ عَشْرَةَ دَرَاهِمٍ" ⁴⁷⁰

Ali b. Abdülazîz bize nakletti, Yahyâ el-Himmânî bize nakletti, Şerik, Mansur'dan, o da Atâ'dan, o da Ümmü Eymen'den naklettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kişinin çaldığı bir kalkan yüzünden (eli) kesilir." Ve Rasûlullah (s.a.v.) zamanında (bunun ölçüsü) bir dinar veya on dirhem olarak düzenlenmiştir (belirlenmiştir).

Ümmü Eymen'den nakledilen bu hadisin benzerinin Hz. Âişe kanalıyla da bize ulaştığı görülmektedir. *Sahîh-i Buhârî*'de nakledilen Hz. Âişe hadisinin metni ise şu şekildedir:

"حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَحْبَبْتُني عَائِشَةُ " أَنَّ يَدَ السَّارِقِ لَمْ تُقَطَّعْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ إِلَّا فِي تَمَنٍ مَجَنٍّ حَجَفَةٍ أَوْ تُرْسٍ" ⁴⁷¹

Osman b. Ebî Şeybe bize nakletti, Abde, Hişâm b. Urve'den, o da babasından naklettiğine göre Hz. Âişe şöyle haber vermiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.) zamanında hırsızın eli ancak hacefe veya türs denilen kalkan değerinde bir mal çaldığında kesilirdi."

Bu konu ile ilgili *Sahîh-i Buhârî*'de Hz. Âişe'den nakledilen bir diğer rivayetin metni ise şu şekildedir:

⁴⁷⁰ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/88.

⁴⁷¹ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Merkezü'l-Bühûs ve Takniyetü'l-Ma'lûmât, I-X, Dâru't-Te'sîl, Beyrut, 2012, "Hudûd", 13.

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: " لَمْ

تَكُنْ تُقَطِّعُ يَدَ السَّارِقِ فِي أَدْنَى مِنْ حَجَفَةٍ، أَوْ تُرْسِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا دُوْنُ ثَمَنٍ ⁴⁷²"

Muhammed b. Mukatil bize nakletti, Abdullah bize haber verdi, Hişâm b. Urve babasından, o da Hz. Âişe'den haber verdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir:

"Hırsızın eli hacefe veya türsten (kalkandan) daha aşağı bir mal için kesilmezdi. Bunlardan her biri değerliydi."

Sahîh-i Müslim'de yukarıda nakledilen hadisin benzerinin yine Hz. Âişe'den rivayet edildiği görülmektedir. ⁴⁷³ Ayrıca Kütüb-i Sitte'ye dâhil diğer hadis kitaplarında da kalkan değerinde bir mal çalan hırsızın elinin kesildiğini belirten rivayetlere rastlanılmaktadır. Bütün rivayetlerdeki bu ortak noktaya rağmen Rasûlullah (s.a.v.) döneminde kalkanın değeri ve hangi değerde kalkan çaldığı zaman hırsızın elinin kesildiği hususunda farklı rivayetler mevcuttur.

Bazı rivayetlerde üç dirhem, bazı rivayetlerde beş dirhem, bazılarında ise bir dinar veya on dirhem değerinde kalkan için hırsızın elinin kesildiği belirtilmektedir. *Sahîh-i Buhârî*'de Abdullah b. Ömer'den nakledilen hadiste bu miktar, üç dirhem olarak ifade edilmektedir. Rivayetin metni şu şekildedir:

"حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ: " قَطَعَ فِي مِجَنِّ ثَمَنُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمٍ ⁴⁷⁴"

İsmâil bize nakletti, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Ömer'in mevlâsı Nafi'den, o da Abdullah b. Ömer'den (r.anhüma) bana nakletti:

"Rasûlullah (s.a.v.) üç dirhem kıymetinde bir kalkan için (hırsızın elini) kesti (kestirdi)."

⁴⁷² Buhârî, "Hudûd", 13.

⁴⁷³ Müslim, "Hudûd", 5.

⁴⁷⁴ Buhârî, "Hudûd", 13.

Yukarıda naklettiğimiz hadis gibi sahâbî râvîsi Abdullah b. Ömer olan ve üç dirhem değerinde kalkan için hırsızın elinin kesildiğini ifade eden rivayetler, Kütüb-i Tis'a içerisindeki diğer hadis kitaplarında da mevcuttur.⁴⁷⁵ Ayrıca *Sünen-i Nesâî*'de yine Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir diğer rivayette "beş dirhem kıymetinde bir kalkan için hırsızın elinin kesildiği" ifade edilmektedir.⁴⁷⁶

Ümmü Eymen'den nakledilen Taberânî rivayetinde ise Rasûlullah (s.a.v.) döneminde kalkana bir dinar veya on dirhem fiyat biçildiği ve bunun o dönemde ölçü olarak kabul edilen miktar olduğu bilgisine yer verilmektedir. *Sünen-i Ebû Dâvûd*'da Abdullah b. Abbas'tan nakledilen hadiste de Rasûlullah'ın (s.a.v.) hırsızın elini bir dinar veya on dirhem değerinde bir kalkan çaldığı zaman kestirdiği⁴⁷⁷ ifade edilmektedir. Ayrıca *Sünen-i Nesâî*'de Eymen b. Ubeyd, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan benzer rivayetler nakledilmektedir.⁴⁷⁸

Hadisin diğer sahâbîlerden nakledilen farklı tarikleri hakkında bilgi verdikten sonra Ümmü Eymen hadisinin senedi ve ricâli incelenecektir.

1.6.1. Rivayetın Senedi ve Ricâli

Kalkan hırsızının elinin kesilmesi ile ilgili hadisin birçok sahâbî kanalıyla bize ulaştığı görülmektedir. Zira Ümmü Eymen'den nakledilen Taberânî rivayeti dışında Kütüb-i Tis'a'da Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr ve Eymen b. Ubeyd gibi sahâbîlerden rivayetine de rastlanılmıştır. Hadisin Ümmü Eymen'den nakledildiği tek kaynak ise *el-Mu'cemü'l Kebîr*'dir.

Ümmü Eymen hadisinin ve zikrettiğimiz kadarıyla diğer sahâbîlerden nakledilen rivayetlerin yer aldığı kaynaklar müellifin vefat tarihine göre şu şekilde sıralanabilir:

⁴⁷⁵ Müslim, "Hudûd", 6; Tirmizî, "Hudûd", 16; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 12; İbn Mâce, "Hudûd", 22; Nesâî, "Kat'u's-Sârik", 8; İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1985, "Hudûd", 21; Dârimî, "Hudûd", 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX/150-151.

⁴⁷⁶ Nesâî, "Kat'u's-Sârik", 8.

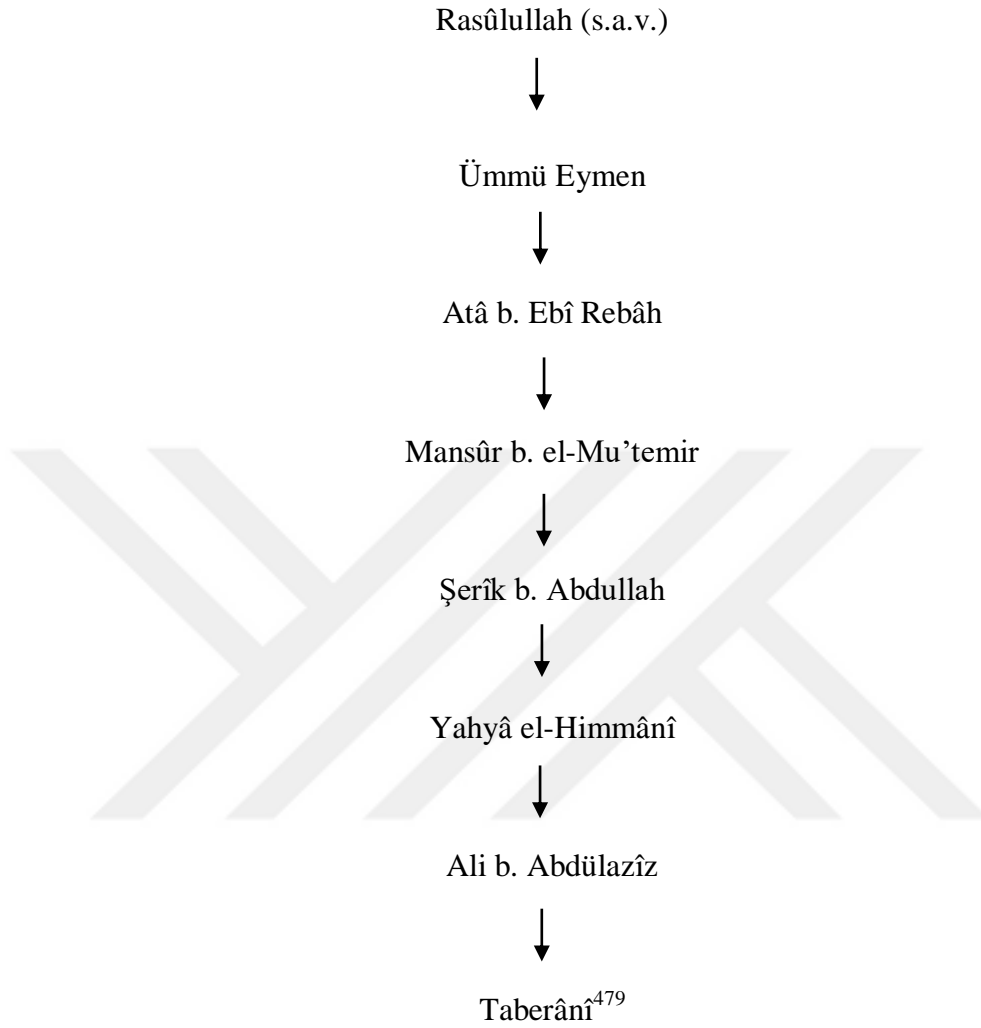
⁴⁷⁷ Ebû Dâvûd, "Hudûd", 12.

⁴⁷⁸ Nesâî, "Kat'u's-Sârik", 10.

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî Râvîsi
• Muvatta li'l-İmam Mâlik	1	Abdullah b. Ömer
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	6	Abdullah b. Ömer
• Sünen-i Dârimî	1	Abdullah b. Ömer
• Sahîh-i Buhârî	2	Hz. Âişe
• Sahîh-i Buhârî	4	Abdullah b. Ömer
• Sahîh-i Müslim	1	Hz. Âişe
• Sahîh-i Müslim	1	Abdullah b. Ömer
• Sünen-i İbn Mâce	1	Abdullah b. Ömer
• Sünen-i Ebû Dâvûd	1	Abdullah b. Ömer
• Sünen-i Ebû Dâvûd	1	Abdullah b. Abbas
• Sünen-i Tirmizî	1	Abdullah b. Ömer
• Sünen-i Nesâî	4	Abdullah b. Ömer
• Sünen-i Nesâî	7	Eymen b. Ubeyd
• Sünen-i Nesâî	1	Abdullah b. Amr
• Sünen-i Nesâî	1	Abdullah b. Abbas
• el-Mu'cemü'l Kebîr li't-Taberânî	1	Ümmü Eymen

Ümmü Eymen hadisine gelecek olursak hadis, Ümmü Eymen > Atâ b. Ebî Rebâh > İbnü'l-Mu'temir kanalıyla bize ulaşmaktadır. Hadisin, Taberânî rivayeti dışında Ümmü Eymen'den nakledilen başka bir tarikine de rastlanamamıştır.

Hadisin râvî silsilesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

1.6.1.1. Taberânî Rivayeti

Taberânî, hırsızın elinin kesilmesi ile ilgili bu hadisi Ali b. Abdülazîz'den rivayet etmiştir. Sahâbî râvîsi Ümmü Eymen olan hadisin isnadında ismi geçen râvîler aşağıda kısaca tanıtılacaktır.

- **Atâ b. Ebî Rebâh (114/732)**

Mekke halkının müftüsü, muhaddisi ve ilmî önderidir.⁴⁸⁰ Künyesi Ebû Muhammed olan Atâ b. Ebî Rebâh, iki yüze yakın sahâbî ile görüştüğünü ve

⁴⁷⁹ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/88.

⁴⁸⁰ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I/75.

kendilerinden hadis rivayet ettiğini söylemektedir.⁴⁸¹ Bu kimseler arasında Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Üsâme b. Zeyd ve Eymen b. Ubeyd gibi sahâbîler de zikredilmektedir.⁴⁸² Bununla birlikte Tehzîbü'l-Kemâl'de Ümmü Eymen'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. İbn Hibbân'a göre sika bir muhaddis olan⁴⁸³ Atâ b. Ebî Rebâh'ın rivayetleri Buhârî ve Müslim'in kitaplarında bulunmaktadır.

- **Mansûr b. Mu'temir (132/750)**

Künyesi Ebû Attâb'dır. Kûfe'nin önde gelen hadis hafızlarından⁴⁸⁴ Şakîk b. Seleme (82/701), Saîd b. Cübeyr (94/713), İbrahim en-Nehâî (96/714), Hasan-ı Basrî ve Atâ b. Ebî Rebâh gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir.⁴⁸⁵ İbnü'l-Mu'temir hadis rivayetindeki güvenilirliği ve titizliği ile tanınmaktadır. Ebû Hâtim er-Râzî hadis rivayetinde tedlis ve hata yapmayan usta bir muhaddis olduğunu söylemiş ve onu sika olarak nitelendirmiştir.⁴⁸⁶ İclî ise *es-Sikât*'ta Mansûr b. Mu'temir hakkında şunları zikretmiştir: "İbnü'l-Mu'temir hadis rivayetinde sika ve sebtir. Kûfe ehlinin en güveniliriydi. Onun rivayet ettiği hadisin doğruluğuna hiçbir kul karşı çıkmazdı."⁴⁸⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta Mansûr b. Mu'temir'i zikretmiştir.⁴⁸⁸ Zehebî'ye göre de güvenilir bir hadis hafızıdır.⁴⁸⁹ Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır.

- **Şerîk b. Abdullah (177/794)**

Künyesi Ebû Abdullah olan, bir dönem Kûfe kadılığı da yapmış hadis hafızıdır. Simâk b. Harb (123/741), Âsım el-Ahvel (142/759), Hişâm b. Urve (146/763), A'meş, Şu'be b. Haccâc ve Mansûr b. Mu'temir gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir.⁴⁹⁰ Yahyâ b. Maîn'e göre Şerîk sika bir muhaddistir. Nesâî,

⁴⁸¹ Zehebî, *Siyer*, V/81.

⁴⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX/69-72.

⁴⁸³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/198.

⁴⁸⁴ Zehebî, *Siyer*, V/402.

⁴⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII/546-548.

⁴⁸⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/179.

⁴⁸⁷ İclî, *Târîhu's-Sikât*, s.440-441.

⁴⁸⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII/473-474.

⁴⁸⁹ Zehebî, *Siyer*, V/402.

⁴⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII/462-465.

rivayetinde bir sakınca olmadığını, Abdullah b. Mübârek ise onun memleketinde nakledilen hadisleri Süfyân es-Sevrî'den daha iyi bildiğini söylemektedir.⁴⁹¹ İclî de *es-Sikât*'ta Şerîk için sika ve hasenü'l-hadis ifadelerini kullanmıştır.⁴⁹² Bununla birlikte hadis otoritelerince hafızasının zayıf olması sebebiyle tenkit edildiği de görülmektedir. Zehebî'ye göre hasenü'l-hadistir. Ayrıca onun çokça hadis nakleden bir muhaddis ve aynı zamanda bir fakîh olduğunu ifade eden Zehebî, hadis rivayetinde Hammâd b. Zeyd (179/795) gibi usta olmadığını da söylemektedir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden Buhârî, istişhad, Müslim ise mütâbaat⁴⁹³ maksadıyla Şerîk'in rivayetlerine yer vermiştir.⁴⁹⁴

- **Yahyâ b. Abdülhamîd el-Himmânî (228/842-43)**

Ebû Yahyâ el-Himmânî'nin oğludur. Memleketi Kûfe, künyesi Ebû Zekerriyya'dır. Babası Ebû Yahyâ el-Himmânî başta olmak üzere Ebû Avâne (176/792), Hammâd b. Zeyd, Abdullah b. Mübârek, Süfyân b. Uyeyne ve Şerîk b. Abdullah gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir.⁴⁹⁵ Yahyâ b. Maîn'e göre Yahyâ el-Himmânî sika ve sadûktur. Ancak bazı âlimler tarafından tenkit edildiği ve zayıf bir râvî olarak kabul edildiği de görülmektedir. Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre, leyyin olmakla birlikte kendisinden hadis rivayet edilmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim o, Yahyâ el-Himmânî'den hadis rivayet etmiştir. Bununla birlikte Ebû Zür'a er-Râzî ve Ahmed b. Hanbel gibi kendisinden hadis rivayetini terk eden âlimler de vardır.⁴⁹⁶ Nesâî'ye göre Yahyâ el-Himmânî zayıf bir râvîdir.⁴⁹⁷ İbn Hacer ise onun hâfız olduğunu ancak hadis hırsızlığı ile itham edildiğini söylemektedir.⁴⁹⁸

- **Ali b. Abdülazîz el-Begâvî (286/899)**

⁴⁹¹ Zehebî, *Siyer*, VIII/201-202.

⁴⁹² İclî, *Târîhu's-Sikât*, s.217-218.

⁴⁹³ Mütâbaat: Bir hadisin benzerinin, başka bir râvî tarafından tamamen ya da kısmen aynı senetle nakledilmesidir. Böylece bu iki hadis ve râvî birbirini destekler.(bkz.Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.228.)

⁴⁹⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I/170.

⁴⁹⁵ Zehebî, *Siyer*, X/526-527.

⁴⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX/168-170.

⁴⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI/243,247.

⁴⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîb*, s.593

Hayızlı kadının mescitten bir şey alması ile ilgili hadisin ravilerinin tanıtıldığı bölümde ismi geçtiği için burada tekrar etmeye lüzum yoktur. Ancak Yahyâ b. Abdülhamîd el-Himmânî'den hadis rivayet edenler arasında isminin zikredildiğini ifade etmemiz gerekir.⁴⁹⁹ Taberânî ise Ali b. Abdülazîz'den hadis rivayet etmiştir.⁵⁰⁰

Hadisin isnadında ismi geçen râvîlerin tanıtılmasından ve hadis otoritelerinin râvîler hakkındaki görüşlerine yer verilmesinden sonra isnadın durumunun açıklanması gerekmektedir.

Taberânî'de nakledilen Ümmü Eymen hadisinin isnadı zayıftır. Çünkü hadisin senesinde inkıtâ vardır. Atâ b. Ebî Rebâh, Ümmü Eymen ile görüşmemiş ve ondan hadis rivayet etmemiştir.⁵⁰¹ Ayrıca hadisin bu isnadında zayıf bir râvî kabul edilen Yahyâ el-Himmânî yer almaktadır.⁵⁰²

Kalkan hırsızlığı hakkında Ümmü Eymen'den nakledilen rivayetin isnadının incelemesinden sonra metni ile ilgili bazı hususlara da işaret etmemiz gerekmektedir.

1.6.2. Rivayetin Metni

İslâm'da hırsızlığın cezası “*Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan (c.c.) bir ceza olarak ellerini kesin. Allah (c.c.) daima üstündür, hikmet sahibidir.*”⁵⁰³ âyeti gereğince elin kesilmesidir. Tuma b. Ubeyrik'in komşusunun kalkanını çalması üzerine inen bu âyet-i kerîmede bu durum açıkça belirtilmektedir. Bununla birlikte mutlak manada hırsızlık, bir malın çalınması olarak tanımlansa da el kesmeyi gerektiren hırsızlık, âlimler tarafından özel olarak tarif edilmiştir. Buna göre hırsızlık, mükellefin belirli bir miktardaki malı koruma altında olduğu mekândan gizlice almasıdır. Bu miktar mezhep imamlarınca farklı şekillerde belirlenmiştir. Nitekim Hanefî mezhebi on dirhem ve üzerinde veya buna denk mal çaldığında hırsızın elinin kesileceğini söylerken, İmam Şâfî ve İmam Mâlik' göre

⁴⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI/421.

⁵⁰⁰ Zehebî, *Siyer*, XIII/348.

⁵⁰¹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, thk.Hüseyn Selîm Esed ed-Dârânî, XIII/700.

⁵⁰² Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI/274.

⁵⁰³ el-Mâide 5/38.

çeyrek dinar veya eşdeğerinin çalınması hırsızın elinin kesilmesi için kâfidir. Bu görüşlerine delil olarak da Rasûlullah'tan (s.a.v.) nakledilen hadisleri zikretmişlerdir.⁵⁰⁴ Ümmü Eymen'den nakledilen hadis de bu konu ile ilgili rivayetlerden birisidir.

Hadiste kalkan için “حَجْفَةٌ” kelimesi kullanılmaktadır. Kalkan çeşitlerinden birisi olan hacefe, özel bir deriden yapılmaktadır.⁵⁰⁵ Araplar hem İslâmî dönemde hem de öncesinde türs, dereka, cünne, hacefe vb. isimlerle anılan farklı ağırlık ve büyüklükte kalkanlara sahiptiler. Deriden yapılan kalkanlara ise hacefe denilirdi.⁵⁰⁶

Hırsızlık cezasının uygulanması için çalınan malın belli bir değerde olması gerektiği, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen hadislerde ve uygulamalarda farklılıklar olması nedeniyle bu konuda çeşitli görüşler olduğu ifade edilmektedir.⁵⁰⁷ Ümmü Eymen'den nakledilen hadiste ise el kesme cezasının gerçekleşmesi için çalınan malın değerinin bir dinar veya on dirhem olması gerektiği belirtilmektedir. Daha önce naklettiğimiz üzere *Sünen-i Ebû Dâvûd* ve *Sünen-i Nesâî*'de aynı miktarın farklı sahâbîler kanalıyla da bize ulaştığı görülmektedir.

Ümmü Eymen'den nakledilen bir diğer hadis siyahîler hakkındadır.

1.7. Siyahîlerle İlgili Hadis

Hadis, İbn Ebî Âsım'ın meşhur sahabîlerin rivayetlerine ve bunun yanında garîb rivayetlere yer verdiği⁵⁰⁸ *el-Ahad ve'l-Mesânî*'sinde Ümmü Eymen başlığı altında nakledilmektedir. Burada nakledilen Ümmü Eymen rivayetinin metni şu şekildedir:

"حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَثْمَانَ، نَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الْوَهْبِيُّ، نَا خَالِدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، مِنْ آلِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: خَرَجْنَا نَتَلَقَّى الْوَلِيدَ بْنَ عَبْدِ الْمَلِكِ، مَعَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ، عَرَضَ حَبَشِيٌّ،

⁵⁰⁴ Mehmet Kılıçarslan, "Kur'ân-ı Kerim Tarafından Belirlenen Suç ve Cezalar Bağlamında İslam'ın Suça Bakışı", *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2018/2, sy.36, s.335.

⁵⁰⁵ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, h.1414, c.IX, s.39.

⁵⁰⁶ Tülin Çoruhlu, "Kalkan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2001, c.XXIV, s.260-261.

⁵⁰⁷ Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c.XVII, s.384-396.

⁵⁰⁸ Raşit Küçük, "İbn Ebû Âsım", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, c.XIX, s.422-423.

لِرِكَابِنَا، فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنِي أُمُّ أَيْمَنَ، أَوْ قَالَ: سَمِعْتُ أُمَّ أَيْمَنَ، تَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ: " إِنَّمَا الْأَسْوَدُ لِبَطْنِهِ وَفَرْجِهِ"⁵⁰⁹

Amr b. Osman bize nakletti, Muhammed b. Halid el-Vehbî bize nakletti, Zübeyr ailesinden Halid b. Muhammed babasının şöyle dediğini bize nakletti: Ali b. Hüseyin ile birlikte Velid b. Abdülmelik'i karşılamaya çıktık. Nihayet yolun bir kısmında iken bir Habeşli bineğimizi inceledi. Bunun üzerine Ali b. Hüseyin "Ümmü Eymen bana şöyle nakletti:" dedi ya da "Ümmü Eymen'in Rasûlullah'ın (s.a.v.) şunu derken duyduğunu işittim." dedi: "*Siyahî ancak midesi ve şehveti için yaşar.*"

Hadisin Ümmü Eymen'den nakledildiği bir diğer kaynak *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'dir. Taberânî, Amr b. Osman'a kadar aynı senetle hadisi Ümmü Eymen'den rivayet etmiştir.⁵¹⁰ Ayrıca bu hadisin benzerinin sahabe neslinden Abdullah b. Abbas'tan da rivayet edildiği görülmektedir. Taberânî'nin *el-Mu'cem*'inde Abdullah b. Abbas'tan nakledilen rivayetin metni ise şu şekildedir:

" حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْعَلَايِيُّ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، أَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: ذُكِرَ السُّودَانُ عِنْدَ النَّبِيِّ فَقَالَ: " دَعُونِي مِنَ السُّودَانِ، فَإِنَّمَا الْأَسْوَدُ لِبَطْنِهِ، وَفَرْجِهِ"⁵¹¹

Muhammed b. Zekeriyya el-Galâbî bize nakletti, Abdullah b. Recâ bize nakletti, Yahyâ b. Süleyman, A'ta'dan (b. Eslem), İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında siyahîlerden söz edildi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "*Beni siyahîlerden uzak tutun. Çünkü siyahî ancak midesi ve şehveti için yaşar.*"

Ümmü Eymen ve Abdullah b. Abbas hadisinin aktarılmasından sonra Ümmü Eymen'den nakledilen rivayetin senedi ve ricâli incelenecektir.

⁵⁰⁹ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd*, VI/36.

⁵¹⁰ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/89.

⁵¹¹ Taberânî, *el-Mu'cem*, XI/191-192.

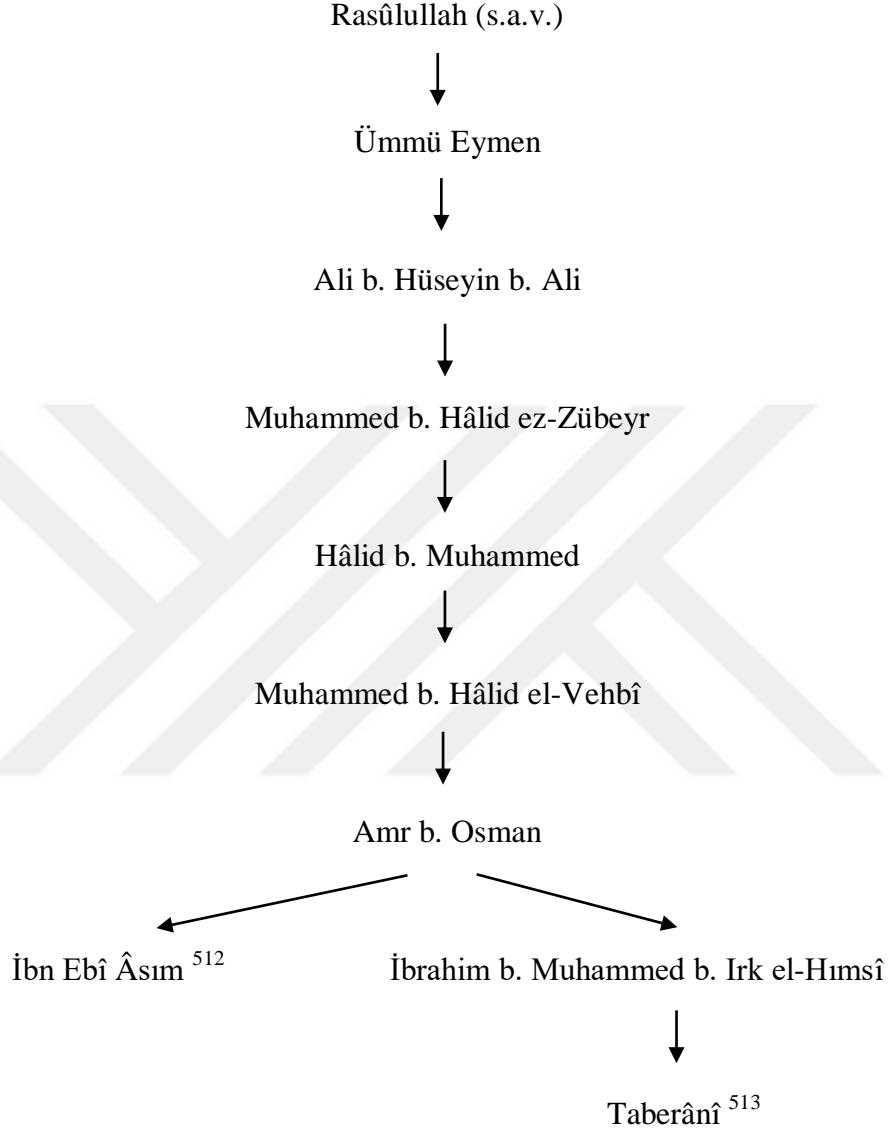
1.7.1. Rivayetin Senedi ve Ricâli

Siyahilerle ilgili nakledilen hadis sadece İbn Ebî Âsım ve Taberânî rivayetleri ile bize ulaşmaktadır. Bu ikisi dışında herhangi bir hadis kitabında rivayetine rastlanamamıştır. Hadisi; İbn Ebî Âsım Ümmü Eymen'den, Taberânî hem Ümmü Eymen hem de farklı bir senet ve metinle Abdullah b. Abbas'tan rivayet etmiştir.

Hadisin yer aldığı kaynakları müellifin vefat tarihine göre şu şekilde sıralayabiliriz:

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî Râvîsi
• el-Ahad ve'l-Mesânî li İbn Ebî Âsım	1	Ümmü Eymen
• el-Mu'cemü'l-Kebîr li't-Taberânî	1	Ümmü Eymen
• el-Mu'cemü'l-Kebîr li't-Taberânî	1	Abdullah b. Abbas

Ümmü Eymen'den nakledilen hadisin râvî silsilesi ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Hadisin sıhhati ile ilgili yapılan değerlendirmelere yer vermeden önce isnatta ismi geçen râvîleri kısaca tanıtırıp ricâl âlimlerinin râvî hakkındaki görüşlerini aktarmamız gerekmektedir.

⁵¹² İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd*, VI/36.

⁵¹³ Taberânî, *el-Mu'cem*, XXV/89.

1.7.1.1. İbn Ebî Âsım Rivayeti

İbn Ebî Âsım bu hadisi Amr b. Osman'dan rivayet etmiştir. Hadisin ricâli aşağıda kısaca tanıtılacaktır.

- **Ali b. Hüseyin (94/712)**

Zeynelâbidîn lakabı ile tanınan âlimdir. Hadis rivayet ettiği kimseler arasında babası Hüseyin b. Ali (61/680) ve amcası Hasan b. Ali (49/669) başta olmak üzere Safiyye bint Huyey (50/670), Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Abdullah b. Abbas ve Saîd b. Müseyyeb sayılmaktadır.⁵¹⁴ Bununla birlikte Tehzîbü'l-Kemâl'de Ümmü Eymen'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. Ali b. Hüseyin ömrünün sonuna kadar gece ve gündüzün büyük çoğunluğunu namaz kılmakla geçirmiş ve ibadete olan düşkünlüğünden dolayı kendisine “Zeynelâbidîn” lakabı verilmiştir.⁵¹⁵ Aynı zamanda büyük bir muhaddis olan Ali b. Hüseyin, birçok hadis âlimi tarafından sika olarak nitelendirilmiş ve hadis rivayetindeki dikkati ve güvenilirliği ile tanıtılmıştır. İclî,⁵¹⁶ İbn Hibbân,⁵¹⁷ Zehebî⁵¹⁸ ve İbn Hacer⁵¹⁹, Ali b. Hüseyin'i sika olarak nitelendiren muhaddislerdendir. Kütüb-i Sitte'nin tamamında Ali b. Hüseyin'in rivayetlerine yer verilmiştir.⁵²⁰

- **Muhammed b. Hâlid ez-Zübeyrî**

Kaynaklarda Muhammed b. Hâlid hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Tehzîbü'l-Kemâl'de Ali b. Hüseyin'den hadis rivayet edenler arasında da ismi zikredilmemiştir. Sadece oğlu Hâlid b. Muhammed'in siyahilerle ilgili nakledilen bu hadisi babasından rivayet ettiği görülmektedir.

- **Hâlid b. Muhammed ez-Zübeyrî**

⁵¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX/382-383.

⁵¹⁵ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I/59-60.

⁵¹⁶ İclî, *Târîhu's-Sikât*, s.344.

⁵¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/159.

⁵¹⁸ Zehebî, *Siyer*, IV/387.

⁵¹⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s.400.

⁵²⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX/404.

Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre Hâlid meçhul bir râvîdir.⁵²¹ Ukaylî ise zayıf sayılan râvîlere dair yazdığı *ed-Du'afâ'ü'l-Kebîr*'de Hâlid b. Muhammed'in de ismini zikretmiştir. Ayrıca onun için "lâ yutâba' alâ hadîsîh" ifadesini kullanarak râvînin rivâyetinin diğerleri vasıtasıyla nakledilmediğini⁵²² dile getirmiştir.⁵²³ Hadis rivayet ettiği kimseler arasında babasının ismi de zikredilmemektedir.

- **Muhammed b. Hâlid el-Vehbî (189/804-5)**

İbn Cüreyc, Ebû Hanîfe ve İsrâil b. Yûnus (160/777) gibi kimselerden hadis rivayet etmiştir.⁵²⁴ Bununla birlikte Tehzîbü'l-Kemâl'de hadis rivayet ettiği kimseler arasında Hâlid b. Muhammed ez-Zübeyrî'ye ulaşamamıştır. Ebû Dâvûd, rivayetinde bir sakınca olmadığını söylemiştir.⁵²⁵ İbn Hibbân⁵²⁶ ve Dârekutnî⁵²⁷ ise Muhammed b. Hâlid'i sika muhaddisler arasında zikretmiştir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce onun rivayetlerine yer vermiştir.⁵²⁸

- **Amr b. Osman el-Kuraşî (250/864-65)**

Künyesi Ebû Hafs'tır. İsmâil b. Ayyâş, Velîd b. Müslim, Bakıyye b. Velîd, Süfyân b. Uyeyne ve Muhammed b. Hâlid e-Vehbî gibi muhaddislerden hadis rivayet ettiği kaydedilmektedir. Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre sadûktur. İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta Amr b. Osman'ı zikretmiştir. Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Ebî Âsım kendisinden hadis rivayet edenler arasındadır.⁵²⁹ Ebû Dâvûd ve Nesâî de sika bir muhaddis olduğunu söylemiştir.⁵³⁰ Kütüb-i Sitte müelliflerinden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce Amr b. Osman'dan hadis rivayet etmiştir.⁵³¹

⁵²¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, III/350-351.

⁵²² Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.161.

⁵²³ Ukaylî, *ed-Du'afâ'*, II/14.

⁵²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV/145.

⁵²⁵ Zehebî, *Siyer*, IX/540-541.

⁵²⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII/396.

⁵²⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX/143.

⁵²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV/146.

⁵²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII/144-146.

⁵³⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII/76.

⁵³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII/145.

1.7.1.2. Taberânî Rivayeti

Taberânî'nin bu hadisi Amr b. Osman'a kadar İbn Ebî Âsım ile aynı senetle nakletmesi sebebiyle hadisin râvîleri burada tekrar tanıtılmamıştır. Amr b. Osman'dan sonra ise senette İbrahim b. Muhammed'in ismi geçmektedir. Rasûlullah'ın kızı Hz. Fatıma ile Hz. Ali'yi evlendirmesi ile ilgili hadiste olduğu gibi Taberânî bu hadisi de İbrahim b. Muhammed'den rivayet etmiştir. Ancak önceden de ifade edildiği üzere kaynaklarda söz konusu râvî ile ilgili bir bilgiye rastlanamamıştır.

Hadisin ricâlinin tanıtılmasından sonra isnadın sıhhati hakkında bilgi vermemiz gerekmektedir.

Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de söz konusu rivayete yer vermiş ve Ümmü Eymen hadisinin Taberânî tarafından nakledildiğini ve râvîlerinden Hâlid b. Muhammed ez-Zübeyrî'nin zayıf bir râvî olduğunu söylemiştir. Siyahîlerle ilgili Abdullah b. Abbas'tan nakledilen hadisle ilgili ise râvîlerden Muhammed b. Zekerriyya el-Galâbi'nin çok zayıf bir râvî olduğunu ancak İbn Hibbân'a göre sika kabul edildiğini ifade etmiştir.⁵³²

İbnü'l-Cevzî (597/1201) ise hadis diye uydurulan rivayetlere dair eseri *el-Mevzûât*'ta her iki rivayeti de zikretmiş ve "İki hadis de sahih değildir." değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu değerlendirmesinden sonra İbn Abbas rivayetinin isnadında Buhârî'ye göre münkeru'l-hadis kabul edilen Yahyâ b. Ebî Süleyman, Ümmü Eymen rivayetinin isnadında ise Buhârî'ye göre münkeru'l-hadis, Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre meçhul kabul edilen Hâlid b. Muhammed'in yer aldığını söyleyerek açıklama yapmıştır.⁵³³

Nâsirüddin Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis*' de söz konusu rivayetin isnadı ile ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:⁵³⁴

⁵³² Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IV/235.

⁵³³ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, I-III, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1966, c.II, s.232-233.

⁵³⁴ Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis*, VII/202-203.

“Ümmü Eymen rivayeti mevzû bir rivayettir. Ebû Hâtim er-Râzî, bu hadisin münker olduğunu ve Hâlid b. Muhammed’in meçhul bir râvî olduğunu söylemiştir. Buhârî ise Hâlid b. Muhammed’i münkeru’l-hadis şeklinde nitelendirmiş ve zayıf bir râvî kabul etmiştir. İbn Abbas rivayeti de mevzû bir rivayettir.”

Siyahîler hakkında nakledilen bu rivayetin metnine ilişkin bazı hususları da açıklamamız gerekmektedir.

1.7.2. Rivayetin Metni

Ümmü Eymen’den nakledilen hadisin İbn Ebî Âsım ve Taberânî rivayeti ile bize ulaştığını ifade etmiştik. Bu iki rivayetin metinleri incelendiğinde İbn Ebî Âsım rivayetinde olayla ilgili daha detaylı bilgilere yer verildiği görülmektedir. Taberânî rivayetinde ise sadece siyahîlerle ilgili Rasûlullah’tan (s.a.v.) nakledilen söz aktarılmış, bunun haricinde bir açıklama yapılmamıştır. Rivayetin metinleri arasındaki bir diğer fark ise “بطنه” kelimesinden önce İbn Ebî Âsım rivayetinde “ل”, Taberânî rivayetinde “ب” harf-i cerinin kullanılmış olmasıdır.

Hadiste siyahînin midesi ve şehveti için yaşadığı belirtilmektedir. Bu da bu ikisi dışında başka bir şeye önem vermediği şeklinde açıklanmıştır.⁵³⁵

Rivayetin metni ile ilgili Elbânî’nin yaptığı değerlendirmelere de yer vermemiz gerekmektedir. Elbânî rivayetin mevzû olduğunu söyledikten sonra şu açıklamayı yapmıştır:⁵³⁶

“Rivayetin metnine gelince, İslâm dininin esasları ile çeliştiği için apaçık bir şekilde batıldır. Çünkü İslâm’da övgü ve yergi, renge ve ırka dayalı değildir. Sâlih amellere dayalıdır. Hucurat suresi 13. âyetinde Allah-u Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*Muhakkak ki Allah katında en değerli ve en üstününüz O’ndan en çok korkanınızdır.*”⁵³⁷ Rasûlullah’ın (s.a.v.) şu hadisi de bu konuyla ilgilidir: “*Arabın*

⁵³⁵ Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil’ârifin b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî (1031/1622), *et-Teyssîr bi-Şerhi’l-Câmi’i’s-Sagîr*, I-II, Mektebetü’l-İmam eş-Şâfiî, Riyad, 1988, c.II, s.9.

⁵³⁶ Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdîs*, VII/202-203.

⁵³⁷ el-Hucurât 49/13.

*Arap olmayana takva dışında bir üstünlüğü yoktur.*⁵³⁸ Bundan dolayı İbnü'l-Cevzî bu hadisi *el-Mevzûât*'a dâhil ederek isabetli davrandı.”

Siyahîlerle ilgili nakledilen bu hadisle birlikte Ümmü Eymen rivayetlerinin tamamı aktarılmış ve senet-metin yönünden incelenmiştir. Diğer bölümde ise Ümmü Eymen hakkında nakledilen hadis rivayetlerine geçilecektir.

⁵³⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/474.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜMMÜ EYMEN HAKKINDA NAKLEDİLEN RİVÂYETLER

Ümmü Eymen'in naklettiği rivayetleri inceledikten sonra tez konumuzun devamı olarak onun hakkında nakledilen rivayetleri de tespit etmemiz gerekmektedir. Bu bölümde Ümmü Eymen hakkında nakledilen rivayetler Kütüb-i Tis'a'ya dâhil kitaplar ile sınırlandırılarak aktarılmaya çalışılacaktır.

Ümmü Eymen'in naklettiği rivayetlere Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer verildiğini ifade etmiştik. Onun hakkında nakledilen rivayetlere ise Kütüb-i Tis'a ile sınırlandırdığımızda Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in kitaplarında rastlamaktayız. Bu kitaplarda on altı rivayetin Ümmü Eymen ile ilgili olduğu, onun hakkında bize bilgi verdiği veyahut bir olay esnasında orada bulunduğu için rivayette isminin geçtiği görülmektedir. Kütüb-i Tis'a'nın diğer müellifleri Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İmam Malik'e gelecek olursak, bu üç müellifin kitapları tarandığında Ümmü Eymen hakkında nakledilen bir rivayete rastlanılamamıştır.

Kütüb-i Tis'a'da Ümmü Eymen hakkında nakledilen rivayetlerin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2.1. Ümmü Eymen hakkında nakledilen hadis rivayetlerinin kaynaklara göre dağılımı.

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı
• Sahîh-i Buhârî	3
• Sahîh-i Müslim	4
• Sünen-i İbn Mâce	1
• Sünen-i Nesâî	1
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	6
• Sünen-i Dârimî	1

Kütüb-i Tis'a'daki rivayet sayısı kaynağına göre gösterildikten sonra bu rivayetlerin konusuna göre de sınıflandırılması gerekmektedir. Ümmü Eymen

hakkında nakledilen rivayetlerin konusuna göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2.2. Ümmü Eymen hakkında nakledilen hadis rivayetlerinin konusuna göre dağılımı.

Yer Aldığı Kaynak Hakkındaki Rivayetler	Sahîh-i Buhârî	Sahîh-i Müslim	Sünen-i İbn Mâce	Sünen-i Nesâî	Sünen-i Dârimî	Müsnedi Ahmed b. Hanbel
• Rasûlullah'ın Ümmü Eymen'e hurma bahçelerini vermesi ile İlgili hadis	“Hibe”, 33.	“Cihad” , 70.				XXI/18- 19.
	“Megâzî” , 31.	“Cihad”, 71.	-	-	-	
• Torunu Haccâc b. Eymen ile ilgili hadis	“Fezâil”, 19.	-	-	-	-	-
• Rasûlullah'a içecek ikram etmesi ile ilgili hadis	-	“Fezâil”, 102.	-	-	-	-
• Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra vahyin kesilmesine ağlaması ile ilgili hadis	-	“Fezâil”, 103.	“Cenâiz ”, 65.	-	“Mukadd ime”, 14.	XX/435. XXI/214.
	-	-	-	“Cenâiz” , 13.	-	IV/234- 235. IV/279.
• Avret yerlerinin örtülmesi gerektiği ile	-	-	-	-	-	XXIX/24 9-250.

ilgili hadis						
--------------	--	--	--	--	--	--

Tabloda görüldüğü üzere konusuna göre sınıflandırıldığında Ümmü Eymen hakkında nakledilen altı rivayete rastlanılmıştır. Tezin devamında aynı olaydan bahseden rivayetler senet ve metinlerinde birtakım farklılıklar olsa dahi ele aldığı konunun aynı olması sebebiyle tek bir başlık altında verilecektir. Aynı olaydan bahsetmekle birlikte metinlerinde önemli farklılıklar bulunan rivayetlerin ise her biri tek tek nakledilmeye çalışılacaktır.

2.1. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmü Eymen'e Hurma Bahçelerini Vermesi İle İlgili Hadis

Hadis, Kütüb-i Tis'a ile sınırlandırdığımızda Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel rivayetleriyle bize ulaşmaktadır. Bu kitaplarda yer alan rivayetlerin sahâbî râvîsi ve sayısı aşağıda bir tablo ile gösterilecek, daha sonra bu rivayetlerden bazıları aktarılacaktır.

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî Râvîsi
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1	Enes b. Mâlik
• Sahîh-i Buhârî	2	Enes b. Mâlik
• Sahîh-i Müslim	2	Enes b. Mâlik

Sahîh-i Buhârî'de "Menîhanın fazileti" başlığı altında Enes b. Mâlik'ten nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

"حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَحْبَبْنَا ابْنَ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ الْمَدِينَةَ مِنْ مَكَّةَ، وَلَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ - يَعْنِي شَيْئًا - وَكَانَتِ الْأَنْصَارُ أَهْلَ الْأَرْضِ وَالْعَقَارِ، فَقَاسَمَهُمُ الْأَنْصَارُ عَلَى أَنْ يُعْطَوْهُمْ ثَمَارَ أَمْوَالِهِمْ كُلِّ عَامٍ، وَيَكْفُوهُمْ الْعَمَلَ

وَالْمُؤَنَّةَ، وَكَانَتْ أُمُّهُ أُمُّ أَنَسٍ أُمُّ سُلَيْمٍ كَانَتْ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، «فَكَانَتْ أَعْطَتْ أُمُّ أَنَسٍ رَسُولَ

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِدَاقًا فَأَعْطَاهُنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمَّ أَيْمَنَ مَوْلَانَهُ أُمَّ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ»

– قَالَ ابْنُ شَهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ – «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا فَرَغَ مِنْ قَتْلِ

أَهْلِ حَبِيرٍ، فَأَنْصَرَفَ إِلَى الْمَدِينَةِ رَدَّ الْمُهَاجِرُونَ إِلَى الْأَنْصَارِ مَنَائِحَهُمُ الَّتِي كَانُوا مَنَحُوهُمْ مِنْ ثَمَارِهِمْ، فَرَدَّ

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أُمِّهِ عِدَاقَهَا، وَأَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمَّ أَيْمَنَ مَكَانَهُنَّ مِنْ

حَائِطِهِ» ،

وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ شَيْبٍ: أَخْبَرَنَا أَبِي، عَنْ يُونُسَ بَعْدًا، وَقَالَ: مَكَانَهُنَّ مِنْ حَائِطِهِ⁵³⁹

Abdullah b. Yusuf bize nakletti, İbn Vehb bize haber verdi, Yunus, İbn Şihâb'tan, o da Enes b. Mâlik'ten onun şöyle dediğini nakletmiştir:

“Muhacirler Mekke'den Medine'ye geldiklerinde ellerinde hiçbir şey yoktu. Ensar ise toprak ve mülk sahibiydi. Ensar, onlara her sene mallarının yarı mahsulünü vermek ve onlar da (Muhacir) çalışma ve bakım işlerini üstlenmek şartıyla topraklarını paylaştırdı. Enes'in annesi Ümmü Süleym -ki aynı zamanda- Abdullah b. Ebî Talha'nın da annesiydi. Enes'in annesi Rasûlullah'a (s.a.v.) hurma ağaçları hediye etmişti. Nebî (s.a.v.) ise onları mevlâsı ve Üsâme b. Zeyd'in annesi Ümmü Eymen'e verdi.”

İbn Şihâb dedi ki: Enes b. Mâlik bana şöyle haber verdi:

“Nebî (s.a.v.) Hayber ehliyle savaşı bitirip Medine'ye döndüğü zaman, Muhacirler mahsulünden (faydalanmaları için) onlara verilen hediyeleri Ensar'a geri verdiler. Nebî de (s.a.v.) (Enes'in) annesine hurma ağaçlarını geri verdi. Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Eymen'e ise kendi bahçesinden bir yer verdi.”

⁵³⁹ Buhârî, “Hibe”, 33.

Ahmed b. Şebîb dedi ki: Babam, Yunus'tan onun şöyle dediğini haber verdi.
 “Kendi malından bir yer.”

Buhârî, Kitâbü'l-Meğâzî'de “Nebî'nin (s.a.v.) Ahzab harbinden (evine) dönmesi, Benî Kurayza'ya gitmesi ve onları kuşatması” babında yine Enes b. Mâlik'ten bu konu ile alakalı bir hadis daha rivayet etmiştir.⁵⁴⁰ Bu hadiste diğerinden farklı olarak Ümmü Eymen'in hurma bahçelerini geri vermeyi kabul etmemekte direnmesi ve elbisesini Enes b. Mâlik'in boynuna dolayarak geri vermeyeceğini söylemesi, bunun üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.) ona on mislini teklif etmesiyle nihayet hurma bahçelerini geri vermeye gönüllü olmasından da bahsedilmektedir.

Müslim, “Fetihler sayesinde zenginleştikleri zaman Muhacirlerin Ensar'a ağaç ve meyve hediyelerini geri vermesi” babında bu konu ile ilgili iki hadis rivayet etmiştir. *Sahîh-i Müslim*'de nakledilen her iki rivayete de yer vermemiz gerekmektedir.

Enes b. Mâlik'ten nakledilen rivayetin metni şu şekildedir:

"وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، وَحَزْمَلَةُ، قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ، مِنْ مَكَّةَ، الْمَدِينَةَ قَدِمُوا وَلَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ شَيْءٌ، وَكَانَ الْأَنْصَارُ أَهْلَ الْأَرْضِ وَالْعَقَارِ، فَقَاسَمَهُمُ الْأَنْصَارُ عَلَى أَنْ أُعْطَوْهُمْ أَنْصَافَ ثَمَارِ أَمْوَالِهِمْ، كُلِّ عَامٍ، وَيَكْفُونَهُمُ الْعَمَلَ وَالْمَثُونَةَ، وَكَانَتْ أُمُّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَهِيَ تُدْعَى أُمَّ سَلِيمٍ، وَكَانَتْ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، كَانَ أَحَا لِأَنَسٍ لِأُمِّهِ، وَكَانَتْ أُعْطَتْ أُمُّ أَنَسٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِدَاقًا لَهَا، فَأَعْطَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمَّ أَيْمَنَ، مَوْلَاتَهُ، أُمَّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ،

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا فَرَغَ مِنْ قِتَالِ أَهْلِ حَيْبَرَ، وَأَنْصَرَفَ إِلَى الْمَدِينَةِ، رَدَّ الْمُهَاجِرُونَ إِلَى الْأَنْصَارِ مَنَائِحَهُمُ الَّتِي كَانُوا مَنَحُوهُمْ مِنْ ثَمَارِهِمْ،

⁵⁴⁰ Buhârî, “Meğâzî”, 31.

قَالَ: فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أُمِّي عِدَاقَهَا، وَأَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمَّ
أَيْمَنَ مَكَائِهِنَّ مِنْ حَائِطِهِ،

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَكَانَ مِنْ شَأْنِ أُمِّ أَيْمَنَ أُمِّ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّهَا كَانَتْ وَصِيفَةً لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ
الْمُطَّلِبِ، وَكَانَتْ مِنَ الْحَبَشَةِ، فَلَمَّا وَلَدَتْ أَمِينَهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ مَا تُؤَيِّ أَبُوهُ،
فَكَانَتْ أُمُّ أَيْمَنَ تَحْضُنُهُ حَتَّى كَبِرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْتَقَهَا، ثُمَّ أَنْكَحَهَا زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ، ثُمَّ
تُؤَيِّتُ بَعْدَ مَا تُؤَيِّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَمْسَةِ أَشْهُرٍ⁵⁴¹

Ebü't-Tâhir ve Harmele bana nakletti, o ikisi dedi ki, İbn Vehb bize haber verdi, Yunus, İbn Şihâb'tan, o da Enes b. Mâlik'ten onun şöyle dediğini nakletmiştir:

“Muhacirler, Mekke'den Medine'ye geldiklerinde ellerinde hiçbir şey yoktu. Ensar ise toprak ve mülk sahibiydi. Ensar; onlara mallarının yarı gelirini vermek, onlar da çalışma ve bakım işlerini üstlenmek şartıyla (topraklarını) paylaştırdı. Enes b. Mâlik'in annesi ki kendisine Ümmü Süleyym denilirdi. Abdullah b. Ebî Talha, Enes'in anne bir kardeşiydi. Enes'in annesi Rasûlullah'a (s.a.v.) hurma bahçelerini vermişti. Rasûlullah da (s.a.v.) onları mevlâsı, Üsâme b. Zeyd'in annesi Ümmü Eymen'e vermişti.”

İbn Şihâb dedi ki: Enes b. Mâlik bana şöyle haber verdi:

“Rasûlullah (s.a.v.) Hayber ehliyle savaşı bitirip Medine'ye döndükten sonra Muhacirler Ensar'ın mahsullerinden (faydalanmaları için) vermiş oldukları hediyeleri onlara geri verdi. Rasûlullah da (s.a.v.) anneme hurma bahçelerini geri verdi. Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Eymen'e ise kendi bahçesinden bir yer verdi.

İbn Şihâb dedi ki:

“Ümmü Eymen'in durumu şudur: Kendisi Abdullah b. Abdülmüttalib'in hizmetçisiydi ve Habeşistanlıydı. Rasûlullah'ın (s.a.v.) babası Abdullah vefat ettikten

⁵⁴¹ Müslim, “Cihad”, 70.

sonra Âmine oğlunu doğurdu. Rasûlullah (s.a.v.) büyüyünceye kadar da ona Ümmü Eymen dadılık etti. Sonra (Rasûlullah) (s.a.v.) onu âzat etti, Zeyd b. Hârise ile evlendirdi. (Ümmü Eymen) Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından beş ay sonra vefat etti.”

Sahîh-i Müslim'deki bu rivayetin bir kısmı *Sahîh-i Buhârî*'de nakledilen ve bizim de yer verdiğimiz rivayetle hemen hemen aynı olmasına rağmen görüldüğü üzere sonunda İbn Şihâb'ın Ümmü Eymen hakkındaki nakline yer verilmiştir. Dolayısıyla Buhârî rivayetinden farklı olarak Müslim rivayetinde “Ümmü Eymen'in durumu şudur.” diye başlayan ve onun hakkında bilgi verilen bir bölüm olduğu için bu rivayet de nakledilmiştir.

Sahîh-i Müslim'de yine Enes b. Mâlik'ten nakledilen diğer rivayetin metni ise şu şekildedir:

"حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَحَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الْقَيْسِيُّ، كُلُّهُمْ عَنِ الْمُعْتَمِرِ، وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَجُلًا، - وَقَالَ حَامِدٌ، وَابْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى أَنَّ الرَّجُلَ - كَانَ يَجْعَلُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّحْلَاتِ مِنْ أَرْضِهِ حَتَّى فُحِثَ عَلَيْهِ فُرَيْظَةٌ وَالتَّضْبِيرُ، فَجَعَلَ بَعْدَ ذَلِكَ يَرُدُّ عَلَيْهِ مَا كَانَ أَعْطَاهُ،

قَالَ أَنَسٌ: وَإِنَّ أَهْلِي أَمْرُونِي أَنْ آتِيَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَسْأَلَهُ مَا كَانَ أَهْلُهُ أَعْطَوْهُ أَوْ بَعْضُهُ، وَكَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَعْطَاهُ أُمَّ أَيْمَنَ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَعْطَانِيهِنَّ، فَجَاءَتْ أُمَّ أَيْمَنَ فَجَعَلَتْ التُّؤَبَ فِي عُنُقِي، وَقَالَتْ: وَاللَّهِ، لَا نُعْطِيكَاهُنَّ وَقَدْ أَعْطَانِيهِنَّ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا أُمَّ أَيْمَنَ، اتْرِكِيهِنَّ وَلَكِ كَذَا وَكَذَا»، وَتَقُولُ: كَلَّا وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، فَجَعَلَ يَقُولُ: كَذَا حَتَّى أَعْطَاهَا عَشْرَةَ أَمْثَالِهِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ عَشْرَةَ أَمْثَالِهِ"⁵⁴²

Ebûbekir b. Ebî Şeybe, Hamîd b. Ömer el-Bekrâvî ve Muhammed b. Abdüla'lâ, hepsi de Mu'temir'den bize nakletti, Lafız İbn Ebî Şeybe'nindir.

⁵⁴² Müslim, "Cihad", 71.

Mu'temir b. Süleyman et-Teymî, babasından, o da Enes'ten naklettiğine göre bir adam -Hamîd ve İbn Abdüla'lâ adam dediler- kendi arazisinden hurma ağaçlarını Nebî (s.a.v.) için tahsis ediyordu. Kurayza ve Nadir fethedilinceye kadar durum böyle devam etti. Bundan sonra verdiklerini ona geri vermeye başladı.

Enes dedi ki:

“Benim ailem de Nebî'ye (s.a.v.) gitmemi ve ailemin ona verdiklerini veya bir kısmını geri istememi emrettiler. Nebî (s.a.v.) ise onları Ümmü Eymen'e vermişti. Nebî'ye (s.a.v.) geldim. O da bana onları (hurma ağaçlarını) geri verdi. Bunun üzerine Ümmü Eymen geldi ve elbiseyi boynuma dolayarak şöyle dedi: ‘Allah’a yemin ederim ki onları sana vermeyiz. Onları bana vermişti.’ Nebî (s.a.v.) ‘Ey Ümmü Eymen, onu bırak. Şu şu kadar senin olsun.’ deyince (Ümmü Eymen) ‘Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a (c.c.) yemin ederim ki kesinlikle olmaz.’ diyordu. (Rasûlullah) (s.a.v.) şu şu kadar derken ona on mislini veya buna yakınını verdi.”

Ahmed b. Hanbel de yukarıda naklettiğimiz rivayetin benzerini Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir.⁵⁴³ İbn Hanbel rivayetinin metni Müslim rivayetiyle çok benzer olduğu için ayrıca nakledilmeyecektir.

Ümmü Eymen ile ilgili nakledilen bir diğer hadiste Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmü Eymen'e ve onun torunu Haccâc b. Eymen'e olan sevgisinden bahsedilmektedir.

2.2. Torunu Haccâc b. Eymen İle İlgili Hadis

Sahîh-i Buhârî'de Harmele el-Kelbî'den nakledilen rivayetin metni şu şekildedir:

"قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَحَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي حَزْمَلَةُ، مَوْلَى أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ: أَنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، إِذْ دَخَلَ الْحِجَّاجُ بْنُ أَيْمَنٍ فَلَمْ يُتِمَّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ، فَقَالَ: أَعِدْ، فَلَمَّا وُلِّيَ، قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ: مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ:

⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXI/18-19.

الحجاج بن أئمن بن أئمن، فقال ابن عمر: «لَوْ رَأَى هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَحَبَّهُ فَذَكَرَ حُبَّهُ وَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّ أئمن»

قَالَ: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي، عَنْ سُلَيْمَانَ وَكَانَتْ حَاضِنَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁵⁴⁴

Ebu Abdullah dedi ki: Süleyman b. Abdurrahman bana nakletti, Velîd b. Müslim bize nakletti, Abdurrahman b. Nemir, Zührî'den bize nakletti, Üsâme b. Zeyd'in mevlâsı olan Harmele (el-Kelbî) bana nakletti:

“O (Harmele), Abdullah b. Ömer ile birlikte mescitte iken Haccac b. Eymen içeri girdi. Rükû ve secdesini tam yapmadan namaz kıldı. Bunun üzerine (Abdullah b. Ömer) ona “(Namazı) tekrar kıl.” dedi. O çekip gittiğinde ise İbn Ömer bana onun kim olduğunu sordu. Ben de “Haccac b. Eymen b. Ümmü Eymen'dir.” diye cevap verdim. Bunun üzerine İbn Ömer “Rasûlullah (s.a.v.) onu görseydi severdi.” dedi. Sonra Rasûlullah'ın (s.a.v.) ona ve Ümmü Eymen'in çocuklarına olan sevgisiden bahsetti.”

(Buhârî) dedi ki: Ashabımdan bir kişinin Süleyman'dan bana naklettiğine göre ‘O, Nebî'nin (s.a.v.) dadısıydı.’”

Eymen b. Ubeyd'in oğlu Haccac b. Eymen ve dolayısıyla Ümmü Eymen ile ilgili bu rivayet, Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece *Sahîh-i Buhârî*'de nakledilmektedir.

Ümmü Eymen hakkında nakledilen bir diğer rivayette ise evinde Rasûlullah'ı (s.a.v.) misafir ettiğinden ve ona içecek ikram ettiğinden bahsedilmektedir.

2.3. Rasûlullah'a (s.a.v.) İçecek İkram Etmesi İle İlgili Hadis

Müslim bu hadisi “Ümmü Eymen'in faziletleri” başlığı altında Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir. *Sahîh-i Müslim*'de nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

⁵⁴⁴ Buhârî, “Fezâil”, 19.

"حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: «انْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ، فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ، فَأَنَاوَلْتُهُ إِنَاءً فِيهِ شَرَابٌ» قَالَ: فَلَا أَدْرِي أَصَادَفْتُهُ صَائِمًا أَوْ لَمْ يُرِدْهُ، فَجَعَلْتُ تَصْحَبُ عَلَيْهِ وَتَدَمَّرُ عَلَيْهِ»⁵⁴⁵

Ebû Kürayb Muhammed b. el-Alâ bize nakletti, Ebû Üsâme, Süleyman b. Mugîre'den, o da Sâbit (b. Eslem)'den, o da Enes (b. Mâlik)'ten onun şöyle dediğini nakletmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Eymen'e gitmişti. Ben de onunla birlikte gittim. (Ümmü Eymen Rasûlullah'a) bir kap içecek ikram etti. (Enes) şöyle dedi: 'Oruçlu olduğu bir güne mi denk geldi veya istemedi mi bilmiyorum.' Bunun üzerine (Ümmü Eymen) bağırmaya ve şikâyet etmeye başladı."

Bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Müslim rivayetiyle bize ulaşmaktadır. Ayrıca diğer hadis kaynaklarında da rivayetine rastlanılmamıştır.

Ümmü Eymen hakkında nakledilen bir diğer hadis, Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra vahyin kesilmesine ağlaması ile ilgilidir.

2.4. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Vefatından Sonra Vahyin Kesilmesine Ağlaması İle İlgili Hadis

Hadis, Kütüb-i Tis'a içerisinde Müslim, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilmektedir. Bu kitaplardaki rivayetlerin sahâbî râvîsi ve sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî râvîsi
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	2	Enes b. Mâlik
• Sünen-i Dârimî	1	İkrime

⁵⁴⁵ Müslim, "Fezâil", 102.

• Sahîh-i Müslim	1	Enes b. Mâlik
• Sünen-i İbn Mâce	1	Enes b. Mâlik

Sahîh-i Müslim'de "Ümmü Eymen'in faziletleri" başlığı altında Enes b. Mâlik'ten nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

"حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، أَحْبَبَنِي عَمْرُو بْنُ عَاصِمِ الْكِلَابِيِّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُمَرَ: "انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ نَزُورُهَا، كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزُورُهَا، فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَيْهَا بَكَتْ، فَقَالَتْ لَهَا: مَا يُبْكِيكِ؟ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَتْ: مَا أَبْكِي أَنْ لَا أَكُونَ أَعْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَكِنْ أَبْكِي أَنَّ الْوَحْيَ قَدْ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ، فَهَيَّجَتْهُمَا عَلَى الْبُكَاءِ. فَجَعَلَا يَبْكِيَانِ مَعَهَا"⁵⁴⁶

Züheyr b. Harb bize nakletti, Amr b. Âsım el-Kilâbî bana haber verdi, Süleyman b. Mugîre, Sâbit (b. Eslem)'den, o da Enes (b. Mâlik)'ten onun şöyle dediğini nakletmiştir:

"*Ebû Bekir (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra Ömer'e 'Haydi Ümmü Eymen'e gidelim. Rasûlullah'ın (s.a.v.) onu ziyaret ettiği gibi biz de onu ziyaret edelim.'* dedi. (Ümmü Eymen'e) gittiğimizde ağladı. (Ebû Bekir ve Ömer) ona 'Niye ağlıyorsun, Rasûlullah (s.a.v.) için Allah katında olmasından daha hayırlısı yoktur.' deyince (Ümmü Eymen) onlara şöyle cevap verdi: 'Ben Allah katında olmasının Rasûlullah (s.a.v.) için daha hayırlı olduğunu bilmediğimden ağlamıyorum. Fakat ben gökten gelen vahyin kesilmesine ağlıyorum.' (Bu sözler) ikisinin de ağlamasına sebep oldu ve birlikte ağlamaya başladılar."

⁵⁴⁶ Müslim, "Fezâil", 103.

İbn Mâce bu hadisi, “Rasûlullah’ın (s.a.v.) vefatı ve defnedilmesi” babında Enes b. Mâlik’ten rivayet etmiştir.⁵⁴⁷ Sahâbî râvîsi Müslim rivayetiyle aynı olan İbn Mâce rivayetinin metninde de büyük bir farklılık olmadığı için tekrar aktarılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

Hadisin Kütüb-i Tis’a’da nakledildiği bir diğer kaynak *Sünen-i Dârimî*’dir. Ancak Dârimî rivayetinin hem farklı bir sahâbî kanalıyla nakledildiği hem de metin bakımından daha tafsilatlı olduğu görülmektedir. Bu rivayette Müslim ve İbn Mâce rivayetinde nakledilenlere ilaveten Rasûlullah’ın (s.a.v.) vefatından ve defnedilmesinden de bahsedilmektedir.

Sünen-i Dârimî’de “Nebî’nin (s.a.v.) vefatı” babında İkrime’den nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

«أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي ثَوْبَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: «ثَوْبَانُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ فَحَبَسَ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ وَلَيْلَتَهُ وَالْعَدَّ حَتَّى دُفِنَ لَيْلَةَ الْأَرْبَعَاءِ» وَقَالُوا: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَمُتْ، وَلَكِنْ عُرِجَ بِرُوحِهِ كَمَا عُرِجَ بِرُوحِ مُوسَى

فَقَامَ عُمَرُ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَمُتْ وَلَكِنْ عُرِجَ بِرُوحِهِ كَمَا عُرِجَ بِرُوحِ مُوسَى، وَاللَّهِ لَا يَمُوتُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى يَقْطَعَ أَيْدِي أَقْوَامٍ وَالسِّنَّتَهُمْ، فَلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يَتَكَلَّمُ حَتَّى أَزِيدَ شِدْقَاهُ مِمَّا يُوعَدُ وَيُقُولُ.

فَقَامَ الْعَبَّاسُ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ مَاتَ، وَإِنَّهُ لَبَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْسُنُ كَمَا يَأْسُنُ الْبَشَرُ، أَيُّ قَوْمٍ فَادَفِنُوا صَاحِبَكُمْ. فَإِنَّهُ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ مِنْ أَنْ يُمَيِّتَهُ إِمَاتَتَيْنِ. أُمِّيئْتُ أَحَدَكُمْ إِمَاتَةً وَمُيِّتُهُ إِمَاتَتَيْنِ وَهُوَ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ مِنْ ذَلِكَ؟ . أَيُّ قَوْمٍ فَادَفِنُوا صَاحِبَكُمْ، فَإِنْ يَكُ كَمَا تَقُولُونَ فَلَيْسَ بِعَزِيزٍ عَلَى اللَّهِ أَنْ يَبْحَثَ عَنْهُ التُّرَابَ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللَّهِ مَا مَاتَ حَتَّى تَرَكَ السَّبِيلَ

⁵⁴⁷ İbn Mâce, “Cenâiz”, 65.

نَهَجًا وَاضِحًا، فَأَحَلَّ الْحَلَالَ، وَحَرَّمَ الْحَرَامَ، وَنَكَحَ وَطَلَّقَ، وَحَارَبَ وَسَلَّمَ، مَا كَانَ رَاعِي غَنَمٍ يَتَّبِعُ بِهَا صَاحِبُهَا رُؤُوسَ الْجِبَالِ يَخْطُ عَلَيْهَا الْعِضَاءَ بِمِحْبَطِهِ وَيَمْدُرُ حَوْضَهَا بِيَدِهِ بِأَنْصَبٍ وَلَا أَذَابٍ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. كَانَ فِيكُمْ. فَادْفِنُوا صَاحِبَكُمْ.

قَالَ: وَجَعَلْتُ أُمَّ أَيْمَنَ تَبَكِّي، فَقِيلَ لَهَا: يَا أُمَّ أَيْمَنَ تَبْكِينَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَتْ: إِنِّي وَاللَّهِ مَا أَبْكِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا أَكُونَ أَعْلَمُ أَنَّهُ قَدْ ذَهَبَ إِلَى مَا هُوَ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا، وَلَكِنِّي أَبْكِي عَلَى خَيْرِ السَّمَاءِ انْقِطَعَ

قَالَ حَمَّادٌ: حَنَقْتُ الْعَبْرَةَ أَيُّوبَ حِينَ بَلَغَ هَاهُنَا⁵⁴⁸

Süleyman b. Harb bize haber verdi, Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'ten, o da İkrime'den onun şöyle dediğini nakletmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.) pazartesi günü vefat etti. Çarşamba gecesini defnedilinceye kadar (pazartesi) gününün geri kalanında, gecesinde ve ertesi gün bekletildi. (Bazıları) ‘Rasûlullah (s.a.v.) ölmedi. Ancak ruhu Hz. Musa'nın ruhunun yükseltildiği gibi yükseltildi.’ dediler.

Ömer ayağa kalktı ve şöyle dedi: ‘Rasûlullah (s.a.v.) ölmemiştir. Fakat ruhu Hz. Musa'nın ruhu gibi yükseltilmiştir. Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (s.a.v.) (bazı) toplulukların ellerini ve dillerini kesmedikçe ölmeyecektir. (Onları ortadan kaldırmadıkça ölmeyecektir.)’ Sonra Ömer konuşmaya devam etti. Hatta konuşarak tehdit etmesinden ağzının yan tarafları köpürdü.

Bunun üzerine Abbas ayağa kalktı ve şöyle dedi: ‘Rasûlullah (s.a.v.) vefat etmiştir. O, muhakkak ki bir insandır. Her insanın değişime uğraması gibi o da değişime uğrar. Ey topluluk, arkadaşınızı defnediniz. Zira o, Allah (c.c.) katında kendisini iki defa öldürmekten daha hayırlıdır. Allah (c.c.) sizi bir defa öldürür de katında daha değerli olduğu halde onu iki defa öldürür mü? Ey topluluk, (O halde)

⁵⁴⁸ Dârimî, “Mukaddime”, 14.

arkadaşınızı defnediniz. Eğer sizin dediğiniz gibiyse onu topraktan araştırıp (ortaya çıkarması) Allah'a (c.c.) güç gelmez. Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (s.a.v.) apaçık bir yol bırakıp helali helal haramı haram kılincaya kadar, evlenip boşanuncaya savaşp barışuncaya kadar vefat etmedi. Koyun sürüsünün üzerine sopasıyla vuran, (su içtikleri) yalıkların aralarını eliyle sıvayarak dağların başında onların (sürünün) peşinde giden çoban bile Rasûlullah'tan (s.a.v.) daha azimli ve kararlı değildir. O sizin içinizdeydi. Arkadaşınızı defnediniz.'

(Râvî) dedi ki: Ümmü Eymen ağlamaya başladı. Ona 'Ey Ümmü Eymen, Rasûlullah (s.a.v.) için mi ağlıyorsun?' denildi. O da şöyle cevap verdi: 'Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, ben Rasûlullah'a (s.a.v.) ağlamıyorum. Onun bu dünyadan daha hayırlı bir yere gittiğini biliyorum. Fakat ben gökten gelen haberin (vahyin) kesilmesine ağlıyorum.'

(Hadisin râvîlerinden) Hammâd dedi ki: *Buraya ulaştığında gözyaşı Eyyûb'ü hıçkırığa boğdu.*"

Ahmed b. Hanbel rivayetlerine gelecek olursak onun hadisi Müslim ve İbn Mâce gibi Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiği görülmektedir.⁵⁴⁹ Hadis, sened ve metninde birtakım farklılıklarla iki farklı tarikten nakledilmiştir. *El-Müsned*'de nakledilen bu iki rivayette Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde Ümmü Eymen'in ağladığından ve bu üzüntüsünün sebebinin vahyin kesilmesi olduğundan bahsedilmektedir. İbn Hanbel rivayetlerinde, Müslim ve İbn Mâce rivayetinde olduğu gibi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Ümmü Eymen'i ziyaretleri hakkında bir bilgiye yer verilmemiştir.

Ümmü Eymen'in isminin geçtiği bir diğer rivayette küçük bir kızın vefatına ağlamasından bahsedilmektedir.

⁵⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XX/435; XXI/214.

2.5. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Torununun Vefatına Ağlaması İle İlgili Hadis

Hadis, Kütüb-i Tis'a'da sadece *Sünen-i Nesâî* ve *el-Müsned*'de nakledilmektedir. Bu kitaplardaki rivayet sayısı ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Yer Aldığı Kaynak	Rivayet Sayısı	Sahâbî râvîsi
• Müsned-i Ahmed b. Hanbel	2	Abdullah b. Abbas
• Sünen-i Nesâî	1	Abdullah b. Abbas

Sünen-i Nesâî'de “Ölüye ağlama” babında nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

«أَخْبَرَنَا هَنَّاؤُ بْنُ السَّرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا حَضِرَتْ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَغِيرَةً فَأَخَذَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَمَّهَا إِلَى صَدْرِهِ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهَا فَقَضَتْ وَهِيَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَكَتْ أُمَّ أَيْمَنَ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا أُمَّ أَيْمَنَ، أَتَبْكِينَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَكَ»، فَقَالَتْ: مَا لِي لَا أَبْكِي وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي لَسْتُ أَبْكِي، وَلَكِنَّهَا رَحْمَةٌ»،

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُؤْمِنُ يَحْزِنُ عَلَى كُلِّ حَالٍ تُنَزِعُ نَفْسَهُ مِنْ بَيْنِ جَنَّتَيْهِ

وَهُوَ يَحْمَدُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ»⁵⁵⁰

Hennâd b. es-Seriyy bize haber verdi ve dedi ki, Ebü'l-Ahves, Atâ b. es-Sâib'ten, o da İkrime'den, o da İbn Abbas'tan onun şöyle dediğini nakletmiştir:

⁵⁵⁰ Nesâî, “Cenâiz”, 13.

“Torunu Rasûlullah’a (s.a.v.) getirildiğinde Rasûlullah (s.a.v.) onu aldı ve bağrına bastı. Sonra elini onun üzerine koydu. Rasûlullah’ın (s.a.v.) elleri üzerindeyken (torunu) vefat etti. Bunun üzerine Ümmü Eymen ağlamaya başladı. Rasûlullah (s.a.v.) ona ‘Ey Ümmü Eymen, Rasûlullah (s.a.v.) yanındayken ağlıyor musun?’ deyince (Ümmü Eymen) ‘Rasûlullah (s.a.v.) ağlarken ben niye ağlamayayım’ diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ‘Ben ağlamıyorum. Fakat o merhamettir.’ dedi.

Sonra şöyle buyurdu: ‘Mü’min her durumda hayır üzeredir. Vücudundan ruhu çıkarılırken (dahi) Yüce Allah’a hamd eder.’”

Ahmed b. Hanbel bu hadisi *el-Müsned*’de iki farklı senet ve metinle Abdullah b. Abbas’tan rivayet etmiştir.⁵⁵¹ *Sünen-i Nesâî*’deki rivayet ile çok benzer olduğu için *el-Müsned*’deki iki rivayete tekrar yer verilmemiştir.

Hadisin metninde geçen “küçük kız” ifadesi ile Rasûlullah’ın (s.a.v.) kızı veya torunu kastedilmektedir. Ancak Rasûlullah’ın kızlarının evliyken vefat ettiği bilinen bir husustur. Dolayısıyla burada Rasûlullah’ın (s.a.v.) kızlarından birinin kızı kastedilmiş olmalıdır.⁵⁵²

Ümmü Eymen’in isminin geçtiği bir diğer rivayette avret yerlerinin örtülmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

2.6. Avret Yerlerinin Örtülmesi Gerektiği İle İlgili Hadis

Hadis, *el-Müsned*’de Abdullah b. Hâris ez-Zübeydî’den şu şekilde nakledilmektedir:

"حَدَّثَنَا هَارُونُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو، أَنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ زِيَادٍ الْخَضْرَمِيَّ، حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ جَزْرِ الرَّبِيعِيِّ، حَدَّثَهُ: أَنَّهُ، مَرَّ وَصَاحِبٌ لَهُ بِأَيْمَنَ وَفَتِيَّةٍ مِنْ قُرَيْشٍ قَدْ حَلُّوا أَرْهَمَهُمْ، فَجَعَلُوهَا مَخَارِيقَ يَجْتَلِدُونَ بِهَا، وَهُمْ عُرَاةٌ،

⁵⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV/234-235, 279.

⁵⁵² Sââtî, Ahmed b. Abdurrahman, *el-Fethu'r-Rabbânî*, I-XXIV, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, t.y, c.VII, s.59.

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَلَمَّا مَرَرْنَا بِهِمْ قَالُوا: إِنَّ هَؤُلَاءِ فَيَسِّيُونَ فَدَعَوْهُمْ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَيْهِمْ، فَلَمَّا أَبْصَرُوهُ تَبَدَّدُوا، فَرَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُغْضَبًا، حَتَّى دَخَلَ وَكُنْتُ أَنَا وَرَاءَ الْحُجْرَةِ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: " سُبْحَانَ اللَّهِ، لَا مِنْ اللَّهِ اسْتَحْيُوا ، وَلَا مِنْ رَسُولِهِ اسْتَتْرُوا " ،
وَأُمُّ أَيْمَنَ عِنْدَهُ تَقُولُ: اسْتَغْفِرُ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: " فَبِأَلَيْ مَا اسْتَغْفَرَ لَهُمْ " ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَسَمِعْتُهُ أَنَا مِنْ هَارُونَ⁵⁵³

Harun (b. Ma'rûf) bize nakletti, Abdullah b. Vehb bize nakletti, Amr (b. Hâris) bize nakletti ki, Süleyman b. Ziyâd el-Hadramî, Abdullah b. Hâris b. Cez' ez-Zübeydî'den onun şöyle dediğini nakletmiştir:

"Arkadaşıyla beraber Eymen'e ve peştemallerini çıkarmış bir haldeyken Kureyşli bir grup gence uğradı. Çıplak bir haldeyken ip gibi yaptıkları peştemalleriyle birbirlerini kırbaçlamaya başladılar.

Abdullah şöyle dedi: *Onlara uğradığımızda 'Onlar keşiştir. Onları kendi haline bırakın.' dediler. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) onların yanına çıktı. Onu gördüklerinde dağıldılar. Rasûlullah (s.a.v.) kızgın bir şekilde geri döndü. O, eve girdiğinde ben odanın arka tarafındaydım. Onun, 'Sübhânallah. Ne Allah'tan (c.c.) utanıyorlar, ne de Rasûlü karşısında örtünüyorlar.' dediğini işittim. Ümmü Eymen de 'Ey Allah'ın Rasûlü, onlar için bağışlanma dile.' diyordu.*

Abdullah şöyle dedi: *Rasûlullah (s.a.v.) güçlüğü onlar için bağışlanma diledi. Abdullah, 'Bu hadisi ben Harun'dan işittim.' dedi."*

Bu hadis, Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel tarafından rivayet edilmiştir. Bununla birlikte Kütüb-i Tis'a'da Ümmü Eymen hakkında nakledilen rivayetler tamamlanmıştır. Hurma bahçelerinin Ümmü Eymen'e verilmesiyle ilgili nakledilen Müslim hadisinde olduğu gibi bazı rivayetlerde Ümmü Eymen tanıtılmıştır. Avret yerlerinin örtülmesi ile ilgili nakledilen hadiste olduğu gibi bazı

⁵⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX/249-250.

rivayetlerde ise yaşanan bir olay esnasında Ümmü Eymen'in de Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında olduğu görülmektedir. Ayrıca Ümmü Eymen'in Rasûlullah'a içecek ikram etmesi rivayetinde olduğu gibi Rasûlullah (s.a.v.) ile yakınlığını gösteren veya Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatı sebebiyle vahyin kesilmesine ağlaması rivayetinde olduğu gibi Ümmü Eymen'in şahsiyeti hakkında bize birtakım bilgiler veren rivayetler de mevcuttur.

SONUÇ

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en yakınlarından olan Ümmü Eymen aslen Habeşistanlıdır. Habeşistan'dan Mekke'ye ne zaman geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte bazı rivayetlere göre Ebrehe ordusunun esirlerindedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ailesine hizmet etmiş, Rasûlullah (s.a.v.) doğduktan sonra ise onun bakımını üstlenmiş ve evleninceye kadar da yanından hiç ayrılmamıştır.

Rasûlullah (s.a.v.) evlendiği zaman Ümmü Eymen'i âzat etmiş ve Medinelilerden Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Eymen b. Ubeyd dünyaya gelmiştir. Ancak bir süre sonra Ümmü Eymen eşini kaybetmiş, bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onu Zeyd b. Hârise ile evlendirmiştir. Ümmü Eymen ve Zeyd b. Hârise evliliğinden ise Üsâme b. Zeyd dünyaya gelmiştir.

Ümmü Eymen İslâm dinini ilk kabul edenlerdendir. Bu sebeple Müslümanların Mekke'de yaşadığı baskı ve eziyetlere maruz kalmış, Habeşistan ve Medine'ye olmak üzere iki kere hicret etmiştir. Ancak onun Habeşistan'a hicret etmediğini savunanlar da olmuştur.

Savaşlara katılan ve savaşlarda Müslüman orduya hizmet eden kadın sahâbîlerden birisi de Ümmü Eymen'dir. Nitekim o, Uhud, Hayber ve Huneyn savaşlarına katılmış, bu savaşlar esnasında ordunun yiyecek-içecek ihtiyacını karşılamış, ayrıca yaralıların tedavi edilmesinde yardımcı olmuştur.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) dadılığını yapan Ümmü Eymen ona şefkatli bir anne olmuştur. Rasûlullah'ın sütannesini olduğu da kaynaklarda belirtilmektedir. O, Âmine ve Abdülmüttalib'in emanetine en güzel şekilde sahip çıkmıştır.

Ümmü Eymen'in vefat tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı rivayetler mevcuttur. Rasûlullah'tan (s.a.v.) beş-altı ay sonra vefat ettiği rivayet edildiği gibi Hz. Osman hilâfeti döneminde vefat ettiği de belirtilmektedir. Bununla birlikte Hz. Osman hilâfeti döneminde vefat ettiği görüşü daha isabetli görünmektedir.

Ümmü Eymen'in hayatı ile ilgili öne çıkan hususları belirttikten sonra naklettiği hadis rivayetleri ile ilgili şunları söylememiz mümkündür:

- Hadis kitapları tarandığında Ümmü Eymen'den nakledilen yedi farklı hadis rivayetine rastlanılmıştır. Ancak Ümmü Eymen rivayetlerinin daha çok Kütüb-i Tis'a dışındaki kitaplarda nakledildiği görülmüştür. Zira Kütüb-i Tis'a'da Ümmü Eymen'den nakledilen iki hadis rivayetinin olduğunu ifade etmemiz gerekir. Bunlar *Sünen-i İbn Mâce* ve *el-Müsned*'deki rivayetlerdir. Hadis kitapları arasında ise en çok *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de rivayetleri mevcuttur.

- Ümmü Eymen'den hadis rivayet edenler; Haneş b. Abdullah, Mekhûl b. Ebî Müslim, Ebû Yezîd el-Medenî, Nübeyh el-Anezî, Velîd b. Abdurrahman, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Ebî Rebâh ve Ali b. Hüseyin olarak sıralanabilir. Bununla birlikte Mekhûl b. Ebî Müslim, Nübeyh el-Anezî ve Atâ b. Ebî Rebâh'ın Ümmü Eymen'le görüşmediği halde ondan hadis rivayet ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca Velîd b. Abdurrahman, Saîd b. Müseyyeb ve Ali b. Hüseyin'in biyografilerinde Ümmü Eymen'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık.

Ümmü Eymen'in rivayet ettiği hadislerin isnad değerlendirmesi ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

- Beyaz undan ekmek yapılması ile ilgili nakledilen Ümmü Eymen hadisinin İbn Mâce, İbn Ebî Âsım ve Taberânî rivayetlerinin isnadı hasendir. Elbânî de isnadın hasen olduğunu söylemiştir. Nuaym b. Hammâd rivayetinde ise Abdullah b. Lehîa'nın zayıf bir râvî olduğu görülmektedir.

- Namazın kasten terk edilmemesi ile ilgili nakledilen Ahmed b. Hanbel rivayetinin isnadı zayıftır ve hadisin senesinde inkıtâ vardır. Aynı şekilde Abd b. Humeyd, Ebû Müshir, Mervezî ve Beyhakî rivayetinin isnadında da inkıtâ vardır.

- Hayızlı kadının mescitten bir şey alması ile ilgili nakledilen İshâk b. Râhûye ve Taberânî rivayetlerinin isnadı hasendir.

- Yanlışlıkla bevlîn içilmesi ile ilgili nakledilen Taberânî ve Hâkim en-Nîsâbûrî rivayetinin isnadı zayıftır.

- Rasûlullah'ın kızı Hz. Fatıma ve Hz. Ali'yi evlendirmesi ile ilgili nakledilen Taberânî ve Hâkim en-Nîsâbûrî rivayetinin isnadı zayıftır. Bununla birlikte Hâkim

en-Nîsâbûrî isnadının sahih olduğunu, Ebû Hâtim er-Râzî ise hadisin münker olduğunu söylemiştir.

- Hırsızın elinin kesilmesi ile ilgili Ümmü Eymen'den nakledilen Taberânî rivayetinin isnadı zayıftır. Hadisin senedinde inkıtâ vardır.
- Siyahîlerle ilgili nakledilen İbn Ebî Âsım ve Taberânî rivayetleri ile ilgili olarak İbnü'l-Cevzî ve Elbânî mevzû değerlendirmesinde bulunmuştur.

Ümmü Eymen hakkında nakledilen hadis rivayetlerine gelecek olursak bu konuda şunları söyleyebiliriz:

- Kütüb-i Tis'a'da Ümmü Eymen'in isminin zikredildiği on altı rivayet tespit edilmiştir. Bu rivayetler çoğunlukla Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in kitaplarında yer almaktadır. İbn Mâce, Nesâî ve Dârimî'nin kitaplarında ise birer hadis rivayetine rastlanılmıştır.
- Hakkındaki rivayetleri konusuna göre sınıflandırdığımızda altı farklı rivayetin olduğu görülmektedir. Bu rivayetlerden bazılarında Ümmü Eymen tanıtılmış, bazılarında bir olay karşısındaki tavrı gözler önüne serilmiştir. Bazı rivayetlerde ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında bulunmasından dolayı rivayette isminin geçtiği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed (249/863-64), *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, thk. Ebû Abdullah Mustafa b. el-Adevî, I-II, Dâru Belensiyye, Riyad, 2002.

Abdullah b. el-Mübârek, Ebû Abdîrrahmân (181/797), *Kitâbü'z-Zühd*, thk.Habîbürrahmân el-A'zamî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' (211/826-27), *el-Musannef*, thk.Habîburrahman el-A'zamî, I-XI, Meclisü'l-İlmî, Pakistan, 1983.

Abülgaffar Süleyman Bündâri, Seyyid Kisrevî Han, *Mevsûatü Ricâli'l-Kütübi't-Tis'a*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

Aba, Veli, "Nesâî'nin (ö.303/915) Şîlikle İthamı", *ÇÜİF Dergisi*, c.XVIII, sy.1, Adana, 2018.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (241/855), *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid, I-L, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001.

....., *Kitâbü'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, thk.Vasiyyullah b. Muhammed Abbâs, I-IV, Dâru'l-Hânî, Riyad, 2001.

Ahmedov, Reşadet, "Hz. Peygamber'in Evlendirdiği Kişiler ve Evlendirilme Amaçları", *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, c.III, sy.1, 2017.

Akman, Zekeriya, "Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın", *FÜİF Dergisi*, c.XVII sy.2, Elazığ, 2012.

Algül, Hüseyin, "Hz. Peygamber'de Anne Sevgisi", *UÜİF Dergisi*, c.I, sy.1, Bursa, 1986.

Altuncî, Muhammed, *Mu'cemü A'lâmi'n-Nisâ*, Dâru'l-İlm, Beyrut, 2001.

Âşikkutlu, Emin, "Cerh ve Ta'dîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.VII, s.394-401, İstanbul, 1993.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.

Bardakoğlu, Ali, "Hırsızlık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XVII, s.384-396, İstanbul, 1998.

Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (279/892-93), *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk.Süheyl Zekkâr-Riyad Ziriklî, I-XIII, Dâru Fikr, Beyrut, 1997.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli Sâhibi's-Şerîa*, thk.Abdülmü'tî Kal'acî, I-VII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

....., *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk.Muhammed Abdülkâdir Atâ, I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

....., *Şu'abü'l-Îmân*, thk.Muhtâr Ahmed en-Nedvî-Abdulali Abdulhamîd Hâmid, I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003.

Bolelli, Nusrettin, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm (256/870), *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk.Muhammed Abdülmüîd Han, I-VIII, Dâru'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, t.y.

....., *ed-Du'afâ'ü's-Sagîr*, thk.Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Dâru'l-Va'y, Halep, h.1396.

....., *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Merkezü'l-Bühûs ve Takniyetü'l-Ma'lûmât, I-X, Dâru't-Te'sîl, Beyrut, 2012.

Bûsîrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl (840/1436), *İthâfû'l-Hiyere bi-Zevâ'idî'l-Mesânîdi'l-Aşere*, thk.Ebû Abdurrahman Âdil b. Sa'd-Ebû İshâk es-Seyyid b. Mahmud, I-XI, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1998.

Çağrıçı, Mustafa, "Sâlih", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XXXVI, s.31-32, İstanbul, 2009.

Çoruhlu, Tülin, "Kalkan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XXIV, s.260-261, İstanbul, 2001.

Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (385/995), *el-İlelü'l-Vâride fi'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah es-Selefî, I-XV, Dâru İbnü'l-Cevzî, ed-Dammâm, h.1427.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân (255/869), *es-Sünen*, thk.Hüseyn Selîm Esed ed-Dârânî, I-IV, Dâru'l-Muğnî, Riyad, 2000.

Ebû Müshir, Abdüla'lâ b. Müshir b. Abdila'lâ el-Gassânî, *Nüshatü Ebî Müshir*, thk.Mecdî Fethî es-Seyyid, Dâru's-Sahâbe li't-Turâs, Tanta, 1989.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî (275/889), *es-Sünen*, thk.Âdil b. Muhammed-İmâdüddin b. Abbâs, I-VIII, Dâru't-Te'sîl, Beyrut, 2015.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk (430/1038), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.

....., *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk.Âdil b. Yusuf el-Azâzî, , I-VII, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1998.

Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn (224/838), *Garîbü'l-Hadîs*, thk. Hüseyin Muhammed Şeref, I-V, el-Hey'etü'l-Âmme, Kahire, 1984.

Efendioğlu, Mehmet, "Arap Olmayan Sahâbîlerin Hadis Rivâyetindeki Yeri", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c.XVI, sy.1, İstanbul, 2018.

....., *Arap Olmayan Sahâbîler*, Yüksek Lisans Tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.

Eker, Sümeyye, "Hz. Peygamber'in İltifat Ettiği Bazı Hanım Sahâbîler ve İltifat Şekilleri", *İstem*, sy.27, Konya, 2016.

Elbânî, Nâsırüddin (m.1999), *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe ve'l-Mevzûa*, I-XIV, Dâru'l-Maârif, Riyad, 1992.

....., *Sahîhu Sünen-i İbn Mâce*, I-IV, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997.

Emre, Mehmed, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbeler*, Çelik Yayınevi, İstanbul, t.y.

Erul, Bünyamin, "Tedlîs", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, c.XL, s.262-264.

....., "Ümmü Eymen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, c.XLII, s.317.

Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk.Mustafa Abdülkadir Atâ, I-V, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr (240/854-55), *Kitâbü't-Tabakât*, thk.Ekrem Ziya Umerî, Matbaatü'l-Ânî, Bağdat, 1967.

Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev.Salih Tuğ, I-II, Yeni Şafak Yayınları, Ankara, 2003.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit (463/1071), *Târîhu Bağdâd*, thk.Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XVI, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (807/1405), *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, thk.Hüsâmeddin el-Kudsî, I-X, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1994.

....., *Mecmau'z-Zevâid*, thk.Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, I-XXIII, Dâru'l-Minhâc, Cidde, 2010.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî (ö. 463), *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Aşhâb*, thk.Ali Muhammed el-Becavî, I-IV, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1992.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin (571/1176), *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Amr b. Garame el-Ömerî, I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled (287/900), *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, I-VI, Dâru'r-Râye, Riyad, 1991.

İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimî, I-IX, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1952.

....., *İlelü'l-Hadîs*, thk. Sa'd b. Abdullah-Hâlid b. Abdurrahman, I-VII, Metabiu'l-Humeydî, y.y, 2006.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (852/1449), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmet Abdülmevcûd, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

....., *el-Emâli'l-Mutlaka*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1995.

....., *el-Metâlibü'l-Âliye bi-Zevâ'idü'l-Mesânidi's-Semâniye*, thk. Sa'd b. Nâsir b. Abdülazîz eş-Şeşrî, I-XIX, Dâru'l-Asıme-Dâru'l-Ğays, Riyad, 1998.

....., *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Halep, 1986.

....., *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Dâiretü'l-Maârif en-Nizâmiyye, Haydarâbâd, h.1325-1327.

....., *Telhîsü'l-Habîr fî Tahrîci Ehâdissi'r-Râfi'iyi'l-Kebîr*, thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbâs b. Kutub, I-IV, Müessesetü Kurtuba, Mısır, 1995.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed (354/965), *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed, I-III, Dâru'l-Va'y, Halep, 1975-1976.

....., *Târîhu's-Sahâbe Ellezîne Ruviye Anhüm el-Ahbâr*, thk. Bûrân ed-Dannâvî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

....., *es-Sikât*, thk. Muhammed Abdülmuîd Han, I-X, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1973.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer (774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru'l-Hicr, y.y, 1997.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (276/889), *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe, Dâru'l-Maârif, Kahire, h.1119.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (273/887), *es-Sünen*, thk.Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y, 1952.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, h.1414.

İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled (238/853), *el-Müsned*, thk. Merkezu'l-Buhûs ve Takniyeti'l-Ma'lûmât, I-IV, Dâru't-Te'sîl, Beyrut, 2016.

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk.Ali Muhammed Ömer, I-XI, Mektebetü'l-Hânicî, Kahire, 2001.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî (597/1201), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk.Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Ata, I-XIX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

....., *Sıfatü's-Safve*, thk.Mahmud Fâhûrî-Muhammed Revvas Kal'acî, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1985.

....., *el-Mevzûât*, thk.Abdurrahman Muhammed Osman, I-III, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1966.

....., *Telkîhu Fühûmi Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târîh ve's-Siyer*, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 1997.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn (630/1233), *el-Kâmil fî't-Târîh*, thk.Ömer Abdüsselâm Tedmüri, I-XI, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 2012.

....., *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2012.

İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn (606/1210), *el-Muhtâr min Menâkibi'l-Ahyâr*, thk.Me'mun Sağirci-Adnan Abdurabbih-Muhammed Edîb Câdir, I-VI, Merkezu Zayed, Ayn, 2002.

....., *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, thk.Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, I-V, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1979.

İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed (804/1401), *el-Bedrü'l-Münîr fî Tahrîci Ehâdîsi's-Şerhi'l-Kebîr*, thk.Mustafa Ebü'l-Gayt-Abdulah b. Süleyman-Yâsir b. Kemal, I-IX, Dâru'l-Hicre, Riyad, 2004.

İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih (261/875), *Târîhu's-Sikât*, thk.Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes (179/795), *el-Muvatta'*, thk.Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

Kamacı, Fatımatüz Zehra, *Hz. Peygamberin Günlük Hayatı-2 (Hane-i Saadet)*, İnkılâb Yayınları, İstanbul, 2016.

Kandehlevî, Muhammed Yûsuf, *Hayâtu's-Sahâbe*, thk.Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999.

Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (923/1517), *İlâhî Rahmet Hz. Muhammed*, çev.Şair Abdülbâki, I-II, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1984.

Kehhâle, Ömer Rızâ, *A'lâmü'n-Nisâ fî Âlemeyi'l-Arab ve'l-İslâm*, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2008.

Kılıçarslan, Mehmet, "Kur'ân-ı Kerim Tarafından Belirlenen Suç ve Cezalar Bağlamında İslam'ın Suça Bakışı", *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2018/2, sy.36.

Kutub, Muhammed Ali, *Mevsûatü Ricâlün ve Nisâün Havle'e-Rasûl*, Müessesetü'l-Muhtar, Kahire, 2004.

Küçük, Raşit, "İbn Ebû Âsım", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, c.XIX, s.422-423.

Mervezî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ (294/906), *Ta'zîmü Kadri'-Salât*, thk.Abdurrahman Abdülcebbâr el-Füreyvâî, I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1986.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân (742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'i'r-Ricâl*, thk.Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1982-1992.

Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî (1031/1622), *et-Teyşîr bi-Şerhi'l-Câmi's-Sagîr*, I-II, Mektebetü'l-İmam eş-Şâfiî, Riyad, 1988.

Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn (261/875), *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk.Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V, Dâru İhyâit-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1991.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (303/915), *es-Sünen*, thk.Abdülfettâh Ebû Gudde, I-IX, Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1986.

....., *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk.Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî-Seyyid Kesrevî Hasan, I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (676/1277), *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lugât*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

Özafşar, Mehmet Emin, Demir, Mahmut, "Zayıf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XLIV, s.157-160, İstanbul, 2013.

Öztürk, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001.

Sââtî, Ahmed b. Abdurrahman (m.1958), *el-Fethu'r-Rabbânî*, I-XXIV, Dâru İhyâit-Turasi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

San'ânî, Hasan b. Ahmed er-Rubâî (1276/1859-1860), *Fethu'l-Gaffâr*, thk. Ali b. Muhammed el-İmrân, I-IV, Dâru Âlemi'l-Fevâid, Mekke, h.1427.

Sancaklı, Saffet, "Hz. Peygamber'in Yakın Çevresindeki Hanımlara Karşı Muâmelelerindeki Nezaket, Zarafet ve İncelik", *Diyanet İlmî Dergi*, c.XLV, sy.1, Ankara, 2009.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (911/1505), *Menâhilü's-Safâ' fî Tahrîci Ehâdîsi 'ş-Şifâ'*, thk. Semîr el-Kâdî, Dâru'l-Cenân, Beyrut, 1988.

Şeker, Mehmet, "Hz. Peygamber'in Anneleri", *Kur'an'da Aile Sempozyumu*, 10-11 Aralık 2010 Soma, ed. Hüseyin Yaşar, Tıbyan Yayıncılık, İzmir, 2012.

Şennavî, Abdülazîz, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, çev. Taceddin Uzun, I-III, y.y, İstanbul, t.y.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım (360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994.

Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/923), *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, I-XI, Dâru'l-Maarif, Kahire, 1967.

Taş, Mustafa, *Buhârî'nin Cerh-Ta'dîl Metodu*, Doktora Tezi, RTEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2016.

Tirmizî, Ebü İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (279/892), *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuâd Abdülbâkî-İbrâhim Utve Avd, I-V, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1975.

Uğur, Mücteba, "Hasen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XVI, s.374-375, İstanbul, 1997.

....., "Hüccet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XVIII, s.445-446, İstanbul, 1998.

Ukaylî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ (322/934), *ed-Du'afâ'ü'l-Kebîr*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, I-IV, Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.

Ülkü, Hayati, *Ashâbı Kirâmın Meşhurları*, Sebat Neşriyat, İstanbul, 1982.

Ünal, İsmail Hakkı, "Seçmecî ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber'i (s.a.v.) Anlamak", *İslâmî Araştırmalar*, c.X, sy.1-3, Ankara, 1997.

Vâkıdî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd (207/823), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, I-III, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984.

Yaman, Ahmet, "Adet Gören Kadının İbadeti", *Mehir*, sy.2, Konya, 1998.

Yıldırım, Ahmet, “Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Sade Hayatı Örneğinde Aile, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, ed. Abdullah Kartal, HÜİF, Şanlıurfa, 2019.

Yücel, Ahmet, "Sadûk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.XXXV, s.431, İstanbul, 2008.

Yüksek, Ali, “İslam Fıkıhına Göre Kadınların Âdet ve Lohusalık Günlerinde Mescitlere Giriş Sorunu”, *OMÜİF Dergisi*, sy.41, Samsun, 2016.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (748/1348), *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmüri, I-LII, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1990.

....., *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte*, thk. Muhammed Avvâme-Ahmed Muhammed Nemir Hatîb, I-II, Dâru'l-Kible-Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Cidde, 1992.

....., *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût, I-XXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1981-1985.

....., *Tezkiretü'l-Huffâz*, thk. yok, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.